

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Irinos Konenkovos

Baudžiamosios justicijos

studijų šakos V kurso studentės

Magistro darbas

**Parodymų patikrinimo veiksmai: procesinė kriminalistinė
charakteristika ir problematika**

**Testimony Verification Actions: Procedural Forensic Characteristics
and Problematics**

Vadovas: doc. dr. Andrej Gorbatkov

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Magistro darbe nagrinėjamas parodymų patikrinimo veiksmų institutas, jo samprata, genezė. Jame apžvelgiamas skirtingų laikotarpiu teisinis reglamentavimas, istorinės Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse parodymų patikrinimo veiksmų institutą reglamentuojančios teisės nuostatos, pateikiama pasirinktų užsienio valstybių parodymų patikrinimo veiksmų mechanizmo apžvalga. Taip pat, analizuojama pagrindinių parodymų patikrinimo veiksmų – parodymo atpažinti, parodymo patikrinimo vietoje ir eksperimento - esmė, reglamentavimas, veiksmų atlikimo reikalavimai ir veiksniai, galintys turėti įtakos jų patikimumui, o be to - psichologiniai, techniniai ir taktiniai aspektai, būtini siekiant užtikrinti procedūrų teisėtumą ir objektyvumą. Remiantis mokslinės literatūros analize ir teismų praktika darbe nagrinėjama problematika ir pateikiamos rekomendacijos, parodymų patikrinimo veiksmų instituto tobulinimui.

Pagrindiniai žodžiai: parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje, eksperimentas, apklausa, kriminalistinė taktika.

The master's thesis examines the institution of testimony verification, its concept and origins. It reviews the legal regulation of different periods, the legal provisions regulating the institution of testimony verification in the historical Criminal Procedure Code of the Republic of Lithuania, and provides an overview of the mechanisms of testimony verification in selected foreign countries. The main actions for verifying testimony - identification, on-site verification, and investigative experiment are analyzed, along with their regulation, requirements for performing these actions, and factors that may affect their reliability, as well as the psychological, technical, and tactical aspects necessary to ensure the legality and objectivity of the procedures. Based on an analysis of scientific literature and court practice, the issues are examined and recommendations are made on how to improve the institution of testimony verification procedures.

Key words: identification, on-site testimony verification, investigative experiment, interview, criminal tactics.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. PARODYMŲ PATIKRINIMO VEIKSMŲ SAMPRATA.....	5
1.1. Parodymų patikrinimo veiksmų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje....	8
1.2. Parodymų patikrinimo veiksmų samprata kai kurių užsienio šalių baudžiamojo proceso teisės sistemose.....	14
2. PARODYMO ATPAŽINTI PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ.....	20
2.1. Parodymo atpažinti sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai.....	20
2.2. Parodymo atpažinti atlikimo tvarka ir taktika.....	26
2.3. Parodymo atpažinti problematika.....	35
3. PARODYMŲ PATIKRINIMO VIETOJE PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ.....	40
3.1. Parodymų patikrinimo vietoje sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai.....	40
3.2. Parodymų patikrinimo vietoje atlikimo tvarka ir taktika.....	44
3.3. Parodymų patikrinimo vietoje problematika.....	51
4. EKSPERIMENTO PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ.....	57
4.1. Eksperimento sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai.....	57
4.2. Eksperimento atlikimo tvarka ir taktika.....	61
4.3. Eksperimento problematika.....	65
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	69
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	72
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	80

IŽANGA

Temos aktualumas. Pagrindiniu baudžiamojo proceso elementu, lemiančiu jo turinį, yra veiksmingas nusikalstamų veikų tyrimas, kuris apima visapusišką duomenų rinkimą, tikrinimą, vertinimą, siekiant nustatyti aplinkybes, būtinas ikiteisminio tyrimo bylai išspręsti ir sprendimui priimti. Nusikalstamų veikų tyrimas yra gana daugialypė ir sudėtinga veikla, kurios metu atliekami įvairūs tyrimo veiksmai ir kiekvienas jų kelia specifinių klausimų - tiek teorinių, tiek ir praktinių.

Siekiant nustatyti objektyvią tiesą atliekant nusikalstamos veikos tyrimą, neretai kyla būtinumas patikrinti vienokios ar kitokios aplinkybės objektyvias galimybes esant atitinkamoms sąlygoms. Viena iš teisinių galimybių tai įgyvendinti yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) reglamentuoti parodymų patikrinimo veiksmai. Tai kompleksas ikiteisminio tyrimo (proceso) veiksmų, kurį sudaro atskiri procesiniai veiksmai: parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas. Ir nors parodymų patikrinimo veiksmai nėra pirminiai ikiteisminio tyrimo (proceso) veiksmai, jų atlikimas reikalauja tam tikros apimties informacijos apie nusikalstamą veiką ir teisinį reglamentavimą, reikšmingų pastangų pasiruošimui. Šie veiksmai leidžia patikrinti proceso dalyvių pateiktą informaciją, nustatyti jų parodymų tikslumą bei patikimumą, dėl to itin svarbu, kad parodymų patikrinimo veiksmai būtų atliekami laikantis visų įstatymų nustatytų reikalavimų, nes bet kokie pažeidimai gali lemti duomenų nepatikimumą ar net jų pripažinimą netinkamais naudoti kaip įrodymus bylos nagrinėjimo teisme metu.

Atsižvelgiant į tai parodymų patikrinimo veiksmų tema yra itin aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu aspektu ir aktualumas grindžiamas šių procesinių veiksmų reikšme nusikalstamų veikų atskleidimui, įrodymų patikimumui užtikrinti bei viso baudžiamojo proceso teisėtumui ir teisingumui.

Darbo tikslas. Magistro darbo tikslas išanalizuoti parodymų patikrinimo veiksmų procesinę kriminalistinę charakteristiką, išryškinant pagrindines problemas bei pateikiant rekomendacijas parodymų patikrinimo veiksmų tobulinimui.

Darbo uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti norminius teisės aktus, reglamentuojančius parodymų patikrinimo veiksmus Lietuvos baudžiamajame procese, siekiant nustatyti šių veiksmų sampratą, teisinius pagrindus ir reikalavimus;
2. Palyginti Lietuvos parodymų patikrinimo veiksmus su pasirinktų užsienio valstybių (ne)reglamentavimu;
3. Atlikti atskirų parodymų patikrinimo veiksmų procesinę kriminalistinę analizę;
4. Atskleisti parodymų patikrinimo veiksmų atlikimo praktines problemas ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Darbo objektas - parodymų patikrinimo veiksmų procesinė kriminalistinė charakteristika ir problematika.

Darbo metodai. Šiame magistro darbe naudojami istorinis, lyginamasis, analizės (teisės aktų, mokslinės literatūros, teismų praktikos), teleologinis metodai.

- ✓ Istorinis metodas, skirtas tirti reiškinius per jų kilmę, raidą ir pokyčius laike, naudotas siekiant išanalizuoti parodymų patikrinimo veiksmų sampratos genezę.
- ✓ Lyginamasis metodas, skirtas tirti reiškinius juos sugretinant tarpusavyje, taikytas vertinant ir lyginant parodymų patikrinimo veiksmų reglamentavimą iki 2003 m. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso įsigaliojimo, taip pat analizuojant užsienio valstybių (ne)reglamentavimą.
- ✓ Teisės aktų analizės metodas, skirtas suprasti „ką sako“ norminis tekstas ir kaip jis veikia, kuriuo remiantis nagrinėtos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nuostatos, reglamentuojančios parodymų patikrinimo veiksmų pagrindus, eigą ir įforminimą.
- ✓ Mokslinės literatūros, apimant metodines rekomendacijas, analizės metodas, skirtas mokslinių šaltinių tyrimui, leidęs įvertinti mokslininkų pateikiamas išvalgas bei taktinius rekomendacinius aspektus.
- ✓ Teismų praktikos analizės metodas, skirtas tirti kaip taikomos teisės normos, kuris suteikė galimybę atskleisti, kaip parodymų patikrinimo veiksmai taikomi ikiteisminio tyrimo metu bei kokią įtaką šių veiksmų pažeidimai turi įrodymų leistinumui.
- ✓ Teleologinis metodas, kuris padėjo, sujungus doktrinos šaltinius, teisinių normų analizę ir praktinius parodymų patikrinimo veiksmų aspektus į visumą, detaliai atskleisti pastarųjų tikslus ir paskirtį baudžiamajame procese.

Darbo originalumas. Tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių mokslinėje literatūroje nemažai dėmesio yra skiriama ir kompleksinei, ir pavienių parodymų patikrinimo veiksmų rūšių analizei, nagrinėjamas reglamentavimas, teisiniai ir taktiniai klausimai, tačiau stokojama dėmesio teismo taikymo praktikos nagrinėjimo, žmogaus teisių apsaugos bei psichologiniams parodymų patikrinimo veiksmų atlikimo aspektams. Be to, sparčiai didėjant skaitmeninių technologijų galimybėms atsiranda nauji būdai parodymų patikrinimo veiksmus padaryti labiau efektyvius, kas, savo ruožtu, gali ne tik pagilinti mokslinį supratimą, bet ir prisidėti prie teisingesnio bei efektyvesnio ikiteisminio tyrimo proceso formavimo. Atsižvelgiant į tai magistro darbe siekiama aptarti aukščiau minimus aspektus ir pateikti pasiūlymus, kurie gali turėti didelę praktinę reikšmę tobulinant baudžiamąjį procesą, mažinant klaidas ir ginant baudžiamojo proceso dalyvių teises.

Darbo šaltiniai. Rengiant magistro darbą naudoti įvairūs teisės šaltiniai, apimantys norminius teisės aktus, mokslinę literatūrą, teismų praktiką. Pagrindinis analizuotas teisės aktas buvo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, reglamentuojantis parodymų patikrinimo veiksmų atlikimo tvarką, sąlygas ir procesinius reikalavimus. Darbe remtasi doktrina, kurioje nagrinėjami parodymų patikrinimo veiksmų tikslai, rūšys, taktiniai ypatumai ir rizikos veiksniai. Be to, magistro darbe pasitelkti teismų praktikos šaltiniai: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesnių pakopų teismų nutartys (nuosprendžiai), padedančios įvertinti parodymų patikrinimo veiksmų metu galimus pažeidimus ir jų įtaką įrodymų leistinumui.

1. PARODYMŲ PATIKRINIMO VEIKSMŲ SAMPRATA

Senovės laikais prasidėjęs baudžiamasis procesas vystosi iki šių dienų, jo formacija priklauso nuo to, kaip valstybė žiūri į žmogų, o vystymasis paklūsta tam tikroms tendencijoms. Pagrindinė jų yra laipsniškas tyrimo veiksmų augimas baudžiamajame procese, kurį įtakojo ir evoliucija, ir mokslo pažanga, ir technologijų plėtra, ir augantis tyrėjų profesionalumas.

Senovės Graikijoje teisiniai ginčai buvo sprendžiami dikastų (prisiekusieji teisėjai, atrinkti iš liaudies ir prisiekę dievams Dzeusui, Apolonui ir Demeteriui) remiantis proceso šalių priesaikomis. Pavyzdžiui, Sokrato teismo procese, kai poetas Meletas įteikė Sokratui žodinį šaukimą stoti prieš karalių Archontą ir atsakyti į kaltinimus dėl nepagarbos dievams, posėdis Karališkojoje Stooje prasidėjo Sokratą kaltinančio Meleto rašytinio kaltinimo perskaitymu bei oficialiu Sokrato atsakymu į kaltinimus ir tada tiek rašytinis kaltinimas, tiek neigiamas atsakymas į jį buvo patvirtinti kiekvieno iš jų priesaika, kad jie yra teisus ir teisingi, t. y. tiek Meletas, tiek Sokratas sako tiesą¹.

V a. Aischilo trijų dalių tragedijoje „Orestėja“ išsigandęs vyras užkopia ant uolos, kad paprašytų teisingumo. Tai Orestas, Agamemnono ir Klitemnestros sūnus. Jis nužudė savo motiną ir jos meilužį. Furijos medžioja jį dėl giminės kraujo. Areopage, į vakarus nuo Akropolio, deivė Atėnė sušaukia teismą. Areopagas, uolėta aukštuma po atviru dangumi, buvo tinkama vieta teismui, kuris turėjo vykti ne uždaroje šventyklose, o kad kaltinamasis kalbėtų atvirai, po atviru dangumi, prisiekdamas „priesaika aukščiau dangaus“². Piliečiai sėdi ir sprendžia. Balsai pasiskirsto po lygiai. Atėnė nulenkia svarstyklės, ir keršto ciklas tampa pilietiniu teismu. Scena yra literatūrinė, bet ji atspindi realią instituciją – teismą ir jo tradicijas. Veikalas leidžia pamatyti ne Aischilo „sukurta“, o to metu jau egzistavusį teismo salės institutą, kuriame Furijos užima prokurorų vietas, Apolonas kalba gynybos vardu, Atėnė parenka prisiekusiuosius ir priima sprendimą. Pats teismo procesas vyksta pagal griežtas taisykles: visos šalys prisiekia, kalbos trukmė matuojama vandens laikrodžiu, neleidžiama prašyti gailestingumo, o dėmesys sutelktas

¹ *Criminal procedure in Ancient Athens and in the trial of Socrates* [interaktyvus]. <https://www.famous-trials.com/socrates/830-criminalprocedure>.

² *The trial that saved Athens: Orestes at the Areopagus* [interaktyvus]. <https://spokenpast.com/articles/orestes-at-the-areopagus/>.

tik į patį nužudymą, o teisėjai įvertindavo faktus, priesaikas ir konkrečius įstatymus apie kraują (V a. pabaigos Drako žmogžudystės įstatymas)³.

Šios istorijos panaudotos norint iliustruoti, kad baudžiamojo proceso raidos pradžioje, Senovės Graikijoje, ypač klasikinėse Atėnuose, nebuvo savarankiško parodymų patikrinimo instituto. Parodymų patikimumas buvo tikrinamas per savotiškas parodymų patikimumo priemonės - viešumą ir priesaikas, kurios per savo sakralinę galią parodymams įduodavo teisinį svorį.

Analogiškus teisingumo bruožus galima matyti ir Senovės Romos baudžiamajame procese, kuriame vyrauja specifiniai šaltiniai, kuriais siekiama ne pagrįsti praeityje buvusį įvykį, kas būdinga šiandienos baudžiamajam procesui, o įrodinėjimu buvo siekiama pagrįsti ginčo šalies patikimumą, gerą vardą, nepriekaištingą reputaciją. Buvo vadovaujamasi tokia paradigmine taisykle: baudžiamajame procese teisėjui buvo svarbu ar galima tikėti kažkokia proceso šalimi ir kuria proceso šalimi tikėti ir tam tikslui pasiekti atsiranda viena iš įrodinėjimo priemonių – šalių priesaikos (lot. *sacramentum*), kurios buvo lemiančios bylos rezultatą⁴.

Žinoma, taip nebuvo visais nusikaltimų atvejais, tik tam tikruose nusikaltimuose. Kituose nusikaltimuose tam, kad asmuo įrodytų, kad yra nekaltas ir apsigintų nuo pareikšto kaltinimo, jis privalėjo prisiekti ir pats, ir atsivesti kartu su savimi tam tikrą skaičių „priesaikos liudytojų“, kurių liudijimas irgi buvo nukreiptas ne į praeityje buvusių faktų nustatymą, o tuo liudijimu jie siekė patvirtinti tos proceso šalies autoritetą, garbę, orumą, nepriekaištingą reputaciją. Lygiai taip pat ir kaltintojas prisiekdavo, kad tai, ką jis sako, yra teisinga, jis sako tiesą, viskas patikima ir garbinga, o tam tikrų nusikaltimų atvejais kaltintojas irgi turėjo atsivesti tam tikrą skaičių asmenų, kurie savo liudijimais, priesaikomis patvirtindavo kaltintojo teiginio teisingumą ir pan. Tokiam procesui įtakos turėjo imperatoriaus Konstantino I konstitucijos (334 m. po Kr.) ir jose įtvirtintas vienas iš teisės principų „*unus testis, nullus testis*“ – kuris reiškė, kad vieno liudytojo parodymai yra tiesiog pusinis įrodymas (lot. *semiplena probatio*), kuriuos, nesant antro liudytojo (lot. *plena probatio* – pilnas įrodymas), reikėjo papildyti papildoma kanonine priesaika⁵.

³ GAGARIN, Michael (1981). *Drakon and Early Athenian Homicide Law*. New Haven: Yale University Press. [interaktyvus]. https://archive.org/details/drakonearlyathen0000gag/page/n21/mode/1up?utm_source.

⁴ SMITH, William (1875). *Falsum*. In: *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray, p. 517–518.

⁵ OUTLINE — LECTURE 9 (n.d.). *Romano-canonical Procedure* [interaktyvus]. <https://amesfoundation.law.harvard.edu/CLH/lectures/outl09.pdf>.

Iš to galima daryti išvadą, kad Senovės Romos laikotarpio baudžiamajame procese nebuvo savarankiško parodymų patikrinimo instituto tokia forma, kaip jis suprantamas šiandien. Tačiau egzistavo mechanizmai, kurie formaliai atliko panašią funkciją, tik jie priklausė nuo liudytojų skaičiaus, jų reputacijos bei priesaikos, kas laikytina ne faktinių aplinkybių nustatymu ir patikrinimu, o „kiekybinių parodymų tikrinimu“.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje vyrauja nuomonė, kad XII - XIII amžiuje, kai žlugo Romos imperija, baudžiamojo proceso modelis virto į inkvizicinį baudžiamojo proceso modelį. Daugelį su baudžiamuoju procesu susijusių aspektų imama griežtai formalizuoti, atsiranda teisės aktai, kurie apibūdina bendrą baudžiamojo proceso formą, taip pat pakinta ir baudžiamojo proceso tikslas bei pradedama kalbėti, kad įrodinėjimo tikslas yra tiesa ir kiekviename baudžiamajame procese yra svarbu ne išspręsti tarp šalių kilusį ginčą, o pasiekti tiesą. Kaip ir Senovės Romoje, inkvizicinio proceso laikotarpiu (XIII - XV a.a.) yra priesaikos, priesaikos liudijimui, šalių parodymai skirstomi į pilnus ir pusinius, tačiau atsiranda ir specifinės įrodymų rūšys – dvikovos arba išbandymai (ugnimi, vandeniui), pusinių parodymų papildymui taikomi kankinimai siekiant išgauti prisipažinimą.⁶ Vienas iš formaliosios doktrinos postulatų „prisipažinimas yra įrodymų karalienė“ (lot. *Confessio est regina probationum*), nes buvo suvokiamas kaip tiesioginis tiesos patvirtinimas, tačiau ir po jo formaliai buvo reikalaujama, kad toks prisipažinimas būtų pakartotas laisva valia po kankinimo⁷. Toks inkvizicinio proceso mechanizmas buvo nustatytas statutuose ir taikomas parodymų „tikrinimui“, kad teisėjas galėtų laikyti tam tikrą faktą nustatytu ar nenustatytu.

Taigi inkvizicijos baudžiamasis procesas, kaip ir Senovės Graikijos ar Senovės Romos, neatitiko tos parodymų patikrinimo veiksmų sampratos, kuri egzistuoja mūsų laikais, šio laikotarpio parodymų patikrinimo procedūra tapo galios, o ne objektyvumo instrumentu, orientuotu į savotišką „kiekybinį parodymų patikrinimą“, o ne materialiosios tiesos nustatymą.

Maždaug XVIII a. pabaigoje, kada įvyksta Prancūzijos revoliucija, paskelbiamas „Pilietinių ir politinių teisių paktas“, iškeliamos žmogaus teisės, atsiranda nekaltumo prezumpcija, prisiekusiųjų teismai, atsiranda „Napoleono kriminalinių tyrimų kodeksas“ (pranc. *Code d'instruction criminelle*), per kurį mėginta baudžiamąją justiciją

⁶ LANGBEIN, John H. (1977). *Langbein, Torture and the Law of Proof*. Chicago: University of Chicago Press, p. 9.

⁷ PETERS, Edward (1988). *The Inquisition*. New York: Free Press, p. 92.

modernizuoti. Šis kodeksas suformavo pagrindus, kaip vyksta baudžiamasis procesas daugelyje kontinentinės teisės šalių. Jame įsitvirtino laisvo įrodymų vertinimo principas, pagal kurį teisėjas ar prisiekusieji vertina parodymus ne pagal iš anksto nustatytą kiekybinę formulę, bet pagal jų patikimumą, logiškumą ir suderinamumą su kitais įrodymais⁸.

Apibendrintai galima pasakyti, kad parodymų patikrinimo mechanizmas buvo žinomas nuo senų laikų, laikui bėgant jis iš formalaus atitikimo transformavosi į savarankišką parodymų patikrinimo veiksmų institutą, įsitvirtinusį nusikaltimų tyrimo moksle, vertinamas racionalumu, siejamas su objektyvių aplinkybių nustatymu ir patikrinimu bei su empiriniu parodymų patikimumo vertinimu.

1.1. Parodymų patikrinimo veiksmų samprata Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje

Nenuostabu, kad nusikaltimų tyrimo praktika žmonijos istorijos pradžioje rėmėsi daugiau komunikatyviais veiksmais, tokiais kaip priesaika ar apklausa, tačiau vystantis savarankiškai nusikaltimų tyrimo mokslo šakai - kriminalistikai, tyrimą atliekančio asmens potencialas praturtėjo visu kompleksu procesinių veiksmų – apžiūra, akistata, krata ir kt. Bet kaip nusikalstamų veikų tyrimo meno viršūne praėjusiame amžiuje į kriminalinio tyrimo praktiką tvirtai įėjo ir įsitvirtino įvairūs patikrinamieji veiksmai, iš kurių paskutiniai buvo parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas.

Į Lietuvos baudžiamojo proceso teisę jie, su tam tikrais skirtumais bei trūkumais „atėjo“ su 1961 m. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau – LTSR BPK), o po Nepriklausomybės atkūrimo, 2003 m. įsigaliojus BPK, šie procesiniai veiksmai tapo savotiškai atskira ikiteisminio tyrimo dalimi. Ir nėra drastiška sakyti, kad būtent „dalimi“, nes sistemiškai analizuojant abu minimus baudžiamojo proceso kodeksus iš karto galima matyti, kad parodymų patikrinimo veiksmai LTSR BPK turi savotiškai chaotišką tvarką, o būtent: parodymas atpažinti yra reglamentuotas LTSR BPK Trečio skyriaus Šešiolikto skirsnio 184 straipsnyje pavadinimu „Parodymas atpažinti“, parodymų patikrinimas vietoje – to paties skyriaus jau Aštuoniolikto skirsnio 205 straipsnyje pavadinimu „Parodymų patikrinimas vietoje“ ir

⁸ LANGBEIN, John H. (1996). Historical foundations of the law of evidence: A view from the Ryder sources. Columbia Law Review 96(5), p. 1180.

eksperimentas – aukščiau minėto skyriaus ir skirsnio 204 straipsnyje pavadinimu „Tardymo eksperimentas“, tuo tarpu dabartiniame BPK visi parodymų patikrinimo veiksmai apjungti į IV dalies XIV skyriaus „Ikiteisminio tyrimo veiksmai“ Trečiąjį skirsnį analogišku pavadinimu – parodymų patikrinimo veiksmai. Ir tai yra logiškas įstatymų leidėjo sprendimas, nes visi aptariami veiksmai jungiami vieno tikslo – patikrinti bei patikslinti parodymus.

Kalbant toliau apie parodymą atpažinti, be jau paminėtos atskiros šio veiksmo vietos LTSR BPK, verta panagrinėti abu reglamentavimus, nes jau čia yra pastebimi skirtumai, kaip antai LTSR BPK 184 str. 1 d. sako: „*Esant reikalui*, tardytojas gali parodyti asmenį ar daiktą atpažinti“, o BPK 191 str. 1 d. – „Apklaustojo asmens parodymams apie tam tikrą asmenį, daiktą ar kitokį objektą patikrinti *gali būti* daromas parodymas atpažinti“. Akivaizdžiai matyti, kad dispozicijose yra vartojamos dvi lietuvių kalboje dažnai naudojamos gramatinės konstrukcijos „esant reikalui“ ir „gali būti“, kurios bendrame kontekste yra panašios, tačiau atlieka skirtingas funkcijas. Pasak V. Ambrazo: „esant reikalui“ yra padalyvinė konstrukcija, sudaryta iš padalyvio „esant“ (kilusio iš veiksmažodžio „būti“) ir daiktavardžio „reikalas“. Padalyvis lietuvių kalboje dažniausiai vartojamas aplinkybėms ar sąlygoms reikšti. Semantiškai ši konstrukcija nusako sąlygą, kuri gali būti performuluojama kaip „jei reikia“, „prireikus“ ar „esant poreikiui“. Ji neapibrėžia tikimybės, bet įveda situaciją, kuriai susiklosčius vyksta pagrindinis veiksmas⁹. Tuo tarpu „gali būti“ yra modalinė konstrukcija, sudaryta iš veiksmažodžio „galėti“ asmenuotos formos („gali“) ir bendraties „būti“. Tokios konstrukcijos lietuvių kalboje vartojamos galimybei, tikimybei ar leidimui reikšti. Semantiškai „gali būti“ išreiškia neapibrėžtumą – kalbėtojas nenurodo, kad veiksmas tikrai vyksta ar įvyks, bet pažymi, kad tai yra įmanoma ar tikėtina¹⁰. Kitaip tariant pagrindinis aptariamų konstrukcijų skirtumas yra jų funkcija sakinyje, t. y. „esant reikalui“ reiškia sąlygą arba aplinkybę, nuo kurios priklauso veiksmo realizavimas ir atsako į klausimą kada/kokiomis aplinkybėmis, o „gali būti“ reiškia modalumą, t. y. galimybę ar tikimybę, nepriklausomai nuo konkrečios sąlygos ir taikoma klausimams ar tai įmanoma/tikėtina. Aptariamų straipsnių tekstuose šis konstrukcijų skirtumas yra irgi svarbus ir remiantis aptartais skirtumais galima daryti išvadą, kad LTSR BPK įstatymo leidėjas palieka galimybę

⁹ AMBRAZAS, Vytautas (2006). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 403–405.

¹⁰ *ibid*, p. 495–497.

veiksmui tik tam tikromis sąlygomis, tuo tarpu BPK jau išreiškiamas savotiškas leidimas, ikiteisminio tyrimo pareigūno diskrecija.

Antras paminėtinas skirtumas yra subjektai, turintys įgaliojimus atlikti parodymą atpažinti. LTSR BPK tokiu subjektu numato tardytoją, nors remiantis LTSR BPK komentaru teisė atlikti tardymo veiksmus suteikta ir tardymo skyriaus viršininkui su pastarojo pavaduotojais, taip pat ir prokurorui¹¹. BPK iš parodymo atpažinti dispozicijos, taip pat ir iš kitų, žemiau analizuojamų, parodymų patikrinimo veiksmų dispozicijų, struktūrų įstatymų leidėjas „eliminavo“ subjektą, o G. Goda ir G. Jasaitis nurodė, kad parodymą atpažinti atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas¹² ir tokiu būdu sukonkretintas subjektų sąrašas bei pašalinta galimybė interpretacijoms.

Trečiu aspektu galima išskirti tai, kad LTSR BPK parodymo atpažinti 184 straipsnio formuluočiame atsiskleidžia baigtinis atpažinimui pateikiamų objektų sąrašas, o būtent: asmenys, daiktai, lavonai, gyvūnai, patalpos ir vietovės¹³. Tuo tarpu įsigaliojus BPK jame atsirado ir tam tikra objektų klasifikacija, kuri reglamentuota tame pačiame BPK parodymų patikrinimo veiksmų skirsnyje, o pavieniuose straipsniuose rado vietą tiek atskirai asmens parodymas atpažinti (BPK 192 str.), tiek daiktų ir kitų objektų parodymas atpažinti (BPK 193 str.)¹⁴, tiek parodymas atpažinti iš kolekcijų ir kartotekų (BPK 194 str.), taip pat ir šių veiksmų atlikimo tvarkos. Tai padėjo sudėti tam tikrus akcentus atskirų objektų atpažinimui bei išryškinti tokių objektų atlikimo tvarkos ypatumus ir skirtumus. Pavyzdžiui, BPK 193 str. imperatyviai nurodo, kad parodomų atpažinti daiktų ar objektų turi būti ne mažiau kaip trys, tuo tarpu kai LTSR BPK objektų skaičiui nenumatė jokie reikalavimo, tik komentare buvo paminėta, kad: paprastai parodymui atpažinti pateikiami trys-penki daiktai¹⁵. Kitas pavyzdys galėtų būti bendra LTSR BPK 185 str. parodymo atpažinti tvarkos nuostata: jeigu nefotografuojama, atliekant šį veiksmą

¹¹ KAZLAUSKAS, Marcelis ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, p. 41.

¹² GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 516.

¹³ KAZLAUSKAS, Marcelis ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, p. 41, p. 170.

¹⁴ Verta paminėti, kad LTSR BPK buvo numatytas vienas iš straipsnių, skirtų teisminiam tardymui, kuris reglamentavo asmenų ir daiktų parodymą atpažinti teisiama jame posėdyje (318 str.), kuriame yra tiesioginė nuoroda į LTSR BPK 184 str. ir 185 str. bei niuansai, susiję su veiksmo taktika.

¹⁵ KAZLAUSKAS, Marcelis ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, p. 41, p. 171.

dalyvauja kviestiniai (LTSR BPK 185 str. 3 d.). BPK kviestinių privalomas dalyvavimas liko tik esant tam tikroms sąlygoms atliekant kratą (BPK 145 str. 4 d.), visais kitais atvejais tyrėjui suteikiama laisvė rinktis dėl pastarųjų pasitelkimo. Na o svarbiausias pokytis yra Konstitucijos 31 straipsnio nuostatos: asmeniui, kuris įtariamas padaręs nusikaltimą, ir kaltinamajam nuo jų sulaikymo arba pirmosios apklausos momento garantuojama teisė į gynybą, taip pat ir teisė turėti advokatą¹⁶ ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c) punkto, principo, kad: kiekvienas asmuo, kaltinamas nusikaltimo padarymu, turi teisę mažiausiai į šias garantijas: c) kad jis galėtų gintis pats arba per savo paties pasirinktą gynėją arba, jei jis neturi pakankamai lėšų tam gynėjui atsilyginti, turi gauti pagalbą nemokamai, kai to reikalauja teisingumo interesai¹⁷ įgyvendinimas BPK, o būtent: dalyvaujant įtariamajam, pastarojo prašymu turi dalyvauti jo gynėjas ir šis įgyvendinimas buvo įtvirtintas ir žemiau aptariamų parodymo atpažinti veiksmų tvarkose.

XX a. antrojoje pusėje, parodymų patikrinimas vietoje kai kurių Sovietų Sąjungos respublikų teisės aktuose nebuvo reglamentuotas. Keliose Sąjungos respublikose, nors ir nebuvo tiesioginės galimybės atlikti parodymų patikrinimą vietoje, praktiškai jis buvo daromas, bet vadinamas gana įvairiai: „išvyka ir parodymų davimas vietoje, parodymų atkūrimas vietoje, įvykio vietos parodymas, parodymų sugretinimas su vietos aplinkybėmis ir t. t.“¹⁸. Visgi kelių TSRS sąjunginių respublikų baudžiamojo proceso teisės aktuose jis buvo įtvirtintas, o būtent: Kazachstano TSR BPK 130 straipsnyje, Latvijos TSR BPK 185 straipsnyje, Tadžikistano TSR BPK 183 straipsnyje, Turkmėnistano TSR BPK 173 straipsnyje, Uzbekistano TSR BPK 142 straipsnyje bei Lietuvos TSR BPK 205 straipsnyje¹⁹. Taigi jau tuo metu LTSR BPK žengė į priekį ir įtvirtino parodymų patikrinimą vietoje, kaip atskirą tardymo veiksmą, o išgaliojus BPK jis ne tik, kad buvo reglamentuotas kaip savarankiškas proceso veiksmas, bet ir įtvirtintas aukščiau minėto skyriaus Trečiojo skirsnio pavadinimu „Parodymų patikrinimo veiksmai“ 196 straipsnyje.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.

¹⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.

¹⁸ DANISEVIČIUS, Petras (1989). *Parodymų patikrinimas vietoje*. Vilniaus Universitetas, p. 5.

¹⁹ АХМЕДШИН, Рамиль; ЧАДНОВА, Ирина (2016). *Процессуальная и криминалистическая природа проверки показаний на месте*. Уголовная юстиция (*Russian Journal of Criminal Law*), Nr. 2(8), c. 109, [interaktyvus]. <https://doi: 10.17223/23088451/8/17>.

Atlikus LTSR BPK ir dabartiniame BPK reglamentuoto parodymų patikrinimo vietoje proceso veiksmo sampratos analizę, galima daryti išvadą, kad keičiantis Lietuvos baudžiamojo proceso reglamentavimui pastarojo esmė išliko panaši, tai yra siekiant patikrinti ar patikslinti turimus parodymus, prireikus gali būti atliktas savarankiškas procesinis tyrimo veiksmas, laikomas „savarankišku įrodymų rinkimo būdu“²⁰. Panašiai aprašomas ir BPK įtvirtintas parodymų patikrinimas vietoje, kaip antai pastebi G. Goda ir G. Jasaitis: parodymų patikrinimas vietoje – ikiteisminio tyrimo veiksmas²¹ bei P. Ancelis, kad šis tyrimo veiksmas skirtas duomenims (įrodymams) patikrinti²².

Kalbant apie parodymų patikrinimo vietoje reglamentavimo raidą, galima pastebėti, kad daugumoje aspektų ji yra analogiška parodymui atpažinti, pavyzdžiui, į sąrašą subjektų, galinčių atlikti parodymų patikrinimą vietoje, įtrauktas ikiteisminio tyrimo teisėjas; užtikrinta įtariamąjo teisė į gynybą; atsisakyta privalomo kviestinių dalyvavimo. Taip pat, lyginant su LTSR BPK, BPK įtvirtinti tam tikri papildymai, kurie parodymų patikrinimą vietoje bei jo atlikimo tvarką numatė plačiau ir išsamiau. Pavyzdžiui, BPK 196 str. 2 dalyje yra aiškiau išdėstyta atlikimo tvarka, o būtent: asmuo, kurio parodymai patikrinami, savarankiškai rodo vietą, savo parodymus paaiškina akivaizdžiai bei atsako į užduodamus klausimus. Be to, įstatymiškai įtvirtinti svarbūs kriminalistinės taktikos aspektai, tokie kaip galimybė atkurti įvykio situaciją, kai „naudodamasis manekenu, asistentu ar atitinkamais daiktais asmuo vietoje gali pademonstruoti parodymuose minimus veiksmus“²³ ar veiksmai su objektais, rastais atliekant parodymų patikrinimą vietoje ir galinčiais turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti (BPK 196 str. 4 d.).

Galiausiai, trečias parodymų patikrinimo veiksmas yra eksperimentas, kuriam LTSR BPK buvo skirtas 204 straipsnis, o šiuolaikiniame BPK jo analogas yra numatytas 197 straipsnyje. Pasak P. Danisevičiaus, kartais, įrodinėjant svarbias bylos aplinkybes, tokie tardymo veiksmai, kaip, pavyzdžiui, „įvykio vietos apžiūra, parodomi atpažinti objektai, parodymai patikrinami vietoje, daroma ekspertizė“, gali būti neefektyvūs ir tiriamojo fakto nustatymui reikia suvokti tą reiškinį, kurio priežastis arba pasekmė yra tas tiriamas

²⁰ DANISEVIČIUS, Petras (1989). *Parodymų patikrinimas vietoje*. Vilniaus Universitetas, p. 7.

²¹ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 528.

²² ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 131.

²³ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 530.

faktas, o tai sąlygoja būtinybę dirbtinai atkurti tam tikras įvykio aplinkybes²⁴. LTSR BPK tokiam veiksmui numatė tardymo eksperimentą. Pažymėtina, kad BPK įstatymo leidėjas atsisakė eksperimentui suteikti pilnesnį pavadinimą, tai yra ikiteisminio tyrimo eksperimentas ir tai logika bei mokslu pagrįstas sprendimas. Pirma, „tardymo“ sąvoka LTSR BPK buvo neatsiejama nuo inkvizicinio proceso modelio, kuriame valstybės institucijos, ypač tardytojas, atliko aktyvų vaidmenį siekiant nustatyti vadinamąją objektyviąją tiesą. Pagrindinis šios sistemos principas buvo įsitikinimas, kad objektyvios tiesos siekimas yra naudingas tiek pačiam individui, tiek visai bendruomenei. Todėl kiekvienos šios sistemos taisyklės pagrindinis tikslas buvo objektyvios tiesos paieška²⁵. Tuo tarpu šiuolaikinis baudžiamasis procesas orientuotas į proceso šalių lygybę. Antra, BPK priėmimas įtvirtino naują terminologinę sistemą, kurią lėmė tiek nacionalinės teisės raida, tiek Europos teisės įtaka. Kaip pažymi R. Jurka: „Europos teisė turėjo reikšmingą poveikį Lietuvos baudžiamojo proceso vystymuisi ir jo principų formavimuisi“²⁶. Taigi buvo atsisakyta tardymo kaip proceso stadijos, pakeičiant ją ikiteisminio tyrimo sąvoka, o tai suponavo, kad „tardymo eksperimento“ sąvoka tapo sistemiškai netinkama. Ir trečia, terminijos pakeitimas leido tiksliau apibrėžti paties procesinio veiksmo funkciją, tai yra BPK eksperimentas suvokiamas kaip įrodymų patikrinimo priemonė, o ne kaip tardymo dalis.

Atlikus abiejų eksperimentą reglamentuojančių straipsnių analizę galima teigti, kad BPK įstatymo leidėjas atsisakė pakankamai fragmentiško LTSR BPK straipsnio reglamentavimo, apsiribojo lakoniška eksperimento dispozicija su dar kartą akcentuotomis įtariamojo procesinėmis garantijomis, visa kita paliekant kriminalistikai bei tyrėjo diskrecijai.

Verta paminėti, kad visų parodymų patikrinimo veiksmų paskirtis yra vienaip ar kitaip patikslinti, patikrinti, papildyti, sugretinti ir pan., ikiteisminiame tyrime esančias aplinkybes, kurios gali turėti reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti, kitaip tariant jų funkcija yra įrodymų rinkimas. Ir nors apie įrodymus pagal naująją BPK pradedama kalbėti tik tuomet, kai procesas vyksta teisme²⁷, tačiau remiantis Lietuvos Aukščiausiojo

²⁴ DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius, p. 4.

²⁵ OSAKWE, Christopher. *Tulane law review*. [interaktyvus]. <https://www.tulanelawreview.org/pub/volume57/issue3/modern-soviet-criminali-procedure-a-critical-analysis>.

²⁶ JURKA, Raimundas; AŽUBALYTĖ, Rima ir kt. (2020). *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius, p. 11.

²⁷ KAZLAUSKAS, Marcelis ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, p. 41, p. 45.

Teismo (toliau - LAT) pasiūlyta įrodinėjimo baudžiamajame procese samprata, jog tai įstatymo reglamentuota ikiteisminio tyrimo įstaigų ir jų pareigūnų, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo, teismo ir proceso dalyvių (įtariamojo, kaltinamojo, gynėjo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo, taip pat įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo atstovo) veikla, kuria renkami, pateikiami, tikrinami ir vertinami duomenys, reikšmingi tiriamo įvykio aplinkybių, nusikalstamos veikos buvimo ar nebuvimo, kitų aplinkybių, turinčių reikšmės bylai išspręsti teisingai, nustatymui²⁸, galima samprotauti, kad tai įstatymo leidėjo įtvirtinti savarankiški įrodymų rinkimo veiksmai.

Apibendrintai galima teikti išvadą, kad visi trys parodymų patikrinimo veiksmai – parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas evoliucijos procese patyrė teigiamai vertinamų ir pakeitimų, ir papildymų bei patikslinimų, tačiau išliko reglamentuotais atskiriame BPK skirsnyje savarankiškais proceso veiksmiais, įkūnijančiais savyje parodymų patikrinimo esmę, tvarką, proceso dalyvių teises bei pareigas ir yra neatsiejama ikiteisminio tyrimo dalis, skirta įrodymų rinkimui.

1.2. Parodymų patikrinimo veiksmų samprata kai kurių užsienio šalių baudžiamojo proceso teisės sistemose

Reformuojant baudžiamojo proceso teisę Lietuvoje buvo remiamasi Vokietijos, Prancūzijos bei Austrijos BPK, nes būtent jie yra tipiški kontinentinės teisės tradicijos valstybių procesinių įstatymų pavyzdžiai, o Lietuvos teisės reformos orientuojamos į šią tradiciją²⁹. Dėl aukščiau paminėto šioje dalyje tikslinga aptarti ir paanalizuoti parodymų patikrinimo veiksmų institutą Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – Vokietijos BPK) kontekste. Taip pat, palyginti su Italijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (toliau – Italijos BPK), nes pastarosios BPK Europoje priimtas bene vėliausiai³⁰, nekalbant apie Lietuvos BPK, kuris tuo metu dar buvo kuriamas.

²⁸ *Baudžiamųjų bylų skyriaus Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“, Nr. 27 [interaktyvus].

²⁹ GODA, Gintaras (1997). *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilniaus universitetas, p. 5-6.

³⁰ *ibid*, p. 6.

Analizuojant parodymą atpažinti Vokietijos BPK³¹ (vok. *Strafprozessordnung*, toliau - StPO) kontekste nustatyta, kad minima procedūra Vokietijos baudžiamajame procese nėra kodifikuota kaip savarankiška ir detalai neregamentuota. Ši funkcija yra realizuojama per bendrą įrodymų rinkimo ir vertinimo sistemą, numatytą Vokietijos BPK. Praktikoje atpažinimas laikomas liudytojų parodymų ir įrodymų vertinimo dalimi, grindžiama teismo pareiga nustatyti tiesą (StPO § 244), taip pat teisėsaugos institucijų įgaliojimais rinkti įrodymus (StPO §§ 161, 163). Nors nėra vieningos kodifikuotos procedūros, Vokietijos praktikoje plačiai suformuoti tam tikri standartai, pavyzdžiui, atpažinimas iš nuotraukų (vok. *Wahllichtbildvorlage*), kurio esmė analogiška BPK reglamentuotam parodymui atpažinti, tai yra liudytojui ar nukentėjusiajam pateikiamas nuotraukų rinkinys, kuriame kartu su įtariamojo atvaizdu pateikiamos ir kitų, į jį panašių asmenų nuotraukos. Liudytojas turi nurodyti, ar atpažįsta kurį nors iš pateiktų asmenų kaip nusikalstamos veikos dalyvį. Ši procedūra plačiai taikoma praktikoje, nes ją lengviau organizuoti nei gyvą atpažinimą³². Kadangi įstatyme nėra detalaus reglamentavimo, tai atpažinimas atliekamas remiantis kriminalistine doktrina bei Vokietijos baudžiamojo ir administracinių nusižengimų proceso gairėmis (vok. *Richtlinien für das Straf- und Bußgeldverfahren (RiStBV)*), kurios privalomos prokurorams ir policijai siekiant vienodo praktinio teisės taikymo. Svarbiausi mokslo išskiriami ir praktikoje taikomi reikalavimai yra analogiški BPK įtvirtintiems: nuotraukose užfiksuoti asmenys turi būti tarpusavyje panašūs, kad įtariamasis neišsiskirtų; turi būti naudojamas pakankamas skaičius palyginamųjų nuotraukų (praktikoje 6-8); pareigūnai negali daryti jokios įtakos liudytojo pasirinkimui; procedūra turi būti tinkamai dokumentuota. Ir toks parodymo atpažinti iš nuotraukų pavyzdys yra tipinis Vokietijos baudžiamajam procesui, kai įrodinėjimo instrumentas nėra detalai kodifikuotas, o jo turinys ir taikymo standartai formuojami per teismų praktiką ir mokslinę doktriną³³.

Kalbant apie parodymų patikrinimo vietoje ar eksperimento institutus, jiems Vokietijos baudžiamajame procese, galima sakyti, taikoma analogija. Institutai taip pat nėra reglamentuoti Vokietijos BPK, tik funkcijos realizuojamos per Vokietijos BPK straipsnius: § 86 – teisėjo atliekama apžiūra (vok. *richterlicher augenschein*) ir § 244 –

³¹ Vokietijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (vok. *Strafprozeßordnung* (StPO)) (1950). [interaktyvus]. <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/StPO.pdf>.

³² GUBI-KELM, Silvia et al., (2024). *Falsche Fahrten bei Distraktorauswahl*. [interaktyvus]. DOI:10.1026/0939-9062/a000005.

³³ *ibid.*

įrodymų rinkimas/tyrimas (vok. *Beweisaufnahme*), o procedūros įduotos kriminalistikai bei teisės doktrinais. Taip parodymų patikrinimas vietoje praktikoje įgyvendinamas per proceso dalyvių apklausas, kurių metu gali būti atliekami veiksmai, kai liudytojas ar įtariamasis vietoje paaiškina įvykio aplinkybes (vok. *Augenschein*) ir tai vertinama kaip įrodymų visumos dalis. Savo ruožtu eksperimentas kriminalistikoje dažniausiai vadinamas įvykio rekonstrukcija (vok. *Tatortrekonstruktion* arba *Versuch am Tatort*) ir savo esme laikomas praeities įvykio modeliavimo pagalba faktinių aplinkybių patikrinimo priemone, kuri įgyvendinama ne per atskirą procesinį veiksma, o per įvairių taktikos metodų: atkuriamą įvykio vietą (eiga), atliekami bandymai, naudojami manekentai ar savanoriai su apsauga, techninės ir analitinės priemonės, fiksuojamos fizinės savybės (apšvietimas, paviršius, slydimo galimybės)³⁴, ir įrodinėjimo priemonių visumą. Aptarus rekonstrukcijos bruožus galima teigti, kad šis kriminalistikos metodas atitinka BPK reglamentuotą parodymų patikrinimo veiksma – eksperimentą.

Taigi Vokietijos baudžiamasis procesas pasižymi tuo, kad parodymų patikrinimo veiksmai nėra kodifikuoti, tačiau plačiai išplėtoti doktrinoje ir praktikoje, tuo tarpu Lietuvos baudžiamajame procese jie detalčiai reglamentuoti BPK.

Analizuojant Italijos BPK³⁵ (it. *Codice di procedura penale*) galima matyti, kad įstatymo leidėjas yra įtvirtinęs tokius Lietuvos baudžiamojo proceso teisei žinomus parodymų patikrinimo veiksmus, kaip atpažinimas bei eksperimentas. Atpažinimui Italijos BPK yra skirtas atskiras III knygos II dalies IV skyrius pavadinimu „Atpažinimas“, kur straipsniai (it. *Art.*) nuo 213 iki 217 reglamentuoja atpažinimą bei jo atlikimo tvarką. Italijos BPK, kaip ir BPK, atskirais straipsniais yra reglamentuojamas asmens atpažinimas (it. *Art. 213. Riconoscimento di persone. Atti preliminari*) ir daiktų atpažinimas (it. *Art. 215. Riconoscimento di cose*) bei šių veiksmų atlikimo tvarka. Analogiškai yra įtvirtinti parengiamieji veiksmai, kai asmuo prieš veiksmą apibūdina asmenį ar daiktą, duoda paaiškinimus dėl aplinkybių, galinčių turėti įtakos atpažinimo patikimumui ir tai yra protokoluojama. Įdomu tai, kad pačiose straipsnių dispozicijose yra įtvirtinta kategoriška nuostata, kad aukščiau minimos tvarkos nesilaikymas yra pagrindas pripažinti atpažinimą negaliojančiu³⁶. Priešingai, nei BPK, Italijos BPK atskiru straipsniu

³⁴ GUBI-KELM, Silvia et al., (2024). *Falsche Fahrten bei Distraktorauswahl*. [interaktyvus]. DOI:10.1026/0939-9062/a000005.

³⁵ Italijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (ital. *Codice di procedura penale*) (1988). [interaktyvus]. <https://www.legaltools.org/doc/ace4e8/>.

³⁶ *Codice di procedura penale*, Art. 213, parte 3.

reglamentuoja kitus atpažinimo būdus (it. *Art. 216. Altre riconoscizioni*) ir numato, kad nurodydamas atpažinti pagal balsą, garsą ar kitus dalykus, kuriuos galima suvokti jutimais, teisėjas laikosi 213 straipsnio nuostatų, kiek jos taikytinos³⁷. Be to, Italijos BPK numato kelių asmenų ar objektų atpažinimo tvarką, ją išskiriant atskiru straipsniu (it. *Art. 217. Pluralita' di riconoscizioni*), jame imperatyviai nurodant, kad: 1) kai keletas asmenų kviečiami atpažinti tą patį asmenį ar tą patį daiktą, teisėjas vykdo atskirus procesinius veiksmus, užtikrindamas, kad nebūtų jokio ryšio tarp tų, kurie jau buvo pateikti atpažinimui, ir tų, kurie jame dar turi būti; 2) jei tas pats asmuo turi atpažinti kelis asmenis ar kelis daiktus, teisėjas kiekvienu atveju užtikrina, kad atpažįstamas asmuo ar daiktas būtų pateiktas tarp skirtingų asmenų ar daiktų; 3) taikomos ankstesnių straipsnių nuostatos³⁸. Atpažinimo tvarkai taikomi beveik identiški taktikos pagrindai, kurie aprašyti pačiame Italijos BPK, kaip, pavyzdžiui, pašalinus asmenį, kurį reikia atpažinti, teisėjas pasirūpina, kad būtų bent du asmenys, kuo labiau panašūs, taip pat ir apranga, į tą, kurią reikia atpažinti. Tada jis prašo atpažįstamojo asmens pasirinkti vietą tarp kitų asmenų, pasirūpindamas, kad jis, kiek įmanoma, būtų tokiomis pačiomis sąlygomis, kokiomis jį yra matęs atpažinimo procedūrai pakviestas asmuo. Vėl įvedus asmenį, teisėjas jo klausia, ar jis atpažįsta kurį nors iš esančiųjų, ir, jei taip, prašo nurodyti, ką atpažino, bei patikslinti, ar yra tuo tikras. <...> Protokole, siekiant išvengti jo negaliojimo, turi būti nurodyti atpažinimo vykdymo ir eigos būdai³⁹. Liberaliau Italijos BPK žiūri į fiksavimo reikalavimus, tuo metu kai BPK imperatyviai numato, kad parodomas atpažinti asmenų ar daiktų bei objektų grupės, o parodymo atpažinti iš kolekcijų ir kartotekų visa eiga, turi būti (nu)fotografuojama arba kitaip vizualiai (už)fiksuojama, Italijos BPK numato, kad teisėjas gali spręsti, ar atpažinimo eiga bus užfiksuota fotografijomis, vaizdo įrašais ar kitomis priemonėmis ar metodais⁴⁰. Italijos BPK 214 str. 2 d. yra numatyta išlyga, jog nedetalizuojant būdų, įtvirtinta, kad esant pagrindui manyti, jog atpažįstantysis gali būti įbaugintas ar kitaip paveiktas atpažįstamojo, procedūra turi būti atlikta taip, kad pastarasis nematytų pirmojo⁴¹, kas remiantis BPK, nedetalizuojant priežasčių⁴² ir apsiribojant

³⁷ *Codice di procedura penale*, Art. 216, parte 1.

³⁸ *ibid*, Art. 217.

³⁹ *ibid*, Art. 214.

⁴⁰ *ibid*, Art. 214, parte 3.

⁴¹ *ibid*, Art. 214, parte 2.

⁴² Pasak G. Godos ir G. Jasaičio, tai reiktų daryti tais atvejais, kai įtariamasis pasislepia, kai atpažintinas asmuo serga, yra ilgam laikui išvykęs ir pan., o komentuojamą proceso veiksmą būtina neatidėliotinai atlikti. Taip pat jeigu liudytojui ar nukentėjusiajam taikomos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso bei operatyvinės veiklos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo

nuostata „jeigu parodyti asmens negalima“, gali būti atliekamas pasitelkiant nuotraukas. Galiausiai Italijos BPK nenumato parodymo atpažinti iš kolekcijų ir kartotekų, tačiau mokslinėje literatūroje⁴³ tai yra aprašoma ir taikoma praktikoje, be to - nereglamentuoja lavonų atpažinimo tvarkos.

Pereinant prie parodymų patikrinimo vietoje, kurio išsami procedūra atskirai reglamentuota BPK, ir atlikus lyginamąją analizę, galima konstatuoti, kad Italijos baudžiamojo proceso sistemoje nėra tiesioginio atitikmens, o minima funkcija realizuojama kitomis priemonėmis, įtvirtintomis teisės doktrinoje, pavyzdžiui, *verifiche* – patikrinimai (tikrinimo veiksmai) ar tyrimo praktikoje, kaip antai *ricostruzione* – rekonstrukcija (įvykio faktų, aplinkybių atkūrimas), kai asmuo (liudytojas ar įtariamasis) raginamas gyvai, materialiai atkurti įvykio aplinkybes. Tokia veikla nėra aiškiai apibrėžta įstatymo, tačiau grindžiama Italijos BPK 189 straipsniu, kuris leidžia priimti įrodymus, kurie nėra aiškiai reglamentuoti, jeigu jie yra tinkami faktams nustatyti⁴⁴.

Ekspertas Italijos BPK yra numatytas atskirame III knygos II dalies V skyriuje pavadinimu „Teisminiai eksperimentai“, kuris susideda iš dviejų: 218-219 straipsnių, skirtų aprašyti teismo eksperimento prielaidas ir atlikimo tvarką. Savo prielaidomis ir esme šis proceso veiksmas praktiškai nesiskiria nuo BPK reglamentuoto, taip pat skirtas nustatyti, ar tam tikras faktas įvyko ar galėjo įvykti tam tikru būdu; susideda iš situacijos, kurioje teigiama arba manoma, kad faktas įvyko, atkūrimo ir paties fakto eigos pakartojimo⁴⁵. Tačiau būtina atskirai paminėti, kad eksperimentas nėra tyrimą atliekančios institucijos diskrecija, nes jis skiriamas teismo nutartimi, kuria teisėjas taip pat imasi reikiamų priemonių eksperimento eigai užtikrinti, numatydamas fotografavimą, filmavimą ar kitų priemonių ar metodų taikymą⁴⁶.

poveikio įstatymo nuostatos arba jei tokiems asmenims būtina procese užtikrinti saugumą kitokiomis formomis (pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo taktikos sumetimais būtina išvengti įtariamojo ir nukentėjusiojo fizinio kontakto iki komentuojamo proceso veiksmo atlikimo ar po jo ir pan.), asmuo gali būti parodomas liudytoji ar nukentėjusiajam atpažinti pagal jo nuotrauką ar iš vaizdo įrašo (GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 519).

⁴³ Studio Legale Delalla (2013). *Il riconoscimento dell'indagato e la ricognizione dell'imputato*. [interaktyvus]. <https://www.studiolegaledelalla.it/riconoscimento-indagato-ricognizione-imputato-2/>.

⁴⁴ FERRUA, Paolo (2018). *La prova dichiarativa nel processo penale*. Rivista italiana di diritto e procedura penale, p. 81-128. [interaktyvus]. <https://doi.org/10.22197/rbdpp.v4i1.130>.

⁴⁵ *Codice di procedura penale*, Art. 218.

⁴⁶ *ibid*, Art. 219.

Taigi, Italijos teisės sistemoje priemonės, kuriomis baudžiamajame procese gali būti atliekamas parodymų patikrinimas, yra iš dalies konkrečiai reglamentuotos įstatymu, o iš dalies nevaržo tyrimą atliekančių institucijų savarankiškumo.

Apibendrinant galima teigti, kad šiuolaikiškas, modernus parodymų patikrinimo veiksmų institutas, su tam tikrais struktūriniais ir sisteminiais skirtumais, yra numatytas tiek Vokietijos ar Italijos, tiek ir Lietuvos baudžiamajame procese. Lyginant šiuos modelius matyti, kad Vokietijos sistema pasižymi didesniu lankstumu ir funkciniu požiūriu į įrodymų rinkimą, tačiau mažesniu procedūriniu apibrėžtumu. Tuo tarpu Lietuvos ir Italijos modeliai yra labiau formalizuoti ir aiškiai struktūruoti, kas padeda užtikrinti didesnę procesinę aiškumą, garantijas proceso dalyviams ir sumažinti galimų klaidų riziką. Tai leidžia daryti išvadą, kad nors visose trijose teisės sistemose parodymų patikrinimo veiksmas siekiama tų pačių tikslų – patikimai identifikuoti reikšmingus asmenis ar objektus, objektyviai nustatyti bylos aplinkybes bei patikrinti parodymų patikimumą realiomis sąlygomis – jų teisinis reglamentavimas ir praktinis įgyvendinimas kardinaliai (iš esmės) skiriasi. Žvelgiant į ateitį, šių trijų sistemų palyginimas leidžia nustatyti galimas abipusio tobulėjimo sritis, ypač susijusias su tyrimo veiksmingumo ir procesinių garantijų pusiausvyra.

2. PARODYMO ATPAŽINTI PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ

2.1. Parodymo atpažinti sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai

Bendroji procesinė tvarka, pagal kurią parodymas atpažinti atliekamas kaip tyrimo veiksmas, nagrinėjama baudžiamojo proceso kontekste, tuo tarpu kriminalistikoje akcentuojami ne procesiniai, o taktiniai, psichologiniai ir organizaciniai jo atlikimo aspektai.

Parodymas atpažinti – tyrimo veiksmas, kurio esmė yra parodyti atpažįstančiam asmeniui (anksčiau apklaustam nukentėjusiajam, liudytojiui, įtariamajam) asmenį ar objektą, susijusį su tiriamu įvykiu, kad pastarasis galėtų nustatyti jo panašumą, tapatumą ar skirtumus su asmeniu ar objektu, kurio požymiai kaip vaizdinys išliko atpažįstančiojo atmintyje.

Bendroji procesinė parodymo atpažinti procedūros tvarka reglamentuojama BPK 191 straipsnio 1 dalyje ir numatoma, kad parodymas atpažinti gali būti atliekamas siekiant patikrinti apklaustojo asmens parodymus apie konkretų asmenį, daiktą ar kitą objektą. Iš nuostatos turinio aišku, kad parodymas atpažinti traktuojamas kaip vienas iš BPK reglamentuotų parodymų patikrinimo būdų, kuris gali būti atliekamas tyrėjo, siekiant nustatyti tapatumą ar skirtumus su anksčiau stebėtu asmeniu ar objektu pagal atpažįstančiojo asmens prisimintas charakteristikas. Semantinė žodžio „parodyti“ reikšmė siejama su suteikimu galimybės pamatyti ar atskleisti, o „atpažinti“ – su tapatybės nustatymu ar objekto atpažinimu pagal tam tikrus požymius⁴⁷.

Kriminalistikos mokslui skirtoje literatūroje⁴⁸ galima matyti, kad atpažinimas yra klasikinis identifikavimo pagal vaizdą arba jutiminį įsivaizdavimą, išlikusį atpažįstančiojo atmintyje, pavyzdys. Asmens arba objekto parodymas atpažinti skatina atpažįstantįjį imtis identifikavimo veiksmų – savybių palyginimo su atmintyje išlikusiais požymiais. Kitaip tariant, atpažįstantysis, kuriam pateikiamas atpažinti asmuo ar objektas, supratimo (suvokimo), įsiminimo, atkūrimo bei palyginimo su anksčiau suvoktu, matytu vaizdiniu, proceso metu daro išvadą apie jo tapatumą, panašumą ar skirtumą. Supratimas yra asmens ar objekto požymių bei savybių, kurios turėjo tiesioginį poveikį atpažįstančiojo jutimo

⁴⁷ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 249.

⁴⁸ ЕГЕРЕВ, Иван (2010). *Криминалистическая идентификация по мысленному образу и особенности реализации ее процессуальной формы*. Монография. Москва, РАП, с. 216.

organams, atspindys. Asmens ar objekto suvokimo procesą veikia objektyvūs ir subjektyvūs veiksniai, apie kuriuos trumpai galima būtų pasakyti, kad objektyvūs veiksniai tai sąlygos, kuriomis vyko atpažįstamo objekto požymių suvokimas, tai yra trukmė, apšvietimas, atstumas, laikas, praėjęs nuo supratimo iki parodymo atpažinti veiksmo atlikimo ir pan., o subjektyvūs veiksniai – atpažįstančiojo asmenybės ypatybės ir jo psichologinė būseną suvokimo metu, pavyzdžiui, atpažįstantysis turi prastą regėjimą, įvykio metu buvo apsvaigęs ir pan. Kitas svarbus parodymo atpažinti procesui aspektas yra ir atpažįstamojo sąmonės atspindys apie praeities įvykius, kitaip tariant proceso dalyvio atminties savybės, nuo kurių priklauso įsiminimo intensyvumas ir informacijos išsaugojimo atmintyje trukmė. Ir trečias atpažinimui būtinas aspektas yra vaizdinio atkūrimas atpažinimo metu, kuriam priešaky BPK imperatyviai nurodo privalomą apklausos proceso veiksmą, kurio metu išsiaiškinami ir įtvirtinami atmintyje išlikę požymiai, pagal kuriuos atpažįstantis asmuo gali atpažinti asmenį ar objektą (BPK 191 str. 2 d.). Parodymo atpažinti rezultatai priklauso nuo to, kaip išsamiai apklausos metu atkuriami individualūs asmens ar objekto požymiai. Kriminalistikos mokslininkai, antai R. Belkin ir A. Vasiljev savo darbuose aprašo atpažinimo procesą kaip susidedantį iš dviejų atpažinimų, tai yra sintetinio ir analitinio. Sintetinis atpažinimas vyksta akimirksniu, be požymių vertinimo etapo (kai kalbama apie gerai pažįstamą objektą arba kai požymiai neįsiminė, jų neįmanoma apibūdinti žodžiais, bet žmogus yra įsitikinęs, kad atpažins veidą ar objektą, vos tik jį pamatęs). Analitinio atpažinimo pagrindas yra vienas iš pažinimo metodų – palyginimas, reikalaujantis bent dviejų asmenų ar objektų, kurių ypatumas yra panašūs požymiai ir savybės. Palyginant atpažinimo procese naudojami tam tikri loginio mąstymo metodai (analizė, sintezė, analogija ir kt.)⁴⁹.

Teisės doktrinoje daug kalbama apie parodymo atpažinti rūšis ir galima rasti nemažai skirtingų klasifikacijų. Pasak V. E. Kurapkos, šis ikiteisminio tyrimo veiksmas gali būti klasifikuojamas pagal atpažinimo objektą. Remiantis sistetine BPK normų analize pirmiausia galima išskirti fizinio asmens atpažinimą, tame tarpe ir lavono (BPK 192 str. 1 d., 2 d.), be to, proceso veiksmas gali būti atliekamas siekiant atpažinti daiktus ar kitus objektus (BPK 193 str.), pavyzdžiui, dokumentus, transporto priemones, gyvūnus ar jų

⁴⁹ БЕЛКИН, Рафаил (2001). *Курс криминалистики: Учебное пособие для вузов*. 3-е изд., дополненное. Москва, с. 430; ВАСИЛЬЕВ, Александр (2000). *Тактика отдельных следственных действий*. М.: Юридическая литература, с. 312, iš ЕГЕРЕВ, Иван (2010). *Криминалистическая идентификация по мысленному образу и особенности реализации ее процессуальной формы*. Монография. Москва, РАП, с. 216.

liekanas, taip pat pastatus, patalpas ar vietovių fragmentus. Detaliau analizuojant asmens parodymo atpažinti reglamentavimą galima išskirti galimybę atlikti proceso veiksmą pagal asmens nuotrauką bei iš vaizdo įrašų (BPK 192 str. 6 d., 7 d.), arba iš kolekcijų ir kartotekų (BPK 194 str.). Be to, įstatymas numato galimybę atlikti atpažinimą ir pagal kitus jutimo organais suvokiamus požymius (atlikimo būdas). Mokslinėje literatūroje pažymima, kad asmenų atpažinimas gali būti grindžiamas įvairiais požymiais: išorine išvaizda, dinaminiais bruožais, pavyzdžiui, eisena, kalba, balsu ar net kvapo ypatumais, kur suvokimo pagrindas yra regos, klausos, uoslės, lietimo ir skonio pojūčiai, taip pat vaizdinėmis priemonėmis, tokiomis kaip nuotraukos ar vaizdo įrašai⁵⁰.

Mokslinėje literatūroje nesutampa nuomonės, ar įstatyme nurodytų atpažinimo būdų sąrašas turėtų būti laikomas baigtiniu. Yra žinoma nuomonė, kad reikia griežtai laikytis įstatymo raidės⁵¹, tačiau analizuojant BPK matoma ir teigiamai vertinama, kad įstatymo leidėjas atsižvelgė ir į nuoseklų kriminalistikos tobulėjimą, ir į sparčią skaitmeninių technologijų plėtrą bei iš anksto numatė, kad parodymas atpažinti gali būti atliekamas ne tik pagal savybes ir požymius, kuriuos atpažįstantysis „matė“, bet ir pagal tuos, kuriuos „kitaip įsidėmėjo“, kas praktikoje leidžia išplėsti atpažinimo būdų sąrašo interpretavimą bei atpažinimą taikyti ir kitiems suvokimo būdams.

Priklausomai nuo tikslų, identifikavimo procesas skirstomas į du pagrindinius tipus: vienu atveju nustatoma konkretaus objekto ar asmens tapatybė, kitu atveju – jų priklausomybė tam tikrai grupei. Pilnumoje identifikacija įmanoma tik tada, kai parodymo atpažinti metu lyginami asmenys ar objektai sutampa pagal bendrų ir individualių požymių visumą. Jei sutapimai nustatomi tik pagal bendrus (grupinius) požymius, tai nėra identifikavimas, o priklausomybės tam tikrai grupei nustatymas. Pavyzdžiui, kai fizinis asmuo atpažįstamas pagal amžių, ūgį, lytį, kūno sudėjimą ir nacionalinį išvaizdos tipą. Tuo pačiu atpažįstantysis nerado sutapimų pagal individualius bruožus, ypatingus požymius, kuriuos jis anksčiau stebėjo bendraudamas su atpažįstamoju, ir jų neprisiminė bei nenurodė apklausos metu, tai identifikavimo procesas parodymo atpažinti metu liko neužbaigtas ir šiuo atveju buvo nustatyta grupinė atpažįstamojo priklausomybė, bet nebuvo išspręsta identifikavimo užduotis⁵².

⁵⁰ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 105.

⁵¹ ОБРАЗЦОВ, Виктор et al., (2011). *Следственные действия: психология, тактика, технология*. Учебное пособие. Москва: Проспект, с. 172–174.

⁵² KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 254.

Formos požiūriu parodymas atpažinti gali būti atliekamas natūraliai, t. y. tiesiogiai, „gyvai“, arba netiesiogiai, naudojant nuotraukas, vaizdo ar garso įrašus⁵³. Pandemijos laikotarpiu iškilo būtinybė spręsti įvairius klausimus, susijusius su nuotolinėmis konferencijomis dalyvaujant teismo posėdžių nagrinėjimuose arba renkanti įrodymus ir tuo metu įstatymų leidėjas įteisino galimybę procesinius veiksmus atlikti nuotolinių konferencijų pagalba ir manytina, kad toks metodas gali būti taikomas ir parodymo atpažinti veiksmui.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentare teigiama, kad parodymas atpažinti yra toks ikiteisminio tyrimo veiksmas, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo teisėjas parodo liudytojui, nukentėjusiajam ar įtariamajam asmeni, daiktą ar kitokį materialų objektą, siekiant nustatyti, ar tai tas pats asmuo, daiktas ar objektas, kurį atpažįstantysis matė anksčiau ir apie kurį davė parodymus baudžiamojoje byloje⁵⁴. Remiantis šiuo teiginiu, galima daryti išvadą, kad atpažinimą gali atlikti ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas, ir prokuroras, ir ikiteisminio tyrimo teisėjas, o procesinio veiksmo dalyviais, kuriems bus pateikiama atpažinti, gali būti nukentėjusieji, liudytojai ir įtariamieji. Tačiau negalima nesutikti ir nepritari S. Matulienei, kad atpažinimas gali būti atliekamas tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teismo proceso metu⁵⁵ bei daryti prielaidą, kad parodymas atpažinti taip pat gali būti atliktas ir teismo, o subjektas, kuriam bus pateikiama atpažinti, šioje proceso stadijoje, bus kaltinamasis. Be to, jis gali būti ir šio proceso veiksmo objektu.

Kalbant apie parodymą atpažinti teismo proceso metu verta paminėti, kad BPK atskirai nereglamentuoja aptariamo procesinio veiksmo atlikimo šioje proceso stadijoje, nors manytina, kad derėtų, kadangi egzistuoja grėsmė kilti tam tikroms procesinėms ir kriminalistinės taktikos iššūkiams. Visų pirma, parodymas atpažinti teisme, skirtingai nuo to paties pavadinimo tyrimo veiksmo, atliekamo ikiteisminio tyrimo metu, yra viešo pobūdžio, o didelis pašalinių asmenų skaičius gali varžyti atpažįstantįjį, trukdyti jam susikonsultuoti į atpažinimo veiksmą, kelti abejones dėl detalių. Antra, toks parodymas atpažinti teisme atliekamas jau po atlikto ikiteisminio tyrimo, kas sąlygoja, kad veiksmas

⁵³ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 254.

⁵⁴ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 516.

⁵⁵ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 249.

jau yra žymiai nutolęs laiko atžvilgiu nuo aplinkybių, kurias stebėjo, suvokė atpažįstantysis asmuo, o tai gali žymiai apsunkti atpažįstančiojo asmens prisiminimus apie požymius ir ypatumus, pagal kuriuos jis gali atpažinti asmenį ar kitą objektą. Trečiu aspektu galima paminėti taktinį parodymo atpažinimo teisme sudėtingumą, kuris išplaukia iš teismo proceso viešumo pobūdžio bei parodymo atpažinti esmės, kad atpažįstantysis negali iš anksto susipažinti su atpažinimui pateiktu objektu. Tai reiškia, kad atpažįstantysis asmuo neturi matyti (net atsitiktinai) objektų, kurie bus pateikti jam atpažinti iki paties proceso veiksmo atlikimo pradžios, o viešas teismo pobūdis apsunkina šios rekomendacijos įgyvendinimą, todėl teismas turi imtis priemonių ir arba išprašyti atpažįstantįjį iš teismo salės arba parinkti pastarajam tokia poziciją teismo salėje, kad jis neturėtų galimybės susipažinti su atpažįstamuoju objektu (pavyzdžiui, nugara į jį). Ketvirta, tai reikalavimas, kylantis iš BPK 192 str. 1 d. ir 2 d., numatantis asmenų, tarp kurių turi būti pateiktas atpažinimui asmuo, parinkimas. BPK reglamentuoja, kad asmuo, kurio parodymas atpažinti atliekamas, turi būti pateiktas kartu su kitais asmenimis, kurie, kiek įmanoma, yra išoriškai panašūs į jį ir bendras atpažinti pateikiamų asmenų skaičius turi būti ne mažesnis kaip trys. Ir čia slypi grėsmė, kad parodymui atpažinti asmenys (statistai) teoriškai gali būti parenkami iš tuo metu teismo salėje esančių dalyvių, bet toli gražu ne visi teismo salėje esantys asmenys gali išoriškai būti panašūs į atpažįstamą asmenį, be to neatmetama galimybė, kad atpažįstantysis ne tik jau matė teismo posėdžių salėje esančius asmenis, bet ir juos pažįsta, kas daro parodymą atpažinti beprasmiu. Todėl pagrįstai galima teigti, kad teismo pareiga yra griežtai vadovautis aukščiau minėtomis proceso nuostatomis, įvertinti galimas grėsmes ir esant galimybei parodymo patikrinti veiksmą atlikti su tais proceso dalyviais, kurie dar nebuvo įleisti į teismo posėdžio salę bei nematė atpažįstamo asmens. O kalbant apie pagrindus, kada gi teismo proceso metu turėtų būti atliekamas parodymas atpažinti, galima sutikti su A. Ivanov pateiktais atvejais: a) tardymo metu šis procesinis veiksmas nebuvo atliktas, nors toks būtinumas buvo; b) teismo metu paaiškėjo naujos aplinkybės, dėl kurių atsirado būtinybė pateikti atpažinimui; c) atpažinimas tyrimo metu buvo atliktas pateikiant fotografijas, o teismas turi galimybę pateikti pačius objektus⁵⁶. Taigi, atpažinimas teisme turi savo specifiką ir ypatumus, susijusius tiek su jo taktika teismo posėdyje, tiek su dalyvių sudėtimi, jų

⁵⁶ ИВАНОВ, Александр (2009). *Процессуальные и тактические проблемы представления для опознания живых лиц в суде*. Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право. Т. 9, вып. 1, с. 75-78 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.18500/1994-2540-2009-9-1-75-78>.

procesiniu statusu, rezultatų fiksavimo ypatumais ir, manytina, kad parodymo atpažinti teisme taktikos aspektus būtina plačiau nagrinėti ir net spręsti dėl galimybės juos reglamentuoti.

Parodymo atpažinti tikslas yra dvejopas. Pirma, mokslinėje literatūroje nurodoma, kad tai yra anksčiau matyto ar kitaip įsidėmėto objekto atpažinimas, kai siekiama nustatyti, ar atpažinimui pateiktas objektas yra tas pats, kurį atpažįstantysis matė anksčiau ir kuris yra susijęs su tiriamu nusikalstama veika. Antra, tai yra apklausiamų asmenų parodymų apie konkretų asmenį, daiktą ar kitą materialų objektą patikrinimas. Šie du aspektai yra glaudžiai susiję, nes identifikuojant objektą tuo pačiu metu patikrinami ir ankstesni apklausos metu duoti parodymai⁵⁷. Taigi parodymo atpažinti veiksmas savyje turi tiek identifikavimo, tiek patikrinimo funkcijas.

Naudojant identifikavimą pagal atmintyje likusį atvaizdą sprendžiama visa eilė tyrimo uždavinių. Mokslininkų nuomone, pirmiausia ši ikiteisminio tyrimo priemonė leidžia patikrinti, ar identifikuojamas objektas iš tiesų yra susijęs su tiriamu įvykiu. Antra, ši priemonė leidžia nustatyti konkrečiam asmeniui priklausančių objektų, turinčių reikšmės tyrimui, priklausomybę ar objekto (pvz., lavono) tapatybę tais atvejais, kai to neįmanoma padaryti kitomis procedūrinėmis priemonėmis. Trečia, ji leidžia patikrinti ikiteisminio tyrimo dalyvių ankstesnių apklausų metu duotus parodymus, ypač jei dėl įvairių aplinkybių kyla abejonių dėl jų tikslumo ar patikimumo⁵⁸, be to veiksmas padeda išsiaiškinti dar nenustatytas tiriamo įvykio aplinkybes, patvirtinti ar paneigti anksčiau iškeltas versijas, o remiantis tyrimo veiksmų rezultatais ir kelti naujas tyrimo versijas. Tokiu būdu šis tyrimo veiksmas užtikrina, kad tyrimas būtų grindžiamas patikimais duomenimis, atitinkančiais faktines aplinkybes.

Atpažinimo, kaip ikiteisminio tyrimo veiksmo, esmė yra suteikti asmeniui galimybę iš jam pateiktų asmenų, daiktų ar kitų objektų atpažinti tą, kurį jis yra matęs ar apie kurį yra žinojęs anksčiau. Kaip nurodo P. Ancelis: atpažinimo esmė yra anksčiau stebėto ir atmintyje išsaugoto asmens ar objekto vaizdinio ir pateikiamų atpažinti asmenų ar objektų, tarp kurių yra tas asmuo ar objektas, kurį atpažįstantysis stebėjo kaip susijusį su tiriamu įvykiu ir aprašė anksčiau, identifikacija⁵⁹. Kitaip tariant, parodymas atpažinti

⁵⁷ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 252.

⁵⁸ *ibid*, p. 252–253.

⁵⁹ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 106.

grindžiamas subjektyviais įspūdžiais apie matytą ar žinomą objektą, likusį asmens atmintyje, o tokiais atpažįstamais objektais gali būti įtariamasis ar kaltinamasis, lavonas ar jo dalys, kurias reikia identifikuoti, pavogti daiktai arba daiktai, kuriuos nusikaltėlis paliko nusikaltimo vietoje.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad parodymas atpažinti yra ikiteisminio tyrimo (proceso) veiksmas, kurio metu, laikantis baudžiamojo proceso teisės nustatytos tvarkos, asmeniui pateikiamas tam tikras objektas, kurį pastarasis savo mintyse lygina su anksčiau matytu ar žinomu objektu, siekiant identifikuoti šį objektą kaip anksčiau šio asmens įsimintą ir prisimintą, susijusį su nusikaltimo padarymu ar kitomis su tyrimu susijusiomis aplinkybėmis, arba nustatyti, kad tarp jų nėra identiškų bruožų. Tokiu būdu parodymas atpažinti tampa veiksminga identifikavimo priemone, padedančia nustatyti tiriamo įvykio aplinkybes, o surinkta informacija tampa svarbiu įrodymu, užtikrinančiu tyrimo išsamumą ir objektyvumą. Tačiau sprendimą dėl parodymo atpažinti veiksmo atlikimo tyrimo metu reikia priimti labai atsargiai, įvertinus visus „už“ ir „prieš“, nes neigiamo rezultato atveju arba atpažinimo nesėkmės dėl blogos tyrimo veiksmo taktikos atveju, gynybos pozicija žymiai sustiprėja, o įtariamasis (kaltinamasis) įgyja pasitikėjimą savo nebaudžiamumu.

2.2. Parodymo atpažinti atlikimo tvarka ir taktika

Procesinis pagrindas atlikti parodymą atpažinti yra tai, kad tyrėjas turi pakankamai duomenų, jog veiksmo atlikimo metu nukentėjusysis, liudytojas ar įtariamasis gali atpažinti asmenį ar objektą pagal požymius ir ypatumus, kurie jiems būdingi. Knygoje „Kriminalistika: taktika ir metodika“ pabrėžiama, kad pasirengimas parodymui atpažinti yra viena iš trijų pagrindinių šio veiksmo taktikos dalių, kartu su paties parodymo atpažinti atlikimu bei rezultatų fiksavimu⁶⁰. Pasirengimas apima objekto, vietos, laiko ir dalyvių parinkimą, taip pat atpažįstančiojo psichologinį pasirengimą ir jo apklausą.

Prieš atliekant parodymą atpažinti tyrėjas turi tinkamai pasiruošti, nes viso veiksmo veiksmingumas ir rezultatyvumas dažnai priklauso nuo pasirengimo kokybės. Svarbus pasirengimo etapo elementas yra proceso dalyvio apklausa. Anot G. Bučiūno, apklausos tikslas – nustatyti aplinkybes, kuriomis atpažįstantysis matė atpažintiną objektą, kokias

⁶⁰ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 255.

savybes, požymius pastebėjo, įsidėmėjo ir ar gali tą objektą atpažinti. Tik nustačius, kad proceso dalyvis tikrai prisimena asmenį ar objektą, galima planuoti parodymų patikrinimą. Jei asmuo teigia, kad neprisimena objekto, tai nėra prasmės atlikti šią procedūrą, nes rezultatai būtų nepatikimi⁶¹.

Apklausa, kurios metu išsiaiškinamos tyrimui svarbios aplinkybės, susijusios su asmens ar objekto suvokimu, požymiai ir bruožai, pagal kuriuos atpažįstantysis galės juos atpažinti, yra būtinas atspirties taškas priimant sprendimą dėl parodymo atpažinti. Sprendimas dėl parodymo atpažinti atlikimo priimamas tik tada, kai apklausos rezultatais nustatoma, kad apklausiamas asmuo gali ir yra pajėgus atpažinti identifikuojamą asmenį ar objektą bei yra pagrįsta prielaida, kad pastarasis gali atpažinti asmenį ar objektą.

Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad nustatydamas aplinkybes tyrėjas turi išsiaiškinti, kur ir koku tikslu atpažįstantysis matė asmenį ar objektą, kiek laiko ten buvo, koku paros metu, kokiomis apšvietimo sąlygomis ir iš kokio atstumo stebėjo, o jei girdėjo balsą ar kalbą, būtina nustatyti, ar ji buvo greita ar lėta, ar frazės buvo ilgos ar trumpos, kokia buvo kalbos kultūra, koks stilius – profesionalus ar slengas, ar buvo akcentas, o jei stebėtas asmuo ėjo, būtina nustatyti jo eisenos ypatumus, t. y. ar jis šlubavo, judėjo greitai ar lėtai, ar jo žingsniai buvo ritmiški ar šokinėjantys, ilgi ar trumpi, ar jo rankų judesiai buvo ryškūs ar vos pastebimi⁶². Galima konstatuoti, kad apklausos metu svarbu nustatyti kuo daugiau asmens ar objekto savybių ir bruožų, kurie leidžia identifikuoti tą asmenį ar objektą, kitaip tariant, gauti atpažįstančiojo atsakymą į konkretų klausimą, ar jis galės atpažinti tyrimui reikšmingą asmenį ar objektą, jei taip, tai pagal kokius konkrečius požymius.

Minėta, kad asmens ar objekto identifikavimas pilnumoje įmanomas tik kai parodymo atpažinti metu lyginami asmenys ar objektai sutampa pagal bendrų ir individualių požymių visumą, o jei sutapimai nustatomi tik pagal bendrus (grupinius) požymius, tai tėra priklausomybės tam tikrai grupei nustatymas. Tokios nuomonės laikosi kriminalistikos mokslininkai A. Ginzburg bei J. Korukhov, kurie tokio atpažinimo rezultatus traktuoja kaip nelaikytinus įrodymais⁶³. Tačiau su šia nuomone nesinori sutikti,

⁶¹ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 174.

⁶² ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 107.

⁶³ ГИНЗБУРГ, Александр (1996). *Тактика предъявления для опознания*. М.: Юридическая литература, с. 224; КОРУХОВ, Юрий (1968). *Предъявление для опознания на предварительном следствии и в суде: лекция для студентов ВЮЗИ*. М., с. 28, iš Ivanova L., Ivanov D. *Presentation for identification (psychological aspect)*. Bulletin of the South Ural State University. Ser. Law, 2018, vol. 18,

o pritarti V. E. Kurapkos ir L. Ivanovos požiūriui. Pastaroji savo straipsnyje „Pateikimas atpažinti (psichologinis aspektas)“⁶⁴ remiantis psichologinėmis ypatybėmis ir psichinių reiškinių veikimo dėsniniais, pateikė pagrįstus argumentus, o būtent apeliuojant į kitas mokslininkų nuomones, nurodė: „V. Burdanova mano, kad „atvaizdo aktualizavimas įmanomas ir be žodinės jo požymių išraiškos. Iš tiesų klaidų procentas yra vienodas tiek tais atvejais, kai buvo atliktas išankstinis aprašymas, tiek tais atvejais, kai atpažinimas vyko be nurodytų požymių“; „A. Ratinov reziumavo, kad „nesugebėjimas apibūdinti objekto neatima galimybės jį be klaidų atpažinti, taip pat kaip ir teisingas apibūdinimas neužtikrina atpažinimo galimybės“; „Tos pačios nuomonės laikosi J. Dubyagin, O. Dubyagina, S. Loginov, kurie mano, kad „atpažinimas yra leistinas ir tais atvejais, kai liudytojas, nukentėjęs, įtariamasis, kaltinamasis negali iš anksto apibūdinti objekto požymių ir ypatybių, bet yra įsitikinę, kad šį objektą gali atpažinti“⁶⁵. Atminties savybės leidžia saugoti daugybę informacijos iš praeities, tačiau ne visada informacija įsimenama pilnumoje, neretai įsimenama tik svarbiausia, o nereikšminga ar nereikalinga neužsifiksuoja ir tai sąlygoja, kad atpažįstantysis, duodamas parodymus, bendrai nurodo įvykio aplinkybes, tačiau negali pateikti detalių, pavyzdžiui, apibūdinti veido bruožus (akis, antakius, nosį, burną ir t. t.), taip pat ir asmens loginis mastymas bei gebėjimai visiškai ir tiksliai išreikšti prisiminimus žodžiu, raštu, priklauso nuo pastarojo organizmo funkcinų savybių. Bet aptariamais aspektais savaime nepreziūuoja, kad negalėjimas apibūdinti ar atpažinti atskirų detalių, suponuos ir negalėjimą atpažinti objektą. Kitaip tariant, nesugebėjimas apibūdinti objekto neatima galimybės jį be klaidų atpažinti, taip pat kaip ir teisingas bei tikslus, smulkmeniškasis apibūdinimas negarantuoja teigiamos parodymo atpažinti baigties. Analogiškos nuomonės laikosi ir mūsų mokslininkai. Literatūroje galima sutikti teiginį, jog tik todėl, kad asmuo nesugebėjo išdėstyti visų objekto ypatybių, nereikia atsisakyti atlikti parodymo atpažinti ar visiškai atmesti jo metu gautus rezultatus kaip nepatikimus⁶⁶. Tam pritaria ir Lietuvos apeliacinis

no. 1, p.p. 21–25.

⁶⁴ БУРДАНОВА, Вириня (1959). *Использование данных психологии при оценке результатов опознания*. Вопросы судебной психологии. с. 38–39; РАТИНОВ, Александр (2001). *Судебная психология для следователей*. М.: Юрлитинформ, с. 352; ДУБЯГИН, Юрий; ДУБЯГИНА, Ольга; ЛОГИНОВ, Сергей (2006). *Опознание в практике розыска человека и раскрытия преступлений (научно-практические аспекты)*. М.: Юрлитинформ, с. 336, iš Ivanova L., Ivanov D. *Presentation for identification (psychological aspect)*. Bulletin of the South Ural State University. Ser. Law, 2018, vol. 18, no. 1, p.p. 21–25.

⁶⁵ *ibid*, p. 22.

⁶⁶ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 257.

teismas, nurodęs, kad: „*apklausos metu atpažįstantis asmuo ne visada gali nurodyti ar apibūdinti visus individualius atpažintino asmens požymius (pvz., veido bruožus), tačiau vien tai nėra pagrindas abejoti atpažinimo patikimumu*“⁶⁷. Ir su tokiais argumentais negalima nesutikti, nes net ir tais atvejais, kai asmuo negali išvardyti visų atpažinimui reikiamų požymių ar savybių, veiksmas gali padėti nustatyti grupinę atpažintino objekto priklausomybę, tapatumą ar skirtumus, kas gali įtakoti naujų tyrimo versijų atsiradimą, o parodymo atpažinti metu gauta informacija turi būti (ir yra) vertinama kartu su kitais atliktais ikiteisminio tyrimo veiksmais.

Tačiau svarbu paminėti ir pritarti G. Bučiūnui, kad pasirengimo etape būtina nustatyti, ar remiantis apklausų turiniu, kita tyrimo medžiaga, nėra aplinkybių, dėl kurių parodymas atpažinti gali būti netinkamas ar netikslingas. Tokią išvadą gali lemti atpažįstančiojo fiziniai ar psichiniai trūkumai, trukdantys teisingai suvokti įvykio aplinkybes ir suprasti parodymo atpažinti esmę; atpažįstamo objekto savybių, leidžiančių jį atpažinti, nebuvimas (pavyzdžiui, birūs daiktai, skysčiai); atpažįstančiojo dalyvavimas procesiniuose veiksmuose, buvusiuose prieš parodymą atpažinti, kurių metu jis jau matė atpažįstamą asmenį ar objektą (pavyzdžiui, įvykio vietos apžiūra, krata)⁶⁸; ikiteisminio tyrimo atpažįstamo asmens pažinties su atpažįstančiuoju faktas iki ikiteisminio tyrimo pradžios (pavyzdžiui, šeimos narys, artimas giminaitis, draugas, kolega ir kt.); kai atpažįstantysis nurodo tokias akivaizdžias ir nedviprasmiškas individualias charakteristikas, kurias galima nustatyti kitais procesiniais veiksmais (pavyzdžiui, dokumentų ar daiktų tyrimo metu)⁶⁹.

Ne mažiau svarbu yra psichologinio kontakto su atpažįstančiuoju ir atpažįstamuoju užmezgimas, identifikuojančio asmens psichologinis pasirengimas. Šis aspektas apima sąlygų sudarymą savanoriškam atpažįstančiojo dalyvavimui tyrime, siekiant sumažinti pastarojo įtampą ir užtikrinti, kad jo pasirinkimas būtų pagrįstas tikrais įspūdžiais, likusiais jo atmintyje, o ne baime suklysti, kitaip tariant tyrėjas privalo kreiptis į atpažįstantįjį ir suprantamai paaiškinti parodymo atpažinti tikslą, ko bus reikalaujama ir kaip jis turės elgtis, galimus rezultatus, pabrėžiant, kad atpažinti pateiktą objektą nėra privaloma – svarbiausia yra aiškiai ir užtikrintai pareikšti nuomonę apie pateiktus

⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. spalio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-658/2022.

⁶⁸ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 106.

⁶⁹ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 174.

objektus, parodymo atpažinti svarbą tyrimui bei iš anksto supažindinti su procesinio veiksmo atlikimo eiga⁷⁰. Taip pat yra svarbus ir atpažįstančiojo pasirengimas ikiteisminio tyrimo veiksmams, ypač tais atvejais, kai objekto pateikimas atpažinti gali išprovokuoti stiprius emocinius išgyvenimus (pavyzdžiui, atpažįstant lavoną arba atpažįstant priešiška nusiteikusį įtariamąjį). Be to, atpažįstantysis turi būti įsitikinęs, kad parodymo atpažinti procedūra neturės įtakos jo saugumui ir jo artimųjų bei draugų saugumui. Tyrėjas turi proceso dalyvį paruošti tam, kad, nepaisant galimos neapykantos, jis turės suvaldyti savo emocijas ir klausyti pareigūno nurodymus. O kadangi parodymo atpažinti metu gali dalyvauti ir atpažįstamasis, tai taip pat būtina užmegzti ir palaikyti psichologinį kontaktą su juo. Gali atsirasti būtinybė keisti atpažinimo būdą arba imtis priemonių galimam įtariamojo pasipriešinimui atpažinimui (neadekvatus elgesys, grasinimai atpažįstančiajam ir pan.) malšinti. O kai laikantis procesinių reikalavimų ir kriminalistinių rekomendacijų jau pasiruošimo etape susiduriama su neįveikiamomis kliūtimis, geriau atsisakyti nuo parodymo atpažinti veiksmo atlikimo⁷¹.

Dar vienas svarbus pasirengimo etapo elementas yra tinkamų atpažinimo sąlygų sudarymas. Mokslininkai pabrėžia, kad objektai, pateikiami atpažinti, turi būti kiek galima savo išore panašesni į atpažintiną objektą⁷². Tai reiškia, kad asmuo pateikiamas atpažinti kartu su kitais asmenimis (statistais), kiek įmanoma, turinčiais panašius bendrus išvaizdos požymius. Bendras asmenų, pateikiamų atpažinti, skaičius turi būti ne mažesnis kaip trys (BPK 192 str. 2 d.). Statistai turi būti parenkami pagal bendrą anatominių išvaizdos charakteristikų (lytis, amžius, ūgis, nacionalinis išvaizdos tipas, kūno sudėjimas) ir kai kurių labiausiai įsimenamų vizualiai suvokiamų požymių (plaukų spalva, kirpimo ar šukuosenos tipas, akių spalva, veido forma ir kt.) panašumą. Atpažįstamų asmenų apranga turi būti panaši pagal pavadinimą, spalvą ir kitus bendrus požymius. Pavyzdžiui, negalima pateikti atpažįstamo asmens, vilkinčio švarką ir kelnes, tarp statistų, vilkinčių sportinę aprangą, ir atvirkščiai. Nė vienas iš pateiktų asmenų neturi turėti ypatumų, išskiriančių jį iš kitų. Statistais gali būti tik pašaliniai asmenys, nežinomi atpažįstančiam ir atpažįstamam asmenims. Asmenų, pateikiamų atpažinti, paruošimas turi būti atliekamas nesant atpažįstančiojo, todėl būtina užtikrinti, kad atpažįstantysis neturėtų

⁷⁰ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 109.

⁷¹ *ibid*, p. 110.

⁷² KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 258.

galimybės pamatyti atpažįstamojo iki jo pateikimo tarp statistų. Priešingu atveju parodymas atpažinti procesiniu požiūriu gali būti nepatikimas, nors praktikoje tai nėra absoliuti taisyklė ir nagrinėjant parodymo atpažinti probleminius aspektus apie tai bus pakalbėta plačiau. Taip pat yra bendra taktinė taisyklė visoms parodymo atpažinti rūšims, pagal kurią, kai viename ikiteisminiame tyrime atpažinti pateikiami keli asmenys, kiekvienas iš jų atpažinti pateikiamas atskirai, atskiro procesinio veiksmo metu. Ši taisyklė taikoma ir tais atvejais, kai vienas įtariamasis pateikiamas keliems atpažįstantiesiems. Tokiu atveju iš anksto imamasi priemonių, kad iki visų atpažinimo veiksmų pabaigos atpažįstantieji nebendrautų tarpusavyje.

Ne mažiau svarbus pasirengimo etapo elementas yra daiktų, tarp kurių bus pateiktas atpažįstamas objektas, atranka. Atpažinimui pateikiami daiktai, dokumentai, vietovės plotai taip pat turi būti vienodi pagal bendrus požymius (pavadinimas, rūšis, tipas, modelis, dydis, forma, spalva, būklė ir kt.). Jie taip pat neturi turėti išorinių individualių savybių, kurios juos išskirtų iš kitų daiktų. Tuo pačiu metu atpažinimui pateikiami objektai turi turėti skiriamųjų požymių. Jei jie visi bus išoriškai neatskiriami vienas nuo kito (pavyzdžiui, visos batų poros yra vienodo dydžio, spalvos, vieno modelio gamintojo firmos, kopijos vaizduojamojo meno kūrinio, profesionaliai grimaoti statistai), atpažįstantysis atsidurs sudėtingoje padėtyje ir atpažinimas bus pakeistas spėjimu, o tyrimo veiksmas įgaus formalų pobūdį. Dėl to, kaip taisyklė, nėra prasmės atpažinimui pateikti daiktus, kurie yra masinės gamybos buitiniai gaminiai vieno modelio, markės, neturintys individualizuojančių požymių.

Išimtis iš bendrosios taisyklės dėl asmens ar objekto atpažinimo, yra žmogaus (lavono), gyvūno (gaišenos), ar pastarųjų kūno dalies atpažinimas. Jie pateikiami atpažinti vienaskaitos forma (BPK 192 str. 2 d.). Išimtis taip pat taikoma unikalių daiktų, kurie egzistuoja vienetiniame egzemplioriuje (antikvariniai daiktai, senovės ikonos, skulptūros), parodymui atpažinti.

Tokie taktiniai atrankos būdai sąlygoja objektyvų parodymų atpažinimą, nes atpažįstantysis priims sprendimą remdamasis atmintyje išlikusiomis asmens charakteristikomis, o ne akivaizdžiais identifikavimui atrinktų objektų skirtumais.

Ruošiantis parodymui atpažinti įtakos gali turėti ne tik parodymo atpažinti rūšis, bet ir nusikalstamos veikos situacija ir specifika, kurios lems būtinumą pasirinkti tinkamą parodymui atpažinti vietą ir laiką. Dažniausiai jis atliekamas tyrėjo kabinete ar kitose

oficialiose patalpose, tačiau tam tikrais atvejais atpažinimo procedūra gali būti atliekama ir įvykio vietoje, pavyzdžiui, kai reikia atkurti aplinkybes, kuriomis atpažįstantysis suvokė atpažįstamus asmenis ar objektus, arba kurios turėjo įtakos balso, eisenos ar kitų dinamiškų savybių suvokimui⁷³. Siekiant išvengti baimės jausmo dėl vizualinio kontakto su atpažįstamuoju ir užtikrinti atpažįstančiojo saugumą, atpažinimas gali būti atliekamas patalpoje, kurioje yra įrengtas vienpusis tonuotas stiklas, kuris neleidžia atpažįstamajam matyti atpažįstančiojo, taip pat naudojant vaizdo konferencijų ryšį. Svarbu akcentuoti ir laiko aspektą, kuris parodymui atpažinti yra taktiškai svarbus dviem kryptimis. Visų pirma, mokslinėje literatūroje nurodoma, kad atpažįstantis asmuo į kambarį kviečiamas tik tada, kai atpažįstami asmenys jau užima savo vietas⁷⁴, tad tyrėjo tikslas yra išvengti vizualinio kontakto tarp atpažįstamojo ir atpažįstančiojo, todėl prieš atliekant tyrimo veiksmą turi būti planuojamas dalyvių atvykimo į atpažinimo vietą laikas ir eiliškumas, judėjimo maršrutas ir atpažįstančiojo pakvietimo į patalpą, kurioje tuo metu bus kiti tyrimo veiksmo dalyviai, būdas, ir net gi manytina, kad atpažįstantysis į patalpą turi būti kviečiamas/lydimas pareigūno, kuris nematė atpažįstamojo asmens ar objekto vietos tarp kitų. Kalbant apie atpažįstamus daiktus, svarbu numatyti jų laikymo sąlygas taip, kad jie atsitiktinai nepatektų į atpažįstančiojo akiratį iki pateikimo atpažinti. Tokie taktiniai aspektai pašalina galimybę, kad atpažįstantysis sąmoningai ar nesąmoningai galėtų būti informuotas apie tyrimui reikšmingo asmens pasirinktą ar objektui parinktą vietą. Antra kryptis grindžiama psichologiniais tyrimais, kurie parodo, kad geriausi rezultatai pasiekiami, kai atpažinimas atliekamas per 6–7 dienas nuo asmens ar objekto suvokimo, nes vėliau atmintyje išlikusios savybės pradeda blukti ir kyla pavojus, kad jos bus sumaišytos su kitais įspūdžiais. Tačiau taip pat reikia atsižvelgti į atpažįstančio asmens psichinę ir fizinę būklę – jei jis patyrė traumą ar stresą, patartina atidėti parodymo atpažinti veiksmą, kol asmuo bus pasirengęs jo atlikimui⁷⁵.

Be to, tyrėjas turi sudaryti sąrašą visų veiksmo dalyvių ir užtikrinti pastarųjų dalyvavimą. BPK 192 str. 2 d. numatyta, kad kai asmens parodyme atpažinti dalyvauja įtariamasis, jo prašymu turi dalyvauti gynėjas. Manytina, kad ši nuostata turėtų būti traktuojama plačiau ir gynėjo dalyvavimą užtikrinti ne tik esant įtariamojo prašymui, bet

⁷³ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 259–260.

⁷⁴ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 111.

⁷⁵ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 259.

ir tyrėjo nuožiūra, įvertinant visas aplinkybes ir siekiant visapusiškai užtikrinti procedūros teisėtumą. Esant poreikiui, tyrėjas gali spręsti dėl kviestinių pasitelkimo, bei, kaip akcentuoja ir V. E. Kurapka: įprastai parodyme atpažinti dalyvauja ikiteisminio tyrimo pareigūnas, atpažįstantysis, atpažįstamasis ir statistai, tačiau priklausomai nuo situacijos, gali būti (o tam tikrais atvejais turi būti)⁷⁶ kviečiami vertėjas, psichologas, nepilnamečių teisių atstovai ar įtariamojo gynėjas⁷⁷, tai gi parodyme atpažinti dalyvaujančių asmenų sąrašas priklauso nuo veiksmo rūšies, bet tyrėjas ar prokuroras ir atpažįstantysis yra būtini dalyviai.

Galiausiai tyrėjas turi užtikrinti būtinų techninių priemonių, skirtų parodymo atpažinti eigai ir rezultatams užfiksuoti. Rekomenduojama veiksmą filmuoti, kadangi vaizdo įrašai leidžia tiksliai užfiksuoti ne tik atpažįstančiojo, bet ir atpažintųjų reakcijas bei užtikrina tyrimo objektyvumą⁷⁸. O atliekant parodymą atpažinti pagal funkcinis požymius vaizdo įrašas turi neįkainojamą reikšmę.

Ne mažiau svarbus ir sekantis parodymo atpažinti etapas – parodymo atpažinti atlikimas. Šiame etape nemažai dėmesio yra skiriama procesinei tvarkai ir atlikimo taktikai. Egzistuoja bendri taktikos principai, tai yra: prieš pradedant parodymo atpažinti procedūrą, ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas turėtų paaiškinti veiksmo dalyvių teises ir pareigas bei apie tai pažymėti parodymo atpažinti protokole⁷⁹. Tada atpažįstančiajam užduodamas klausimas: „Ar atpažįstate kurį nors iš jums parodytų asmenų?“. Jei atpažįstantysis nėra įsitikinęs, atpažįstami asmenys gali būti paprašyti apsisukti ir ištarti keletą frazių, kad būtų galima įvertinti ne tik jų išvaizdą, bet ir balso savybes. Tyrėjas taip pat turi stebėti ir vertinti abiejų šalių elgesį. Jei atpažįstantis asmuo teigia, kad neatpažįsta nė vieno iš jam pateiktų atpažinimui asmenų, būtina išsiaiškinti, kas tai įtakojo: ar jis neprisimena asmens išvaizdos, ar asmuo, apie kurį jis davė parodymus, nėra tarp jam parodytų asmenų. Galiausiai atpažįstančiojo parodymai turi būti kuo tiksliau užfiksuoti parodymo atpažinti protokole, nurodant ne tik atpažinimo faktą, bet ir požymius, kuriais remiantis įvyko atpažinimas⁸⁰. Jei objekto nepavyko atpažinti,

⁷⁶ Autorės pastaba.

⁷⁷ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 260.

⁷⁸ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 110.

⁷⁹ *ibid*, p. 111.

⁸⁰ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 113; KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius:

tyrėjas privalo nustatyti kokios priežastys tai nulėmė, ar tai įvyko dėl atminties trūkumo, ar dėl to, kad atpažįstamo asmens nebuvo tarp atpažinimui pateiktų asmenų⁸¹.

Kaip jau paminėta aukščiau, parodymo atpažinti veiksmas baigiamas fiksavimo etapu. Pagrindinis būdas fiksuoti šio tyrimo veiksmo eigą yra parodymo atpažinti protokolas. Protokole, be duomenų apie atpažinimo vietą ir laiką, jame dalyvavusius asmenis, informacijos apie baudžiamojo proceso įstatymo reikalavimų vykdymą, pateikiamas išsamus visos atpažinimo sekos aprašymas. Nurodoma, koku numeriu, kokioje vietoje buvo atpažįstamas asmuo ar objektas tarp panašių asmenų ar objektų, kurie buvo pateikti. Protokole apie fizinio asmens atpažinimą nurodomi asmenų požymiai, tokie kaip ūgis, kūno sudėjimas, veido forma, plaukų spalva, viršutinio drabužio tipas ir spalva, o atpažįstant daiktą – pavadinimas, forma, dydis, spalva, pagaminimo medžiaga. Ir jei minimų požymių aprašymas sutampa su požymiais, užfiksuotas prieš parodymą atpažinti atliktoje atpažįstančiojo apklausoje, tai nekildina prielaidų dėl atlikto parodymo atpažinti patikimumo. Tokio reikalavimo privalų laikytis ne tik atliekant fizinių asmenų, bet ir visų kitų rūšių parodymą atpažinti. Pažymėtina, kad atpažįstančiojo parodymai apie objekto atpažinimą, įskaitant jo paaiškinimą, pagal kokius bendrus požymius ir individualias savybes jis atpažino šį objektą, protokole atspindimi pažodžiui.

Vaizdo ir garso įrašų darymas bei fotografavimas yra sveikintinas kiekvieno proceso veiksmo atlikimo metu, ne išimtis ir parodymas atpažinti. Nes šios pagalbinės techninės priemonės leidžia fiksuoti ir vėliau tyrėjui, prokurorui ar teismui vertinti vykusios procedūros eigą ir rezultatus, o esant būtinumui analizei gali būti pasitelkiami ir reikiamos srities specialistai, kurie tiesiogiai nedalyvavo atliekant proceso veiksmą. Taip pat tai ir galimybė įtariamąjį gynybai, kuris nedalyvavo atliekant veiksmą, visapusiškai susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga. Taigi techninės fiksavimo priemonės užtikrina aiškumą ir galimybę patikrinti, ar viskas buvo atlikta teisingai ir ar protokole užfiksuota informacija atitinka tikrovę, o tikslus šios procedūros įforminimas ir įrašymas užtikrina jos teisėtumą bei suteikia įrodomąją vertę baudžiamajame procese. Kaip

Mykolo Romerio universitetas, p. 260.

⁸¹ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 111–113.

pabrėžia R. Šlepetys, tokie įrašai užtikrina objektyvumą, leidžia tiksliai užfiksuoti parodymo atpažinti eigą ir yra ypač svarbūs vertinant gautus rezultatus⁸².

Apibendrinant galima teigti, kad tinkamas pasirengimas parodymui atpažinti ir pačios atpažinimo procedūros vykdymas apima teisinių, taktinių, psichologinių ir techninių priemonių visumą bei griežtai reglamentuotą veiksmų seką. Tyrėjas, laikydamasis procesinių reikalavimų ir kriminalistinių rekomendacijų, turi tinkamai parengti sąlygas atpažinimui, atrinkti dalyvius, pateikti atpažintiną objektą tarp jam panašių, užtikrinti visų veiksmų fiksavimą protokole ir, jei įmanoma, naudoti technines priemones. Tokiu būdu atliekami tyrimo veiksmai ne tik užtikrina procedūros objektyvumą ir gautų duomenų patikimumą, bet ir gali daryti reikšmingą emocinį bei psichologinį poveikį baudžiamojo proceso dalyviams, ypač įtariamajam, kai neretai nulemiama pastarojo pozicijos pasikeitimą ir prisipažinimą.

2.3. Parodymo atpažinti problematika

Suprasti teisės normas tik teoriniu kontekstu, be praktinių aspektų, nepakanka išsamiam suvokimui apie jas. Parodymas atpažinti yra aiškiai ir griežtai reglamentuotas BPK ir nagrinėjamas baudžiamojo proceso doktrinoje, todėl tyrimą atliekantis pareigūnas privalo užtikrinti, kad procedūra būtų vykdoma tinkamai ir sąžiningai, o gauti rezultatai būtų patikimi, tačiau teismų praktikos analizė rodo, kad užtikrinti tinkamą atpažinimo procedūros vykdymą dažnai yra problemiška.

Atliekant parodymo atpažinti veiksma svarbu užtikrinti, kad atpažįstantysis asmuo sprendimą priimtų remdamasis tik savo atmintyje išlikusiais įspūdžiais. Todėl, kaip jau ne kartą buvo akcentuota, parinkti atpažinimui objektai turi būti kuo panašesni vienas į kitą, o asmuo turi būti rodomas tarp kitų panašių asmenų. Reikėtų pažymėti, kad baudžiamojo proceso teisė reikalauja, kad daiktai ir kiti objektai būtų rodomi atpažinti tarp kitų to paties tipo daiktų⁸³. Panašiai, jei identifikuojamas asmuo, jis turi būti rodomas kartu su mažiausiai dviem kitais asmenimis, o jei identifikavimas grindžiamas nuotraukomis, jų turi būti mažiausiai trys, išskyrus atvejus, kai parodomas atpažinti lavonas. Tačiau teismai šiuos reikalavimus aiškina labai lanksčiai. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas

⁸² ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 114.

⁸³ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Sniguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 258.

priimtoje nutartyje pasakė: „Teisėjų kolegijos nuomone, I. J. nepagrįstai tvirtina, jog tiek asmens parodymo atpažinti pagal nuotraukas, tiek gyvo atpažinimo metu liudytojams parodyti kiti asmenys buvo nepanašūs į atpažintiną asmenį, t. y. nuteistąjį. Pažymėtina, jog pati nuteistoji grįsdama šį skundo argumentą nurodė tik tai, kad gyvo atpažinimo metu parodytos kitos moterys buvo už ją vyresnės. Šiame kontekste pažymėtina, jog BPK nustatyta bei teismų praktikoje pripažįstama, jog atpažintinas asmuo turi būti parodomas atpažįstančiajam drauge su kitais tos pačios lyties asmenimis, pagal išorę kuo panašesniais į atpažintiną, t. y. neturėtų ryškesnių išvaizdos skirtumų, tačiau nereikalaujama, kad visi parodomi atpažinti asmenys būtų visiškai to paties amžiaus. Akivaizdu, jog ir surasti itin panašių asmenų, kurie jokiais bruožais nesiskirtų ar labai nežymiai skirtųsi nuo atpažįstamo asmens, yra neįmanoma“⁸⁴, tai yra, kad net jei atpažinimui atrinkti asmenys buvo vyresni už atpažįstamą asmenį, tai nėra procedūrinis pažeidimas.

Taip pat ir LAT savo praktikoje pabrėžė, kad ne kiekvienas atpažinimo tvarkos pažeidimas savaime yra esminis BPK pažeidimas. Pavyzdžiui, 2015 m. sausio 20 d. nutartyje jis nurodė: „Kasatorius pagrįstai nurodo, kad 2012 m. gruodžio 5 d. A. V. parodymas atpažinti jį nukentėjusiajam R. B. atliktas nesilaikant visų BPK 192 straipsnio 1 dalies reikalavimų, nes A. V., gimęs 1991 metais, R. B. buvo parodytas su kitais dviem asmenimis, gimusiais 1982 ir 1988 metais, taigi žymiai vyresniais asmenimis. Tačiau šis pažeidimas nelaikytinas esminiu BPK pažeidimu, nes tuo nebuvo suvaržytos įstatymų garantuotos įtariamąjo teisės, taip pat tai nesukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą bei priimti teisingą sprendimą“⁸⁵, kas suponuoja, jog atpažinimo procedūra su akivaizdžiai vyresniais asmenimis neturėtų būti laikoma esminiu BPK normų pažeidimu, nes ji neapribojo įtariamąjo įstatymų garantuojamų teisių. Tokia teismų pozicija dėl imperatyviai nustatyto reikalavimo objektų „panašumo kriterijų“ parinkimui palieka tyrėjo subjektyviam vertinimui, o tai, savo ruožtu, gali lemti parodymo atpažinti veiksmo fiktyvumą.

Kitas probleminis šio ikiteisminio tyrimo veiksmo aspektas yra atpažinimo būdo parinkimas. Remiantis sistetine BPK 192 str. 6 d. analize, galima konstatuoti, kad parodymas atpažinti iš nuotraukų yra pagrindinės taisyklės išimtis, tačiau teismų praktika

⁸⁴ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-302-317/2020.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-489/2015.

parodo, kad ši išimtis taikoma pakankamai plačiai. Taip LAT yra konstatavęs, kad: „*Esminių BPK pažeidimų nepadaryta atliekant parodymo atpažinti veiksmus. Byloje padaryta logiška išvada, kad parodymo atpažinti gyvai organizavimas vietoj parodymo atpažinti iš nuotraukų buvo neįmanomas dėl ikiteisminio tyrimo taktikos. BPK 192 straipsnio straipsnio nuostatos negali būti aiškinamos kaip įpareigojančios visais atvejais, kai atpažintiną asmenį įmanoma pristatyti šio tyrimo veiksmui atlikti, parodymą atpažinti atlikti gyvai. Išimtiniais atvejais, kai parodymas atpažinti gali būti atliekamas iš nuotraukų, laikytini ir atvejai, kai per ankstyvas galbūt nusikalstamas veikas darančio asmens informavimas apie atliekamus proceso veiksmus galėtų sutrukdyti išsamiai nustatyti reikšmingas tyrimui aplinkybes*“⁸⁶. Tokia teismo pozicija sudaro daug galimybių pareigūnams piktnaudžiauti, nes atpažinimas iš nuotraukų praranda išimties poziciją ir tampa priimtina ir toleruotina įprasta ikiteisminio tyrimo atlikimo praktika.

Trečiu parodymo atpažinti probleminiu aspektu galima paminėti atvejus, kai parodymo atpažinti eiga nėra tinkamai įforminama. Nors tiek minint teisinėje literatūroje, tiek numatant BPK privalomą šio proceso dokumentavimą, LAT ne kartą yra pažymėjęs, kad net ir nesant surašytam proceso veiksmo protokolui, tai nelaikoma esminiu proceso pažeidimu bei ne visada lemia proceso neteisėtumą, o būtent: „*Ikiteisminio tyrimo metu byloje siekiant nustatyti nežinomą asmenį, 2012 m. liepos 17 d. ir 2012 m. rugpjūčio 20 d., vadovaujantis BPK 207 straipsnio nuostatomis, buvo peržiūrėtas vaizdo įrašas, esantis interneto tinklalapyje, ir surašyti apžiūros protokolai, kuriuose, konstatuotas faktas, kad liudytojas I. M. ir nukentėjęsysis R. B. internete skelbiamoje vaizdo medžiagoje atpažįsta vieną jaunuolį, kuris užpuolė ir sumušė juos 2012 m. balandžio 27 d. Tai, kad, atlikus internete buvusių vaizdo įrašo apžiūras, A. V. atpažinimas nebuvo įformintas protokolu kaip parodymas atpažinti iš kolekcijų ir kartotekų (BPK 194 straipsnis), nėra esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas*“⁸⁷. Manytina, kad tai yra grėsmė, jog bus plačiai, nepriklausomai nuo imperatyvios BPK nuostatos ar atliekamo ikiteisminio tyrimo procesinio veiksmo, pateisinamas formalių reikalavimų nesilaikymas, o tai savo ruožtu gali įtakoti įrodymų patikimumą.

Galiausiai, šiuolaikinių technologijų plėtra kelia dar vieną teisinį iššūkį – socialinių tinklų naudojimą. O teismų praktikos analizė verčia konstatuoti, kad pastaroji nėra

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-507/2016.

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-489/2015.

nuosekli. Taip, pavyzdžiui, 2019 m. kovo 13 d. nutartyje LAT nurodė: „<...> L. A. nuteistąjį A. J. kaip asmenį, sudavusį jai smūgį, atpažino socialiniame tinkle ir, tik jai pateikus šiuos duomenis ikiteisminio tyrimo pareigūnei, tą patį asmenį pareigūnė vėl parodė atpažinti L. A. Toks tyrimo veiksmas kelia pagrįstų abejonių savo teisėtumu, o jo metu gauti rezultatai – jų patikimumu“⁸⁸. Kita vertus, kitame sprendime, kai nukentėjusieji patys socialiniame tinkle surado įtariamąjį, o vėliau jį atpažino oficialioje atpažinimo procedūroje, teismas jau pripažino procesą tinkamu nurodęs, kad: „*Taip pat tai, kad nukentėjusieji ieškojo informacijos apie kaltininkus internete, nėra ir negali būti pripažinta aplinkybe, lemiančia parodymų atpažinti pagal nuotrauką negalimumą, juolab kad apklausiami prieš šį ikiteisminio tyrimo veiksmą visi trys nuteistieji parodė apie nukentėjusiųjų bruožus, pagal kuriuos gali juos atpažinti ir pagal ką gali atpažinti kaltininkus*“⁸⁹, taip pripažinęs galimybę proceso dalyviams savarankiškai ieškoti viešai prieinamos informacijos apie asmenis, o vėliau naudoti proceso veiksmų atlikime. Tokie prieštaringi praktikos pavyzdžiai parodo, kad teismai turi skirtingas nuomones vertinant modernių technologijų poveikį parodymo atpažinti procedūros teisėtumui.

Reziumuojant galima daryti prielaidas, kad siekiant užtikrinti parodymo atpažinti veiksmo teisėtumą ir patikimumą, būtina numatyti keletą tobulintinų sričių, kurios sustiprintų baudžiamojo proceso dalyvių teisių įgyvendinimą ir eliminuotų trūkumus, kurie pasireiškia šiandienos praktikoje. Viena iš parodymo atpažinti veiksmo tobulinimo galimybių yra nustatyti išsamesnes taisykles ir kriterijus, pagal kuriuos turi būti atrenkami parodymui atpažinti tinkami asmenys. Nes dabartinė situacija, kai šie kriterijai paliekami tyrėjo subjektyviam vertinimui, sudaro galimybes mažinti atpažinimo procedūros patikimumą, kadangi atpažįstamas asmuo gali būti pateikiamas atpažinimui kartu su akivaizdžiai nepanašiais ar net paįžįstamais asmenimis. Todėl siūlytina detalizuoti reikalavimus dėl amžiaus, ūgio, kūno sudėjimo, plaukų spalvos ir kitų esminių charakteristikų užtikrinimo, kad parodymo atpažinti veiksmas būtų atliekamas maksimaliai objektyviai ir ne tik, kad nepažeistų, bet ir dar sustiprintų įtariamojo teises.

Taip pat manytina, kad neišvengiamas būtinumas išgryninti, detalizuoti ir galimai reglamentuoti nuostatas dėl socialinių tinklų ir kitų šiuolaikinių technologinių priemonių naudojimo atpažinimo procese. Dabartinė teismų praktika šiuo klausimu yra prieštaringa

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69-719/2019.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25-942/2015.

– kai kuriais atvejais atpažinimas socialiniuose tinkluose laikomas abejotinu, o kitais – visiškai priimtinu, todėl teisinio aiškumo labai reikėtų nustatyti konkrečias taisykles, išaiškinančias, kokiais atvejais tokie duomenys gali būti laikomi tinkamais įrodymais, o kokiais – negali būti naudojami. Apibrėžtumai padėtų pašalinti praktikoje kylančius neaiškumus ir užtikrintų vienodą jos taikymą. Apibendrinant galima teigti, kad šie pasiūlymai sudarytų prielaidas parodymo atpažinti veiksmą padaryti aiškesnį, skaidresnį, nuoseklesnį ir patikimesnį, o kartu ir sustiprinti proceso dalyvių teises baudžiamajame procese.

Atsižvelgiant į identifikuotas parodymo atpažinti veiksmo problemas – subjektyviai taikomus panašumo kriterijus, pernelyg platų parodymo atpažinti iš nuotraukų naudojimą, netinkamą proceso veiksmo įforminimą ir prieštaringą socialinių tinklų naudojimo vertinimą – siūlytina tobulinti šios procedūrinės veiklos reguliavimą ir praktinį taikymą. Visų pirma, tikslinga konkrečiau reglamentuoti parodymui atpažinti būtinus panašumo kriterijus, nustatant objektyvius parametrus asmenų atrankai, tai yra leistino amžiaus ribų, kūno sudėjimo, plaukų spalvos, ūgio ir kitų išorinių charakteristikų atitikimą. Taip pat būtina aiškiau apibrėžti privalomus parodymo atpažinti eigos įforminimo elementus, siekiant pašalinti galimybę lanksčiai vertinti formalius reikalavimus ir taip sumažinti nepatikimų įrodymų rizikos atsiradimą. Be to, siūloma aiškiau apibrėžti parodymo atpažinti iš nuotraukų naudojimo ribas, kad išimtis taptų tikrai išimtaine procedūra, kuri gali būti taikoma tik esant objektyvioms priežastims ir papildomoms teisinėms apsaugos priemonėms bei garantijoms. Galiausiai, tikslinga reglamentuoti socialinių tinklų naudojimą parodymo atpažinti procese, numatant aiškias taisykles dėl galimybių bei atvejų, kada naudoti tokius duomenis, kokių reikalavimų privalu laikytis siekiant išvengti prieštaringų vertinimų ir užtikrinti proceso skaidrumą. Visos šios priemonės sąlygotų parodymo atpažinti veiksmo nuoseklesnį atlikimą, suteiktų jam dar daugiau patikimumo bei prisidėtų prie visada aktualaus proceso dalyvių teisių apsaugos užtikrinimo.

3. PARODYMŲ PATIKRINIMO VIETOJE PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ

3.1. Parodymų patikrinimo vietoje sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai

Teisės mokslininkų nuomone, visų parodymų patikrinimo veiksmų esmė yra ta, kad anksčiau apklaustas asmuo vietoje atkuria įvykio situaciją ir aplinkybes, demonstruoja tam tikrus veiksmus, parodo daiktus, dokumentus ir pėdsakus, susijusius su tiriamu įvykiu⁹⁰. Ir natūraliai kyla klausimas, kas yra parodymų patikrinimas vietoje ir kuo jis skiriasi nuo jau aptarto parodymo atpažinti.

Atlikus parodymų patikrinimo vietoje ir parodymo atpažinti esmės analizę galima pritarti P. Danisevičiui ar V. E. Kurapkai, kurie teigia, kad pastarieji skiriasi savo tikslais. Kaip pažymi mokslininkai, ikiteisminio tyrimo veiksmu - parodymas atpažinti, kuriuo siekiama identifikuoti objektą pagal atmintyje išlikusį vaizdą, nustatytos privalomos taisyklės, o būtent: ikiteisminio tyrimo pareigūnas atrenka ir pateikia atpažinimui reikalingus objektus, parodymo atpažinti objektas pateikiamas kartu su kitais kuo įmanoma panašiais ir vienarūšiais objektais ir jei proceso dalyvis, kuriam pateikti atpažinimui objektai, vieną iš jų atpažįsta, tai turi paaiškinti pagal kokius požymius ar ypatumus jis objektą atpažino bei kada jį stebėjo ar suvokė. Tuo tarpu parodymų patikrinimo vietoje metu objektus, galinčius turėti reikšmės tyrimui, ikiteisminio tyrimo pareigūnui parodo pats proceso dalyvis, kurio parodymai yra tikrinami, pastarasis nurodo tik konkrečius objektus, susijusius su tiriamu nusikalstama veiku ir privalo paaiškinti su jais siejamus įvykius, pademonstruoti atliktus veiksmus bei nurodyti, kaip jo minimos aplinkybės siejasi su tiriamu nusikalstama veiku⁹¹.

Lyginant parodymų patikrinimą vietoje ir kitus parodymų patikrinimo veiksmus, reikėtų pažymėti, kad jų bendras bruožas yra anksčiau apklausto asmens parodymų patikrinimas ar patikslinimas, tačiau specifinis parodymų patikrinimo vietoje bruožas yra tai, kad pažintinę funkciją lemia dviejų informacinių srautų derinimas ir lyginimas: asmenų paaiškinimo ir faktinės nusikalstamo įvykio aplinkos analizės⁹². Taigi, ši BPK norma suteikia galimybę vizualiai atkurti įvykio aplinkybes, pademonstruoti

⁹⁰ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 205.

⁹¹ *ibid*, p. 208.

⁹² *ibid*, p. 205-206.

parodymuose nurodytus veiksmus ir vaizdžiai suprasti parodymuose nurodytas aplinkybes, taip pat jų ryšį su realia aplinka įvykio vietoje.

Pilnam parodymų patikrinimo vietoje sąvokos įsivaizdavimui logiška būtų paminėti ir tai, kad šis proceso veiksmas skiriasi ir nuo kitų procesinių veiksmų, antai: a) apklausos, kada fiksuojami asmens parodymai apie įvykį, o tikrinant juos įvykio vietoje – dar ir pastarojo veiksmas, galimos naujos aplinkybės ar nusikaltimo pėdsakai; be to apklausa neretai atliekama vietoje, nesusijusioje su tirama nusikalstama veika, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo pareigūno kabinete, apklausiamojo buvimo vietoje ar patalpoje, specialiai pritaikytoje apklausoms (nepilnamečių, mažamečių), o parodymų patikrinimas vietoje atliekamas toje konkrečioje įvykio vietoje, nurodytoje apklausto asmens; b) įvykio vietos apžiūros – kurios metu ne tik nereikalaujama nukentėjusiojo, liudytojo ar įtariamojo dalyvavimo, bet ir atliekant šį procesinį veiksmą pastarųjų paaiškinimai ar parodymai nėra fiksuojami veiksmo protokolu; c) kratos – kurios atlikimu siekiama rasti daiktus ar dokumentus, kurie gali būti reikšmingi nusikalstamos veikos tyrimui, ieškomus asmenis ar lavonus, tuo tarpu parodymų patikrinimas vietoje atliekamas siekiant patikrinti, patikslinti ir papildyti parodymus, duotus asmens apklausos metu. Pažymėtina, kad atliktas parodymų patikrinimas vietoje gali būti pagrindas pakartotinai atlikti tokius tyrimo veiksmus kaip apžiūra, krata ar eksperimentas.

Taigi, parodymų patikrinimą vietoje reglamentuoja BPK 196 straipsnis, tačiau straipsnyje nėra pateikta „parodymų patikrinimo vietoje“ sąvoka. Remiantis knygos „Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese“ autoriais, parodymų patikrinimas vietoje yra procesinis veiksmas, kurio metu tyrėjai tikrina arba tikslina parodymus, lygindami juos su anksčiau nustatytais įvykio aplinkybėmis. Šis tyrimo veiksmas ne tik leidžia įvertinti asmens parodymų patikimumą, bet ir padeda aptikti naujus nusikalstamos veikos pėdsakus arba nustatyti anksčiau nežinotas įvykio detales⁹³. Literatūroje taip pat galima rasti, kad parodymų patikrinimo vietoje veiksmas apibūdinamas kaip antai tyrimo veiksmas, kuris atliekamas vykimu į vietą, nurodytą apklaustojo asmens, ir turint siekį įsitikinti, kad pastarojo parodymai atitinka realias aplinkybes parodymų metu akcentuotoje vietoje⁹⁴, taip pat papildyti ir patikslinti parodymus, rasti naujų įrodymų⁹⁵.

⁹³ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 131.

⁹⁴ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis ir KUČONIS, Pranas (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis*. 2-oji patais. ir papild. laida. Vilnius: VĮ Registrų centras, p. 528-529.

⁹⁵ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Sniguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 206.

Kitaip tariant, nuvykus į įvykio vietą, įvertinama, ar asmens aprašytos incidento aplinkybės galėjo įvykti jo nurodytoje vietoje ir, atvirkščiai, ar apklausos metu gauti duomenys prieštarauja vietoje surinktiems duomenims. Taigi, tikrinant aplinkybes, galima įvertinti apklausos metu gautų duomenų patikimumą, taip pat surinkti papildomus naujus duomenis, kurie yra reikšmingi ikiteisminiam tyrimui.

Doktrinoje dažniausiai nurodomi sekantys pagrindai, kuriems esant rekomenduotinas ir tikslingas parodymų patikrinimo vietoje atlikimas: 1) apklaustasis asmuo davė parodymus apie vietą ar maršrutą, kurie yra svarbūs bylos tyrimui; 2) įvykio vietoje apklaustasis asmuo gali apibūdinti ar patikslinti situaciją ar įvykio mechanizmą; 3) apklaustasis nurodė, kad tam tikroje vietoje yra nusikalstamos veikos pėdsakai, daiktai ir kiti objektai, svarbūs tyrimui; 4) tyrimo medžiagoje yra skirtingi dviejų ar daugiau asmenų parodymai apie nusikalstamos veikos vietą ar jos detales⁹⁶. Paminėtina, kad gali būti patikrinami tiek liudytojo ir nukentėjusiojo, tiek įtariamojo parodymai (BPK 196 str. 1 d.).

Taigi atlikus pateiktą sąvokų analizę, galima preziumuoti, kad parodymų patikrinimo vietoje prielaidos yra dėl nusikalstamos veikos padarymo pradėtas ikiteisminis tyrimas ir šio ikiteisminio tyrimo metu jau atliktos viena ar kelios apklausos.

Pažymėtina, kad Lietuvos teisės doktrinoje nėra skirta dėmesio parodymų patikrinimo vietoje rūšims ir greičiausiai ši tema ir nereikalauja atskiro nagrinėjimo, tačiau atlikus BPK 196 straipsnio analizę, klasifikuojant pagal proceso dalyvius, galima išskirti: 1) liudytojo parodymų patikrinimas vietoje; 2) nukentėjusiojo parodymų patikrinimas vietoje; 3) įtariamojo parodymų patikrinimas vietoje. Be to, literatūroje galima rasti klasifikacijų ir kitais kriterijais, pavyzdžiui: pasak K. Somovos, atsižvelgiant į klasifikavimo pagrindus, teisės literatūroje išskiriamos šios parodymų patikrinimo vietoje rūšys: 1) pagal įvykio buvimo vietą: atviroje vietovėje ir patalpoje; 2) pagal parodymų patikrinimo eigą: pirminis, pakartotinis ir papildomas; 3) pagal tyrėjo turimą informaciją apie vietą, kurioje vyks parodymų patikrinimas: vietoje, žinomoje tyrėjui arba vietoje, kuri tyrimui nėra žinoma. O priklausomai nuo minėto veiksmo atlikimo sąlygų V. Stepanov išskiria šias parodymų patikrinimo vietoje rūšis: 1) parodymų patikrinimą vietoje natūralioje (tikrojoje) aplinkoje; 2) atliekamą pagal topografinį žemėlapi;

⁹⁶ PALSKYS, Eugenijus; KAZLAUSKAS, Marcelis; DANISEVIČIUS, Petras (1985). *Kriminalistika*. Vilnius: Mintis, p. 210.

3) atliekamą pagal nuotrauką; 4) atliekamą pagal kino medžiagą; 5) atliekamą pagal vaizdo įrašą; 6) naudojant kompiuterinį vaizdą⁹⁷.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentare teigiama, kad „<...> tyrimo veiksmą, be ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro, gali atlikti ir ikiteisminio tyrimo teisėjas“⁹⁸ ir remiantis šiuo teiginiu, galima teigti, kad subjektų sąrašas yra baigtinis.

Kaip nurodo P. Ancelis, įrodinėjimas baudžiamajame procese visuomet susijęs su jau buvusiu įvykiu, kuris nustatomas empiriniu būdu (atliekant tam tikrus tyrimo veiksmus ir jų rezultatus fiksuojant jutimo organais) ir racionalių loginių mąstymu. Tačiau nuo mokslinės pažintinės veiklos proceso skiriasi tuo, kad tiriami ir pažįstami ne bendrieji gamtos ar socialiniai ypatumai, bet konkretūs praeities faktai, apibūdinantys asmenis, ir kiti duomenys⁹⁹. Įrodymai baudžiamajame procese suprantami kaip tam tikro praeities įvykio atspindys arba, kaip savo straipsnyje nurodė U. Arlauskaitė-Rinkevičienė, „išliekamasis informacinis signalas“¹⁰⁰. Taigi galima teigti, kad parodymų patikrinimo vietoje esmė – tiriamos nusikalstamos veikos vietoje, lyginant ikiteisminio tyrimo dalyvių parodymus tarpusavyje arba su duomenimis, atspindinčiais objektyvią tikrovę, atkurti nusikalstamos veikos aplinkybės. Be to, ši procesinė priemonė leidžia palyginti apklaustųjų parodymus su objektyviais duomenimis, gautais tiesiogiai iš nusikalstamos veikos padarymo vietos, o tai suponuoja įrodymų patikimumą ir tyrimo tikslumą.

Jau minėta, kad parodymų patikrinimas vietoje yra savotiškai kompleksinis procesas, apimantis apklausos, eksperimento, apžiūros, parodymo atpažinti ir kitų tyrimo veiksmų požymius, bet ne vienas iš minėtų tyrimo veiksmų negali užtikrinti tikslų, kurių siekiama patikrinant parodymus vietoje. Pasak E. Gruodytės, parodymų patikrinimo vietoje tikslai yra patikrinti ir patikslinti anksčiau nustatytus faktus; rasti naujų objektų; nustatyti ir

⁹⁷ СОМОВА, Кристина (2016-12-19). *Основания и виды проверки показаний на месте. Процессуальный порядок производства проверки показаний на месте*. Молодой ученый, Nr. 28 (132), c. 694-697. [interaktyvus]. <https://moluch.ru/archive/132/36957>.

⁹⁸ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 529.

⁹⁹ ANCELIS, Petras (2007). *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 59.

¹⁰⁰ ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė, (2007). „Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai“. *Jurisprudencija: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Nr. 4 (94), p. 75.

pašalinti proceso dalyvių (pavyzdžiai, liudytojo) parodymų prieštaravimus; nustatyti priežastis ir sąlygas, nulėmusias nusikalstamos veiklos padarymą¹⁰¹.

Kiti mokslininkai prie aptariamo proceso veiksmo tikslų papildomai mini, kad siekiant patikrinti parodymus vietoje, pravartu rinkti įrodomąją informaciją ir apie įtariamojo dalyvavimą darant nusikalstamą veiką ir tikrinti iškeltas tyrimo versijas¹⁰².

Mokslinėje literatūroje taip pat aprašomos parodymų patikrinimo vietoje užduotys. Anot G. Bučiūno, jų yra net kelios, o būtent: a) nustatyti nusikalstamos veikos padarymo vietą tais atvejais, kai to nustatyti nepavyksta kitais būdais; b) išsiaiškinti maršrutą, kuriuo buvo atvykta į nusikalstamos veikos padarymo vietą ir iš jos pasitraukta; c) surasti objektus, apie kuriuos apklausos metu kalbėjo proceso dalyvis; d) identifikuoti iki šiol ikiteisminiam tyrimui nežinomus įtariamuosius, nukentėjusiuosius ar liudytojus; e) patikslinti tiriamojo įvykio aplinkybes; f) patikrinti, ar apklaustasis ikiteisminio tyrimo dalyvis turėjo informacijos apie aplinkybes, susijusias su nusikalstamos veikos tyrimu¹⁰³.

Taigi galima preziumuoti, kad parodymų patikrinimas vietoje užima svarbią vietą baudžiamojo proceso veiksmų sistemoje. Aptariama teisės norma, derinant tokius tyrimo veiksmus kaip apklausa, įvykio vietos apžiūra, eksperimentas, parodymas atpažinti ir krata, savimi įkūnija tikslą – atkurti nusikalstamos veikos aplinkybes, užtikrinti parodymų teisingumą ir tyrimui reikšmingų duomenų rinkimo proceso patikimumą, bei, priklausomai nuo kiekvieno konkretaus atvejo, leidžia išspręsti visą eilę uždavinių - nusikalstamos veikos vietos nustatymas, maršruto išsiaiškinimas, apklaustųjų parodymuose minimų objektų paieška, taip pat įtariamųjų, nukentėjusiųjų ar liudytojų identifikavimas. Galiausiai, šis proceso veiksmas suteikia galimybes patikrinti iškeltas tyrimo versijas ir taip didinti nusikalstamų veikų tyrimų efektyvumą.

3.2. Parodymų patikrinimo vietoje atlikimo tvarka ir taktika

Kaip ir bet kokioje ikiteisminio tyrimo procedūroje, parodymų patikrinimo vietoje taktika yra susijusi su jos vykdymo etapais (stadijomis) ir apima: 1) pasirengimą atlikti parodymų

¹⁰¹ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 168.

¹⁰² ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 131.

¹⁰³ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 168–169.

patikrinimą vietoje; 2) parodymų patikrinimo vietoje atlikimą; 3) veiksmo eigos ir rezultatų fiksavimą.

Kiekvieno veiksmo sėkmė ir efektyvumas ikiteisminio tyrimo metu, įskaitant parodymų patikrinimą vietoje, didžiaja dalimi priklauso nuo tinkamo pasirengimo ir kruopštaus planavimo. Kaip teigia mokslininkai, parodymų patikrinimas vietoje yra gana sudėtingas veiksmas, nes jame dalyvauja daug asmenų, būtina vykti į įvykio vietą, naudoti įvairias technines priemones, pavyzdžiui, manekenus, muliažus ar analogus (pakeičia su tiriamu įvykiu susijusius daiktus jei asmuo, kurio parodymai tikrinami, nori pademonstruoti tam tikrus veiksmus, susijusius su padarytu nusikaltimu), taip pat įvertinti galimybę aptikti nusikaltimo pėdsakus ar objektus ir užtikrinti šios naujos informacijos fiksavimą, be to privalu užtikrinti parodymų patikrinimo vietos apsaugą ir dalyvių saugumą tiek vietoje, tiek vykstant į ją metu, taip pat sudaryti visas būtinas sąlygas veiksmui atlikti¹⁰⁴.

Pasirengimas atlikti procesinį veiksma prasideda gerokai prieš priimant sprendimą atlikti parodymų patikrinimą vietoje. Kaip pažymi P. Ancelis, pasirengimas šiam tyrimo veiksmui pasižymi keliais būdingais bruožais. Pirma, prieš priimant galutinį sprendimą dėl veiksmo atlikimo, visada atliekama išsami asmens, kurio parodymai bus tikrinami, apklausa apie nusikalstamos veikos aplinkybes, tokias kaip būsima parodymų patikrinimo vieta, maršrutas į vietą, kur įvyko įvykis, ir atgal, atskiri objektai, jų išdėstymas, kokius veiksmus ir kur atliko asmuo, kurio parodymai bus tikrinami, kitų dalyvavusių asmenų judėjimo kryptys ir veiksmai nurodytoje vietoje. Antra, nagrinėjamas tyrimo veiksmas su įtariamaisiais gali būti atliekamas tik tuo atveju, jei pastarasis savanoriškai sutinka jame dalyvauti, todėl apklausos metu išsiaiškinama, ar jis (ji) gali ir nori nurodyti tas vietas, apie kurias buvo kalbama parodymuose, ir ten papasakoti apie atliktus veiksmus. Toks sutikimas dalyvauti parodymų patikrinime vietoje įrašomas į apklausos protokolą, o esant atsisakymui, taikyti jokių procesinių prievartos priemonių negalima ir procesinis veiksmas neatliekamas. Trečia, atidžiai analizuojama bylos medžiaga, susijusi su tikrinama situacija ir atsižvelgiant į ją, be to į įtariamajam paskirtą kardomąją priemonę, oro sąlygas, konkrečios įstaigos darbo laiką bei į tai, kad parodymų patikrinimas vietoje reikalauja daug laiko, priimamas sprendimas dėl konkretaus parodymų patikrinimo laiko. Taip pat nustatoma proceso veiksmo dalyvių sudėtis ir apibrėžiamos kiekvienam iš jų

¹⁰⁴ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 211.

keliamos užduotys, o esant įtariamojo prašymui, analogiškai kaip ir atliekant parodymą atpažinti, užtikrinamas gynėjo dalyvavimas (BPK 196 str. 2 d.). Be to, paruošiamos techninės kriminalistinės priemonės – pakavimo medžiagos, proceso veiksmo eigos ir fiksavimo priemonės (fotoaparatas, vaizdo kamera), užtikrinama sulaikyto įtariamojo apsauga. Galiausiai sudaromas išsamus tyrimo veiksmo atlikimo planas¹⁰⁵. Svarbu paminėti, kad prireikus, prieš parodymų patikrinimą vietoje gali būti atlikta papildoma įvykio vietos apžiūra arba proceso dalyvio apklausa. Vykstant į parodymų patikrinimo vietą, verta turėti jos planą, kad būtų galima geriau orientuotis vietovėje¹⁰⁶. Prieš atliekant parodymų patikrinimą vietoje, visi jame dalyvaujantys ikiteisminio tyrimo pareigūnai turi būti iš anksto instruktuoti apie veiksmo eigą ir tvarką.

V. E. Kurapka, remdamasis P. Danisevičiaus nuomone, teigia, kad planuojant parodymų patikrinimą vietoje, būtina aiškiai apibrėžti šio procesinio veiksmo tikslą ir susipažinti su kriminalinės žvalgybos informacija. Svarbu iš anksto nustatyti, kokie asmens parodymų aspektai turi būti patikrinti, kokie klausimai turi būti užduoti. Jei planuojama patikrinti tam tikro asmens – įtariamojo, kaltinamojo, nukentėjusiojo ar liudytojo – parodymus vietoje, prieš atliekant veiksmą būtina išsiaiškinti visus neaiškumus ir prieštaračius su kitų proceso dalyvių parodymais. Tam svarbu iš anksto išanalizuoti kitų asmenų parodymus, įvykio vietos apžiūros protokolą, fotolentelę ar planus. Prieš atliekant parodymų patikrinimą vietoje svarbu asmens apklausos metu išsiaiškinti, ar jis buvo įvykio vietoje, ar apie ją sužinojo iš kitų, ar dalyvavo nusikalstamos veikos padaryme ir kokie buvo jo konkretūs veiksmai, ar jis buvo tik stebėtojas ir ką darė kiti nusikalstamos veikos dalyviai. Jei apklausiamasis sutinka, rekomenduojama paprašyti jo pačiam nupiešti įvykio vietos „paveikslą“, kuriame būtų pavaizduotas kelias į ją, objektų ir dalyvių išdėstymas joje, taip pat iš nusikalstamos veikos pasitraukimo kelias. Esant tokiai schemai su apklausto asmens parašu, ji tampa apklausos protokolo priedu. Verta atkreipti dėmesį, kad šiuolaikinės technologijos suteikia galimybę tradicinį „paveikslą“ ar schemos sudarymą pakeisti tikslesnėmis ir interaktyvesnėmis priemonėmis, tokiomis kaip „Google Maps“. Naudojantis šia platforma, apklausiamasis gali ne tik pažymėti įvykio vietą, bet ir vizualiai atvaizduoti atvykimo bei pasišalinimo maršrutus, objektų išsidėstymą realiame žemėlapyje ar net

¹⁰⁵ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 132

¹⁰⁶ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 168.

pasitelkti palydovinius vaizdus, kurie leidžia detaliau identifikuoti aplinką. Be to, tokie skaitmeniniai žemėlapiai suteikia galimybę išsaugoti pažymėtą informaciją, ją eksportuoti ar pridėti prie bylos kaip skaitmeninį priedą, taip užtikrinant didesnę tikslumą ir aiškumą. Tai ypač aktualu, kai reikia atkurti sudėtingas erdvines situacijas ar išvengti interpretavimo klaidų, kurios gali atsirasti braižant schemą ranka. Galiausiai, yra pritariama V. E. Kurapkai, kad renkantis laiką parodymų patikrinimui vietoje, reikia pasirinkti optimalias sąlygas, pavyzdžiui, tinkamą apšvietimą, minimalų pašalinių asmenų buvimą ir palankias oro sąlygas¹⁰⁷.

Kiekvieno ikiteisminio tyrimo proceso veiksmo efektyvumas užtikrinamas veiksmų atlikimo metu taikomais taktiniais būdais. Kitaip tariant, tai principų ir taisyklių sistema, apibrėžianti metodų taikymo sąlygas, turinį, tikslus ir tvarką. Mokslinėje literatūroje jų yra išskiriama net 16¹⁰⁸. Taip, pavyzdžiui, kriminalistikos taktikos ir metodikos mokomajame leidinyje išskiriami tokie taktiniai būdai: asmens savanoriškumas dalyvauti procese, asmens iniciatyvumas vykstant į parodymų patikrinimo vietą bei demonstruojant veiksmus, draudžiama užduoti menančius klausimus ar nurodyti konkrečią kryptį, siekiant išvengti poveikio asmens parodymams. Be to, visi atliekami veiksmai turi būti saugūs tiek dalyviams, tiek aplinkiniams, o proceso dalyviui, kurio parodymai tikrinami, negali būti leidžiama sužinoti apie tikrinamus faktus¹⁰⁹.

Tuo tarpu kitoje mokslinėje literatūroje išskiriami privalomi ir neprivalomi taktiniai būdai, iš kurių prie privalomų priskiriami: a) parodymų patikrinimas pradedamas pasiūlymu asmeniui, kurio parodymai tikrinami, savarankiškai parodyti vietą, kur bus atliekamas patikrinimas, nurodant judėjimo kryptį ar kelią; b) užtikrinama šio asmens iniciatyva ir išvengiama bet kokio pašalinio kišimosi į veiksmo eigą; c) skatinamas laisvas asmens pasakojimas; d) po pasakojimo asmuo demonstruoja veiksmus, iliustruojančius pasakojimą, o vėliau jam užduodami klausimai. Prie neprivalomų parodymų patikrinimo būdų minimi: a) stebima asmens, kurio parodymai tikrinami, elgsena siekiant įvertinti jo užtikrintumą, emocinę būseną ir jos pokyčius tam tikrais parodymų patikrinimo momentais bei jų ryšį su situacija; b) detalizuojami parodymai ir konkretizuojami veiksmai, laikantis nuoseklumo, pavyzdžiui, pagal nusikaltimo

¹⁰⁷ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 211-212.

¹⁰⁸ *ibid.*, p. 214.

¹⁰⁹ BURDA, Ryšardas; KRIKŠČIŪNAS, Rolandas; LATAUSKIENĖ, Eglė ir kt. (2004). *Kriminalistikos taktika ir metodika*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, p. 52.

įvykdymo etapus arba pradėdant nuo labiausiai įsimintinų taškų; c) pirmenybė teikiama žodiniams parodymams, palyginti su vizualiniais; d) fiksuojama parodymų patikrinimo eiga ir rezultatai¹¹⁰.

Kartais mokslinėje literatūroje vietoje taktinių būdų nurodomos taktinės rekomendacijos. Pažymėtina, kad taktiniai būdai – tai konkretūs, situacijai pritaikyti tyrėjo veikimo metodai atliekant procesinius veiksmus, o taktinės rekomendacijos – moksliniais pagrindais suformuluotos bendros gairės, padedančios pasirinkti ir taikyti tuos būdus, kurios egzistuoja savarankiškai ir atlieka svarbią užduotį naudojant kriminalistikos techninius bei taktinius būdus¹¹¹. Pavyzdžiui, P. Ancelis mini tokius taktinius reikalavimus: asmens, kurio parodymai tikrinami, pasakojimas derinamas su vietų, maršrutų ir konkrečių objektų demonstravimu; proceso dalyvis paaiškina, kokie objektai ar požymiai padeda jam orientuotis ir nustatyti judėjimo kryptį į įvykio vietą; asmeniui suteikiama visiška veiksmų laisvė – liudytojas, nukentėjęsysis ar įtariamasis savarankiškai nurodo judėjimo kryptį, o pareigūnai vengia nukreipiančių klausimų ar veiksmų; pirmasis į parodymų patikrinimo vietą eina asmuo, kurio parodymai yra tikrinami; jei parodymų patikrinimas vietoje atliekamas naudojant transporto priemonę, asmuo sėdi šalia vairuotojo ir nurodo maršrutą, o pareigūnams draudžiama sakyti pastabas ar abejoti asmens nurodymais; kelių asmenų parodymų patikrinimas vietoje atliekamas atskirai – kiekvienai vietai organizuojami nauji kviestiniai, o jei naudojama transporto priemonė, skiriamas naujas vairuotojas; asmuo, kurio parodymai tikrinami, yra atidžiai stebimas – vertinamas jo pasitikėjimas savo veiksmais, elgesys ir emocijos tiek viso veiksmo eigoje, tiek atskirais etapais, be to, imamasi priemonių, užkertančių kelią sulaikyto įtariamojo galimam pasišalinimui ar anksčiau nenustatytų ir neužfiksuotų nusikalstamos veikos pėdsakų sunaikinimui¹¹².

Manytina, kad konkretaus parodymų patikrinimo vietoje taktinio būdo parinkimas priklauso nuo įvairių aplinkybių, kaip, pavyzdžiui, nuo informacijos, kurią reikia išsiaiškinti ar patikrinti, pobūdžio, ar nuo to, ar tyrėjui yra žinoma kur yra ta vieta ir ar jis anksčiau atliko jos apžiūrą arba nuo būtinybės patikrinti kelių asmenų parodymus dėl tų pačių aplinkybių.

¹¹⁰ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 214.

¹¹¹ *ibid.*, p. 23.

¹¹² ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 132–133.

V. E. Kurapka nurodo tokią parodymų patikrinimo vietoje tvarką, tai yra: pirma - parodymų patikrinimas vietoje prasideda prašymu asmeniui, kurio parodymai tikrinami, savarankiškai parodyti kelią į įvykio vietą, apie kurią jis davė parodymus. Jei matyti, kad asmuo nėra tikras dėl savo veiksmų, galima duoti užuominų, tačiau reikia vengti tiesioginių nurodymų, kurie gali būti suprasti kaip pareigūno įsikišimas. Asmuo, kurio parodymai tikrinami, turi eiti priekyje, rodydamas kelią, o jei judama transporto priemone, vairuotojas vykdo pastarojo nurodymus, kiti proceso dalyviai negali kištis į asmens veiksmus ar abejoti maršruto teisingumu, tačiau privalo sustoti reikiamoje vietoje tikslu užfiksuoti parodymus ar užduoti papildomus klausimus. Antra - parodymų patikrinimo vietoje galima atkurti nusikalstamos veikos situaciją naudojant manekenus, pagalbininkus ar atitinkamus objektus. Asmeniui turi būti sudarytos galimybės pademonstruoti parodymuose aprašytus veiksmus. Ir galiausiai, atliekant šį procesinį veiksmą, svarbu derinti asmens paaiškinimus su jo veiksmais, kitaip tariant, asmuo turi tuo pačiu metu ir pasakoti ir demonstruoti tyrimui reikšmingus faktus, o pastarojo paaiškinimai ir veiksmai turi būti išsamiai užfiksuoti parodymų patikrinimo vietoje protokole¹¹³.

Taigi jau aprašant parodymų patikrinimo vietoje atlikimo etapą galima pamatyti, kad visas veiksmas baigiamas jo eigos ir rezultatų fiksavimu. V. E. Kurapkos nuomone, tyrimo (procesinių) veiksmų rezultatyvumą ir kokybę užtikrina duomenys, užfiksuoti parodymų patikrinimo vietoje protokole ir jo prieduose (planai, schemos, nuotraukos, vaizdo įrašai). Kruopštus ir išsamus gautos informacijos užfiksavimas leidžia patikrinti liudytojo, nukentėjusiojo ar įtariamojo parodymus apie nusikalstamos veikos vietą, jos būklę, taip pat apie naujai rastus daiktus, pėdsakus ar kitus objektus, naudojant procesinius ir techninius kriminalistinius metodus. Visi šie duomenys tampa įrodymais baudžiamajame procese tik tada, kai jie yra tinkamai įforminti įstatymo nustatyta tvarka, kitaip tariant, užfiksuoti protokolu¹¹⁴.

BPK 179 straipsnyje reglamentuota tyrimo veiksmų eigos ir rezultatų fiksavimo tvarka. Protokolo, skirto parodymų patikrinimui vietoje, įvadinėje dalyje turi būti užfiksuota: protokolo sudarymo vieta, data, tyrimo veiksmo pradžios ir pabaigos laikai, dalyvavę asmenys, parodymų patikrinimo tikslas, informacija apie tai, kad dalyviams

¹¹³ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 215-216.

¹¹⁴ *ibid*, p. 218.

paašškintos jų teisės ir pareigos, pažymimas pradinis veiksmo etapas, kurio metu asmuo patvirtina, kad jo sprendimas parodyti įvykio vietą ir paašškinti aplinkybes buvo priimtas jo paties iniciatyva, be jokio išorinio poveikio. Manytina, kad šie aspektai turi būti užfiksuoti veiksmo atlikimo pradžioje, o ne jo pabaigoje, kas yra logiška protokolo aprašomajai ir baigiamajai dalims. Atitinkamai aprašomojoje dalyje turi būti užrašytas tyrimo veiksmų aprašymas apie judėjimo kryptį, pasirinktą maršrutą ir galutinį tikslą, aprašyti veiksmai, atlikti vietoje, užfiksuoti galimai rasti ir paimti reikšmės tyrimui turintys objektai ar pėdsakai, naudotos techninės priemonės, sudaryti planai ar schemos¹¹⁵. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad protokolo turinio objektyvumui didelę reikšmę turi parodymų patikrinimo vietoje surašymo tvarka. Minimo straipsnio BPK komentare pažymėta: „<...> nustatyti bendrieji tyrimo veiksmų protokolų turinio elementai. Atskirų tyrimo veiksmų turiniai, ypač jų struktūra ir procesinės detalės, gali būti skirtingos“¹¹⁶. Taigi šiuo klausimu įstatyme nėra tiesiogiai pasisakyta kaip parodymai turi būti užrašomi, tai yra pirmuoju ar trečiuoju asmeniu, praktikoje dažnai naudojamas mišrus užrašymo būdas, kai asmens veiksmai surašomi trečiuoju asmeniu, o paašškinimai – pirmuoju (pavyzdžiui, įtariamasis nurodė vykti miško keliu iki ežero, kur atvykus paašškino, kad: „<...> aš įvykdžiau nusikalstamą veiką“). Protokolo baigiamojame dalyje pateikiamos dalyvių pastabos ar pareiškimai (jei buvo), informacija apie surinktų objektų saugojimo vietą, visų tyrimo dalyvių parašai. Jei buvo daromas garso ar vaizdo įrašas, būtina nurodyti, kad įrašas buvo peržiūrėtas, perklausytas ir jame užfiksuota informacija atitinka tikrovę¹¹⁷.

Reikia pažymėti, kad šio tyrimo metu padarytas vaizdo ir garso įrašas gali turėti didelę įrodomąją vertę, ypač tais atvejais, kai įtariamasis bando pakeisti savo parodymus, tvirtindamas, kad juos davė spaudžiamas tyrėjas, nes jame išsamiai užfiksuotas asmens savarankiškumas, kai jis nuosekliai nurodo judėjimo kryptį į įvykio vietą. Įrašuose taip pat užfiksuoti asmens veiksmai konkrečioje vietoje, nusikalstamos veikos pėdsakų aptikimas, jų aprašymas ir išsamus užregistravimas¹¹⁸.

¹¹⁵ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 133.

¹¹⁶ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 461-462.

¹¹⁷ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 133.

¹¹⁸ *ibid*, p. 133.

Tyrimo veiksmų fiksavimas, kaip teigia R. Burda, gali būti suprantamas dvejopai: procesiniu (protokolo forma) ir kriminalistiniu (fiksavimo mechanizmas) požiūriais. Parodymų patikrinimo vietoje protokolai – tai dokumentas, kuriame laikantis Baudžiamojo proceso kodekso reikalavimus raštu fiksuojamas ikiteisminio tyrimo veiksmo atlikimo faktas, jo eiga ir rezultatai. Protokole būtina objektyviai, tiksliai ir detalčiai aprašyti visus aspektus, kurie gali turėti reikšmės bylos tyrimui¹¹⁹.

Apibendrinant galima pasakyti, kad sėkmingam parodymų patikrinimui vietoje būtinas kruopštus planavimas, įskaitant techninių priemonių parengimą, atliktą išsamią ikiteisminio tyrimo medžiagos analizę. Mokslinės literatūros apžvalga padeda pateikti išvadą, kad parodymų patikrinimo vietoje procesas yra griežtai struktūrizuotas ir pagrįstas įvairiais taktiniais būdais, kuriuos galima suskirstyti į privalomus ir neprivalomus, o pats parodymų patikrinimo vietoje proceso veiksmas atliekamas pagal aprašytą procedūrą, kas sąlygoja tyrimo kokybės užtikrinimą ir parodymų patikrinimo vietoje metu gautų duomenų objektyvumą.

3.3. Parodymų patikrinimo vietoje problematika

Literatūroje galima rasti aptariamus galimus sunkumus, kurie gali kilti atliekant parodymų patikrinimą vietoje. Pavyzdžiui, R. Burda, atkreipia dėmesį į tai, kaip svarbu atsižvelgti į asmenybės psichologinius aspektus, o būtent: 1) pareigūnas, atliekantis parodymų patikrinimą vietoje, turi kruopščiai išanalizuoti asmens, kurio parodymai tikrinami, psichologines ypatybes. Tai būtina siekiant užmegzti ir palaikyti tinkamą psichologinį kontaktą. Ypač svarbu aiškiai paaiškinti įtariamajam, kad dalyvavimas parodymų patikrinime vietoje nepablogins jo padėties, o priešingai, įvykio aplinkybių ir detalių atkūrimas gali padėti paneigiant melagingus kaltinimus; 2) privalu atsižvelgti į proceso dalyvio individualius ypatumus. Pavyzdžiui, kai kurie žmonės lengvai pasakoja apie įvykio aplinkybes apklausos metu, tačiau pasakojimas prieš žmonių grupę sudaro sunkumus, todėl būtina iš anksto ir išsamiai paaiškinti parodymų patikrinimo vietoje esmę, visų dalyvių vaidmenis. Taip pat rekomenduojama vengti konfliktų ar išsakomų priekaištų, elgtis ramiai ir sukurti neutralią bei palankią atmosferą, skatinančią duoti sąžiningus parodymus; 3) ypatingą dėmesį reikia skirti nepilnamečių asmenų parodymų

¹¹⁹ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 218.

patikrinimui vietoje, kas užtikrinama psichologo pasitelkimu, kuris gali pagelbėti tyrėjui suprasti nepilnamečio psichologines ypatybes ir užtikrinti, kad dėmesys būtų sutelktas į pagrindines įvykio aplinkybes. Be to, tyrėjas turi stengtis eliminuoti dėmesį blaškančius veiksnius, kurie gali pasireikšti pernelyg dideliu žmonių skaičiumi ar pažįstamų asmenų buvimu įvykio vietoje. Taip pat, būtina atsižvelgti į nepilnamečio nuovargį, numatyti pertraukas poilsiui ir maistui, jei procesas trunka ilgiau; 4) sudėtingesnės situacijos gali kilti tikrinant seniai įvykusios nusikalstamos veikos aplinkybes, ypač jei įvykio vieta laikui bėgant pasikeitė. Tokiais atvejais būtina imtis priemonių, kurios padėtų dalyviui prisiminti įvykio detales, kad parodymų patikrinimas būtų kuo tikslesnis ir veiksmingesnis; 5) svarbu iš anksto įspėti visus parodymų patikrinime dalyvaujančius asmenis, kad procesas gali užtrukti. Tai padės išvengti nereikalingų emocinių reakcijų, streso ar skubėjimo, kurie gali turėti įtakos tyrimo rezultatams. Ramus ir organizuotas parodymų patikrinimas įvykio vietoje leidžia tiksliau nustatyti įvykio aplinkybes¹²⁰.

Kitu probleminiu parodymų patikrinimo vietoje aspektu galima pažymėti BPK 196 str. 2 d. dispozicijoje reglamentuojamą „savarankiškumą“ parodant vietą. Pasak BPK komentaro autorių, „asmuo, kurio parodymai tikrinami, savarankiškai nurodo maršrutą, įvykio vietą, nusikalstamos veikos dalyvių veiksmus įvykio metu ir t.t.¹²¹. Savarankiškumas, tai *gebėjimas veikti, spręsti* problemas ar *priimti* sprendimus be pagalbos ar nuolatinio vadovavimo¹²². Remiantis tokia savarankiškumo apibrėžtimi galima teigti, kad analizuojamo straipsnio reglamentuojamas „savarankiškumas“ apima ir asmens laisva valia duotą sutikimą dalyvauti parodymų patikrinime vietoje, ir veiksmo atlikimo metu spaudimo asmeniui, menamų klausimų bei tyrėjų „vadovavimo“ nebuvimą. Tačiau neretai būtent šiuo aspektu teismo nagrinėjimo metu bandoma manipuluoti siekiant nuginčyti baudžiamosios bylos įrodymus. Pavyzdžiui, „savarankiškumą kaip gebėjimą priimti sprendimą“ buvo bandyta paneigti teismo nagrinėjimo metu, kai pagarsinus kaltinamojo prisipažįstančius parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu bei parodymų patikrinimo vietoje metu, pastarasis parodė: *„jog parodymų patikrinimo vietoje metu jam miške tyrėja pasakė parodyti kaip viskas buvo. Jis sakė, kad nebadė ir nerodys. Tada tyrėja sakė, kad jis turi parodyti, todėl jis parodymų patikrinimo vietoje metu*

¹²⁰ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 217–218.

¹²¹ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 530.

¹²² <https://www.zodinas.lt/> [interaktyvus].

parodė bet kaip viską. <...> Jis iš karto sakė, kad nevažiuos į parodymų patikrinimo vietą, bet jam buvo pasakyta, kad jis davė parodymus, todėl turi važiuoti“¹²³. Tuo tarpu baudžiamojoje byloje dėl plėšimo bendrininkaujant organizuota grupė, pateiktame kasaciniame skunde buvo bandyta paneigti parodymo patikrinti vietoje rezultatų įrodomąją galią nurodant: „<...> įtariamasis Š. J. atsisakė visų anksčiau duotų parodymų ir parodė, <...>, parodymai apie dalyvavimą šiame nusikaltime buvo išgauti panaudojant fizinį ir psichologinį smurtą (t. 27, b. l. 148). <...>. Paaiškindamas, kodėl pradiniam tyrimo etape buvo parašęs nuoširdžius prisipažinimus dėl dalyvavimo R. K. nužudyme, davęs apie tai išsamius parodymus ir patvirtinęs juos parodymų patikrinimo vietoje metu, Š. J. parodė, kad davė tokius parodymus tik tam, kad išsaugotų savo gyvybę ir sveikatą, apsisaugotų nuo pareigūnų grasinimų ir šantažo“¹²⁴. Kitoje byloje dėl kvalifikuoto nužudymo apeliaciniame skunde buvo pateikiami argumentai, kad prisipažinimas: „buvo išgautas ikiteisminio tyrimo pareigūnams prieš jį naudojant neteisėtus veiksmus. <...> operatyviniai pareigūnai, nedalyvaujant gynėjui, ne vieną kartą apeliančią lankė areštinėje ir Lukiškių tardymo izoliatoriuje-kalėjime, darė jam psichologinį spaudimą, bandė paveikti dovanomis ir vaišindami neaiškos kilmės gėrimais, taip pat dalyvavo minėto dokumento surašyme bei atliekant parodymų patikrinimą vietoje. <...> uždavinėjo nuteistajam menamus klausimus, teikė pasiūlymus prisipažinime nurodyti, kokį padegamąjį skysti jis naudojo ir t. t.“¹²⁵. Ir nors bylos duomenimis tokie argumentai nebuvo patvirtinti ir teismas pasisakė, kad „savaime maisto ar cigarečių siūlymas, kaip ir siūlymas būti nuoširdžiam, dar nereiškia neteisėto psichologinio poveikio“¹²⁶, bet tokie taktiniai būdai gali sudaryti prielaidas įrodymų nepatikimumui.

Taigi pateikta analizė verčia pritarti K. Somovai, kad siekiant užtikrinti parodymus duodančio asmens, ypač įtariamojo, savanorišką dalyvavimą, rekomenduojama po parodymų patikrinimo vietoje atlikti papildomą pastarojo apklausą, užduodant šiuos klausimus: 1. Ar savanoriškai sutikote dalyvauti parodymų patikrinime? 2. Ar prieš parodymų patikrinimą, jo metu ir po jo jums buvo daromas pareigūnų spaudimas? 3. Ar per apklausas prieš parodymų patikrinimą parodymus davėte laisva valia ir savanoriškai?

¹²³ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-898/2022.

¹²⁴ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-307/2016.

¹²⁵ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-19-1076/2020.

¹²⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-19-1076/2020.

4. Ar parodymų patikrinimo metu tyrėjas ar kiti tyrimo dalyviai Jums davė kokių nors užuominų? 5. Kaip jautėtės parodymų patikrinimo vietoje metu? Ar Jūsų sveikatos būklė, psichoemocinė būsena patikrinimo metu turėjo įtakos Jūsų parodymų teisingumui ir išsamumui? 6. Ar, Jūsų nuomone, patikrinimo rezultatai patvirtina Jūsų ankstesnių parodymų teisingumą? 7. Ar, Jūsų nuomone, patikrinimo metu buvo kokių nors įstatymo pažeidimų? 8. Ar perskaitėte parodymų patikrinimo protokolą ir peržiūrėjote vaizdo įrašą? Ar viskas protokole teisinga, ar turėjote pastabų, kurių tyrėjas neįtraukė į protokolą? 9. Ar yra aplinkybių, dėl kurių buvote priverstas duoti parodymus prieš savo valią¹²⁷?

Analizuojant teismų praktiką pastebėta, kad ir toks techninis aspektas, kaip protokolo surašymo laikas, sulaukia interpretacijų, kurios savo ruožtu sudaro sąlygas ginčytinoms situacijoms kilti, kaip antai: baudžiamojoje byloje dėl nužudymo pateikus kasacinį skundą buvo skundžiami parodymų patikrinimo vietoje rezultatai, kaip gauti nesilaikant procesinių reikalavimų, tai yra apeliantas nurodė, kad darydamas atitinkamas išvadas teismas rėmėsi pagrindiniu įrodymu – pastarojo parodymų patikrinimo vietoje protokolu, tačiau minimas protokolas buvo surašytas tik vėliau, Telšių policijos komisariate ir apeliantas jį pasirašė ne įvykio vietoje, tik po 3 valandų bei jo neskaitęs. Priimdamas sprendimą LAT nustatė, kad jau pirmosios instancijos teismas, tikrindamas minimo protokolo surašymo aplinkybes, išsiaiškino, jog veiksmas buvo atliekamas nuosekliai, dalyvaujant gynėjai, veiksmo eigoje tyrėja lape žymėjo kaltinamojo parodymus, o galutinį protokolą surašė komisariate, tad pritarė ankstesnių teismų išvadoms ir konstatavo: „*kad vien tik tai, jog parodymų patikrinimo vietoje protokolą tyrėja I. R. surašė tik atvykusi į Telšių policijos komisariatą, praėjus dviem trimis valandoms po procesinio veiksmo atlikimo, ir tik po to nunešė jį S. J. pasirašyti, nėra pagrindas pripažinti šiame protokole užfiksuotus duomenis neleistiniais*“¹²⁸. Ir pateiktas pavyzdys leidžia ne tik paminėti, bet ir akcentuoti P. Danisevičiaus rekomendacijas nerašyti parodymų patikrinimo vietoje protokolo veiksmo eigoje, nes tai sąlygoja dėmesio atitraukimą, skubėjimą, svarbių detalių nepastebėjimą. Tam naudojant juodraštinį scheminį planą daryti atžymas ir

¹²⁷ СОМОВА, Кристина (2016). Проблемы, возникающие при производстве проверки показаний на месте и основные пути их решения. Вестник магистратуры 12-1 (63) [interaktyvus]. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-voznikayushchie-priproizvodstve-proverki-pokazaniy-na-meste-i-osnovnye-puti-ih-resheniya>.

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-788/2022.

asmens paaiškinimus, o veiksmą atlikus, atsižvelgiant į aplinkybes, patogioje vietoje surašyti protokolą¹²⁹.

Nors tiek teisės doktrinoje, tiek kriminalistikos literatūroje aprašytos rekomendacijos, o teisės normose užtikrintas konkretus parodymų patikrinimo vietoje reglamentavimas, teismų praktikoje, vertinant įrodymų patikimumą ir teisėtumą, reikia pripažinti, vis dar egzistuoja kelios šio proceso veiksmo tipinės klaidos.

Analizuotose teismo sprendimuose dažnu atveju konstatuojamas BPK 196 straipsnio reikalavimų nesilaikymas ar netinkamas jų laikymasis. Antai baudžiamojoje byloje dėl vagystės dalyvaujant bendrininkų grupėje nuteistojo advokatas apeliaciniu skundu prašė nepripažinti leistiniais įrodymais parodymų patikrinimo vietoje rezultatus, nes proceso veiksmas buvo atliktas nedalyvaujant gynėjui ir neišaiškinus įtariamajam, kad jis turi teisę turėti gynėją šio ikiteisminio tyrimo veiksmo atlikimo metu (BPK 21 str. 4 d., 196 str. 2 d.), be to parodymų patikrinimo vietoje protokolo turinys surašytas nekonkrečiai, be esminių detalių, tik abstrakčiai paminint, kad įtariamasis parodė vietą, kur stovėjo neva jo pavogti vilkikai, tačiau konkreti vieta nebuvo niekaip užfiksuota. Nagrinėjant apeliacinį skundą Vilniaus apygardos teismas šia apeliacinio skundo dalimi konstatavo: „*Dėl P. V. parodymų patikrinimo vietoje vertinimo. <...> Minėti proceso veiksmai atlikti neišaiškinus P. V. teisės atsisakyti atlikti šiuos proceso veiksmus. EŽTT praktikoje kaltinamojo teisė atsisakyti duoti parodymus pripažįstama tokia reikšminga, jog paprastas teisių atsisakyti duoti parodymus laikomas nepakankamu, jei įtariamasis sprendimą duoti parodymus priėmė be specialios konsultacijos su gynėju (Navone and Others v. Monaco, p. 74, Stojkovic v. France and Belgium, p. 54). Taigi, prieš atliekant parodymų patikrinimą vietoje, P. V. teisė atsisakyti atlikti šiuos veiksmus nebuvo išaiškinta, o 2014-12-13 parodymų patikrinimas vietoje apskritai atliktas gynėjui nedalyvaujant. Įvertinus kartu su tuo, kad minėti proceso veiksmai buvo atlikti tuo metu, kai P. V. buvo suvaržyta laisvė (taikant suėmimą kitame ikiteisminiame tyrime), teisėjų kolegija konstatuoja, kad P. V. parodymų patikrinimas vietoje atliktas ne įstatymų nustatyta tvarka. Todėl šie duomenys negali būti pripažinti įrodymais vien dėl minėtos aplinkybės*“¹³⁰.

¹²⁹ DANISEVIČIUS, Petras (1989). *Parodymų patikrinimas vietoje*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 42.

¹³⁰ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. sausio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-14-497/2020.

Ir nors, kaip jau buvo minėta, kad parodymų patikrinimas vietoje nėra pirminis ikiteisminio tyrimo veiksmas, jo atlikimą sąlygoja būtinumas atlikti tam tikrus pirminius proceso veiksmus, tokius kaip apklausa ar apžiūra, be to, ar atlikti parodymų patikrinimą vietoje kiekvienu atveju sprendžia ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas arba tyrimui vadovaujantis ir jį kontroliuojantis prokuroras, tačiau pasitaiko atvejų, kad tokio proceso veiksmo atlikimas yra tiesiog ignoruojamas. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje dėl sunkaus sveikatos sutrikdymo dėl neatsargumo apeliantas atkreipia teismo dėmesį į tai, kad: „<...> ikiteisminio tyrimo metu net nebuvo atliktas įtariamojo parodymų patikrinimas vietoje, siekiant nustatyti kur buvo nukentėjusysis J. B. įlipant į kombainą, nes tai tiesiogiai susiję <...>“ ir „Sutinkamai su apeliaciniu skundu aukštesnysis teismas pažymi, kad tiek iš ikiteisminio tyrimo metu J. B. įteikto pranešimo apie įtarimą, o vėliau ir to paties kaltinimo pateikto teisme turinio neaišku, koku konkrečiai veikimu ir (ar) neveikimu J. B. pažeidė bendrojo pobūdžio pareigą rūpintis kitų asmenų saugumu. <...> Iš bylos medžiagos akivaizdu, kad nebuvo tinkamai ištirtos paties įvykio aplinkybės: neatliktas parodymų patikrinimas vietoje, nesiaiškinta dėl paties kombaino (ne)veikimo <...>“¹³¹. Nustačius, kad ikiteisminis tyrimas buvo atliktas ir byla buvo išnagrinėta padarius esminius baudžiamojo proceso pažeidimus ir šiuo pagrindu panaikinus skundžiamą pirmosios instancijos teismo nuosprendį, bylą buvo perduota prokurorui iš naujo atlikti ikiteisminį tyrimą. Dėl tokios Šiaulių apygardos teismo nutarties buvo pateiktas kasacinis skundas ir pastarojo nagrinėjimo metu LAT pateikė identišką nuostatą: “<...> ikiteisminio tyrimo metu nebuvo tinkamai ištirtos įvykio aplinkybės (neatliktas parodymų patikrinimas vietoje, nesiaiškinta dėl <...>)“¹³².

Taigi, apibendrinant galima konstatuoti, kad parodymų patikrinimo vietoje procedūra reikalauja kruopštaus pasiruošimo ir tinkamo dalyvių psichologinio įvertinimo, ryšio su jais užmezgimo. Siekiant sėkmingai atlikti šį proceso veiksmą, svarbu laikytis rekomendacijų ir teisės normų reikalavimų. Visa tai padės teisminio nagrinėjimo metu išvengti skundų dėl įvairių parodymų patikrinimo vietoje taktinių bei procesinių pažeidimų, iš kurių svarbiausi yra baudžiamojo proceso pažeidimai, kai nesilaikoma BPK 196 straipsnio reikalavimų, dėl ko kyla abejonės įrodymų patikimumu.

¹³¹ Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-875/2022.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-23-628/2023.

4. EKSPERIMENTO PROCESINĖ KRIMINALISTINĖ ANALIZĖ

4.1. Eksperimento sąvoka, rūšys, tikslas ir uždaviniai

Eksperimentą plačiąja prasme apibūdina kaip mokslinio tyrimo metodą, kai siekiant nustatyti priežastinius ryšius sąmoningai keičiamos tam tikros sąlygos ir stebima, kaip tai veikia tiriamą reiškinį. Ir kadangi eksperimentai sutelkti į priežastingumo nustatymą, jie taip pat labiau tinka aiškinamiesiems tikslams ir hipotezių tikrinimui¹³³.

Pasak P. Danisevičiaus, kartais, atliekant nusikaltimų tyrimus, tiriamąją aplinkybę ar faktą įmanoma nustatyti tik suvokus tą reiškinį, kurio priežastis ar pasekmė yra tas faktas, o tai įmanoma tik dirbtinai atkūrus tam tikras įvykio aplinkybes, kitaip tariant, atlikti eksperimentą¹³⁴. Eksperimentas, kaip nurodo BPK 197 straipsnis, skirtas patikrinti ir patikslinti bylai reikšmingus duomenis, kitaip tariant, liudytojų, nukentėjusiųjų, įtariamųjų parodymams ar versijoms patikrinti yra reglamentuota galimybė atkurti tiriamo įvykio situaciją, aplinką, asmenų veiksmus ar kitas aplinkybes ir atlikti reikiamus bandymus. Ši nuostata atskleidžia, kad eksperimento esmę sudaro realių ar joms artimų sąlygų atkūrimas bei bandomųjų veiksmų atlikimas.

Mokslinėje literatūroje eksperimentas apibrėžiamas kaip ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurio metu rekonstruojamos įvykio aplinkybės ir atliekami bandymai siekiant patikrinti parodymus ar tyrimo versijas¹³⁵. Platesne prasme eksperimentas laikomas ir mokslinio pažinimo metodu, kai sąmoningai sukuriamas tam tikras reiškinys ar sukeliama jo pokyčiai, siekiant ištirti reiškinio pobūdį, savybes, pokyčių eigą bei ryšius su kitais reiškiniais, faktais ar aplinkybėmis¹³⁶. Todėl eksperimentas yra viena iš pagrindinių priemonių, leidžiančių praktiškai patikrinti, ar tam tikros aplinkybės galėjo egzistuoti realybėje.

Analizuojant BPK reglamentavimą bei remiantis G. Godos ir G. Jasaičio įžvalgomis, galima konstatuoti, kad eksperimentas gali būti atliekamas siekiant patikrinti proceso dalyvių parodymus ne siaurąja prasme, kaip apklausos metu gauti parodymai, o plačiąja,

¹³³ BABBIE, Earl (2013). *The Practice of Social Research*, 13th ed., p. 271 [interaktyvus]. https://pubhtml5.com/enuk/obvy/The_Practice_of_Social_Research_by_Earl_R._Babbie_%28z-lib.org%29/?utm_source=chatgpt.com.

¹³⁴ DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 4.

¹³⁵ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 184.

¹³⁶ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MALEVSKI, Hendryk; PALSKYS, Eugenijus; KUKLIANSKIS, Shmuel (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas, p. 13.

nes minimos nuostatos požiūriu parodymai apima ir atliktą įvykio vietos apžiūrą, ir parodymą atpažinti, ir parodymų patikrinimą vietoje bei kitus tyrimo veiksmus¹³⁷.

Kalbant apie skirtumą tarp parodymų patikrinimo vietoje ir eksperimento, tai vėl gi negalima nesutikti su teisės doktrinoje dėstoma nuomone, kad minimų proceso veiksmų skirtumai gludi jų turinyje. Kaip pažymi V. E. Kurapka, eksperimento metu ikiteisminio tyrimo pareigūnai, neretai ir be parodymus davusio proceso dalyvio, atkurdami tiriamojo įvykio aplinkybes, situaciją, asmenų veiksmus ar kitus aspektus, atlieka reikiamus bandymus, kurie gali būti kartojami keletą kartų. Tam tyrėjui privalu sudaryti eksperimentui reikiamas sąlygas, o priklausomai nuo aplinkybių, galima ir parinkti kitą, su tiriamu įvykių nesusijusią, vietą bei atsakyti į tyrimo klausimą, ar įvykis galėjo įvykti. Tuo tarpu parodymų patikrinimas vietoje, priešingai, yra demonstratyvus, be kartotino pobūdžio, ikiteisminio tyrimo veiksmas, kurio metu privalo savanoriškai ir savarankiškai dalyvauti ar tai liudytojas, nukentėjęsysis, ar tai įtariamasis, kurio parodymai yra tikrinami, o pats proceso veiksmas, be reikalavimo atkurti įvykio aplinką, būtinai atliekamas toje vietoje, kuri yra tiesiogiai susijusi su tiriamu įvykiu. Tyrėjo pareiga patikslinti kur ir kaip vyko įvykiai pagal tikrinamus dalyvių parodymus, o pagrindinis vaidmuo atitenka prieš tai parodymus davusiam asmeniui¹³⁸.

Palyginus visus tris parodymų patikrinimo veiksmus, galima teigti, kad tiek parodymų patikrinimas vietoje, tiek parodymas atpažinti atliekami vieną kartą, o eksperimentas (bandymai) gali būti kartojamas keletą kartų. Eksperimentas gali būti atliekamas be liudytojų, nukentėjusiųjų ar įtariamųjų dalyvavimo, o parodymų patikrinimas vietoje ir parodymas atpažinti atliekami aktyviai jiems dalyvaujant. Galiausiai, eksperimentas ir parodymas atpažinti nereikalauja konkrečios atlikimo vietos ir gali būti atliekami ne įvykio vietoje, o parodymų patikrinimas vietoje būtinai atliekamas ten, kur įvyko įvykis ar buvo atlikti su juo susiję veiksmai.

Eksperimento svarba ypač reikšminga vertinant asmenų parodymų patikimumą. Psichologiniai tyrimai rodo, kad žmogaus atmintis yra rekonstrukcinio pobūdžio¹³⁹ ir gali

¹³⁷ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 531.

¹³⁸ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 207-208.

¹³⁹ GOLDSMITHS, Tim Valentine (2008). *Forensic Psychology*. University of London, United Kingdom. Pavyzdžiui, pradėjus JAV naudoti DNR testus paaiškėjo, kad trys ketvirčiai klaidingų nuosprendžių padaryta dėl klaidingo atpažinimo. Daugiau kaip 200 klaidingai apkaltintų žmonių buvo reabilituoti. Atvejai rodo, kad žmogus darantis klaidingą nusikaltėlio atpažinimą gali būti tvirtai įsitikinęs savo teisumu

būti iškraipyta įvairių veiksnių¹⁴⁰. Be to, tyrimais nustatyta, kad net klausimo formuluotė gali paveikti liudytojo prisiminimus¹⁴¹. Todėl eksperimentas leidžia atskirti subjektyvų reiškinių suvokimą nuo objektyvios tikrovės, kadangi eksperimentas gali įrodyti, jog liudytojo nurodomos aplinkybės objektyviai egzistuoti negalėjo.

Kriminalistikoje išskiriamos įvairios eksperimento rūšys. Pasak P. Danisevičiaus eksperimentai atliekami siekiant nustatyti asmens suvokimo galimybes (dažniausiai atliekamas eksperimentas), veiksmų atlikimo galimybę, tam tikro reiškinio buvimą bei įvykio mechanizmą ar pėdsakų susidarymą¹⁴². R. Šlepetys, išskiria ir eksperimentą, kuriuo siekiama nustatyti laiką, reikalingą tam tikram veiksmui atlikti¹⁴³. Tokiu būdu eksperimentas ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro rankose tampa universaliu tyrimo metodu, leidžiančiu tikrinti įvairaus pobūdžio ikiteisminio tyrimo medžiagų aplinkybes.

Svarbu pažymėti, kad eksperimento atlikimas ikiteisminio tyrimo metu nėra privalomas. Kaip pažymima teismų praktikoje: „<...> *baudžiamojo proceso įstatyme numatyta galimybė, bet ne įpareigojimas, atlikti eksperimentą, jeigu to reikia liudytojų, nukentėjusiųjų, įtariamųjų parodymams ar versijoms patikrinti. Tai, ar būtina atlikti eksperimentą, priklausomai nuo baudžiamojo proceso stadijos sprendžia ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba teismas. Taigi, pagal Baudžiamojo proceso įstatymą, sprendimas dėl šio procesinio veiksmo atlikimo yra atitinkamai ikiteisminio tyrimo pareigūno ar teismo prerogatyva*“¹⁴⁴. Iš to galima daryti išvadą, kad eksperimento atlikimo poreikį sąlygoja ne tik tyrimo metu surinkta informacija, rodanti būtinybę patikrinti arba patikslinti tam tikras tyrimui svarbias aplinkybes, veiksmus ar faktus, bet ir tyrimo subjekto – ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro objektyvi nuomonė dėl pastarojo atlikimo būtinumo.

ir keli liudininkai gali daryti tą pačią klaidą.

¹⁴⁰ GAVIN, Helen (2014). *Criminological and Forensic psychology*. London: SAGE Publications, p. 241-252.

¹⁴¹ Pavyzdžiui, Loftus, 1987 m. eksperimentas: tiriamieji stebėjo „banko apiplėšimo“ įrašą. Stebėtojai įvertino apiplėšimo trukmę – 2,5 min., kai realiai tai truko 30 sek. Manoma, kad jei žmogus ilgiau stebėjo nusikaltimo sceną, jis tiksliau atsimins įvykį, todėl liudininkas teigiantis, kad jis ilgesnį laiką stebėjo įvykį gali sukurti patikimesnio įspūdį (nors toks gali nebūti).

¹⁴² DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 8-10.

¹⁴³ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 123.

¹⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-431-746/2015.

Klausimas dėl būtinybės atlikti eksperimentą visada sprendžiamas atsižvelgiant į nustatomos aplinkybės reikšmę ir galimybę ją patikrinti eksperimentiniu būdu. Pažymėtina, jog BPK 197 straipsnio nuostata nurodo į du tikslus, kuriuos galima pasiekti atliekant eksperimentą, iš kurių vienas būtų - patikrinti proceso dalyvių parodymus, kitas - įvertinti pareigūnų prielaidas, patikrinti tyrimo versijas bei nustatyti priežastinius ryšius. Taigi eksperimentas leidžia įvertinti tiek objektyvias, tiek subjektyvias aplinkybes.

Kalbant apie eksperimento uždavinius, tai tiksliausiai būtų pasakyti, kad eksperimento uždaviniai kyla iš jam keliamų tikslų, o savo esme turi konkretumo bei susiję su praktiniu patikrinimu. Juo siekiama patikrinti asmenų parodymų teisingumą, atkurti įvykio aplinkybes (vietą, laiką, veiksmų eigą), nustatyti, ar buvo įmanoma atlikti tam tikrus veiksmus (pvz., matyti, girdėti ar judėti konkrečiomis sąlygomis), taip pat patikslinti ar pašalinti ikiteisminio tyrimo medžiagoje esančius prieštaravimus. Be to, eksperimentas leidžia patikrinti ir įvertinti skirtingas tyrimo versijas, jas patvirtinant arba paneigiant. Ir svarbu paminėti, kad ikiteisminiam tyrimui yra reikšmingi tiek teigiami, tiek neigiami eksperimento rezultatai¹⁴⁵.

Apibendrinant galima teigti, kad eksperimentas yra reikšmingas ir kompleksinis ikiteisminio tyrimo veiksmas, turintis svarbią vietą tiek baudžiamajame procese, tiek kriminalistikos moksle. Jo esmė – tiriamo įvykio aplinkybių praktinis atkūrimas ir bandomųjų veiksmų atlikimas, siekiant patikrinti parodymus, versijas bei kitus tyrimo metu surinktus duomenis. Eksperimentas leidžia ne tik patvirtinti ar paneigti turimą informaciją, bet ir gauti naujų, bylai reikšmingų duomenų. Šio proceso veiksmingumas glaudžiai susijęs su kriminalistikos principais – objektyvumu, sistemiškumu ir moksliskumu. Eksperimentas padeda pereiti nuo subjektyvių duomenų, tokių kaip parodymai, prie objektyvesnio jų patikrinimo, aplinkybių realumo, ypač atsižvelgiant į žmogaus atminties ribotumą ir galimus iškraipymus. Dėl šios priežasties jis yra svarbi priemonė, prisidedanti prie objektyvios tiesos nustatymo baudžiamojoje byloje.

¹⁴⁵ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 532.

4.2. Eksperimento atlikimo tvarka ir taktika

Galimybė atlikti eksperimentą – tai aplinkybės, rodančios, kad galima sudaryti sąlygas ir aplinką, kuo artimesnes tams, kuriomis vyko tiriami veiksmai ar įvykiai, taip pat atkurti veiksmus, kuo labiau atitinkančius tikrinamus. Tam didelę reikšmę turi eksperimento taktika, kuri yra kriminalistikos taktikos dalis. Eksperimentas kriminalistikoje yra laikomas viena iš pagrindinių priemonių tikrinti tyrimo versijas, o jo atlikimo taktika nėra paliesta išimtimi ir irgi turi tokius etapus kaip pasirengimas, atlikimas bei fiksavimas.

Eksperimento sėkmę lemia tinkamas pasirengimas, kuris pasak P. Danisevičiaus turi dvi stadijas: a) pasirengimas iki išvykstant į eksperimento darymo vietą ir b) pasirengimas atvykus į vietą¹⁴⁶. Kadangi procesinio veiksmo atlikimo būtinybę lemia aplinkybės, kurios kelia abejonių dėl galimybės atlikti tam tikrus veiksmus tam tikromis sąlygomis ir tam tikru būdu, tai prieš atliekant eksperimentą būtina nustatyti jo tikslą, vietą, laiką, suplanuoti veiksmų eigą, parinkti dalyvius ir technines priemones¹⁴⁷.

Iki išvykstant į eksperimento darymo vietą tyrėjas turi ne tik susipažinti su tyrimo medžiaga, aiškiai nustatyti duomenis ir versijas, kurios turi būti patikrintos eksperimentu, bet ir nustatyti eksperimento turinį (kokią aplinkybę ketinama tikrinti), atlikimo būdą (ar rekonstrukcija iš esmės yra įmanoma, ar nebus pavojaus asmenų sveikatai ir gyvybei¹⁴⁸, ar nėra žalos rizikos ir pan.) bei eiliškumą (numatyti konkrečius bandymus, kokiomis sąlygomis reikia atlikti, jų skaičių ir eiliškumą, esant poreikiui, šiuo aspektu pasikonsultuoti su specialistais). Manytina, kad būtent pastaroji parengiamojo darbo grandis yra eksperimento planavimo esmė. Aišku, ne mažiau svarbu, o kartais ir keblu, yra eksperimento vietos parinkimas. Dažniausiai šis procesinis veiksmas atliekamas įvykio vietoje ir tam rekomenduojama pasirengimo etape iš anksto išvykti į planuojamo eksperimento atlikimo vietą bei susipažinti su jos ypatumais ar specifika. Kartais, kai būtinos patikrinti aplinkybės nėra susijusios su įvykio vieta, eksperimentą galima atlikti ir kitoje vietoje, pavyzdžiui, tyrėjo kabinete, kai reikia patikrinti kūno sužalojimų mechanizmą ar sudotų smūgių skaičių. Tačiau sunkumai gali kilti tada, kai nėra galimybės atlikti eksperimento įvykio vietoje, pavyzdžiui, patalpa, kurioje įvykdyta nusikalstama veika, sudegė. Tokiu atveju reikia imtis priemonių ir parinkti kitą, kuo

¹⁴⁶ DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 10.

¹⁴⁷ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 187-188.

¹⁴⁸ Tokiu atveju eksperimentas pakeičiamas modeliavimu.

įmanoma panašesnę vietą, o tokiai nesant yra tikslinga eksperimento atsisakyti, nes jo rezultatai kels abejonių¹⁴⁹.

Atskirai verta atkreipti dėmesį į eksperimento atlikimo laiką ir kelis jo aspektus. Visų pirma, nustatant jo atlikimo laiką, reikia spręsti, kuriame tyrimo etape tikslinga atlikti eksperimentą. Šiuo atveju laiko momentą lemia tyrimo eiga. Pavyzdžiui, jei nustatytas eksperimento tikslas yra patikrinti proceso dalyvio parodymus, tai net ir nepriklausomai nuo to, kad tyrėjui galimai iš anksto yra žinomi asmens parodymai, jis negali būti atliekamas anksčiau, nei konkretaus proceso dalyvio parodymai procesiškai įtvirtinami ikiteisminio tyrimo medžiagoje. Ir savaime suprantama, kad parodymų metu turi būti išsamiai patikslintos aplinkybės ir faktai, kuriuos planuojama patikrinti eksperimento metu. Antra, kada, po kiek laiko nuo įvykio turi būti atliekamas eksperimentas. Ir čia reikia turėti omenyje, kad tyrėjas neturėtų delsti, nes gali susiklostyti aplinkybės kai laikas turės neigiamą reikšmę (pakis vietos sąlygos arba kai kas bus užmiršta) ir eksperimento atlikimas taps neįmanomu¹⁵⁰. Trečią aspektą - eksperimento atlikimo paros laiką – sąlygoja įvykio aplinkybės. G. Goda nurodo, kad visi proceso veiksmai turi būti atliekami dieną, o atlikimas naktį gali būti vertinamas kaip esminis baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimas, išskyrus neatidėliotinus atvejus, kai atidėjimas gali sukelti neigiamų pasekmių¹⁵¹. Ir šiuo aspektu reiktu akcentuoti LAT pateiktą nuostatą: „*Eksperimentas turi būti atliekamas sąlygomis, kuo panašesnėmis į tas, kuriomis vyko tiriamasis įvykis (vieta, laikas, apšvietimo, meteorologinės, garsinės sąlygos, naudojami daiktai, greitis ir pan.)*“¹⁵². Išdėstyti argumentai leidžia konstatuoti, kad eksperimento atlikimas gali būti priskiriamas prie neatidėliotinių atvejų, kai jo atlikimą sąlygoja „išskirtinės“¹⁵³ įvykio aplinkybės, tiesiogiai susijusios su įvykio situacijos sąlygų atkūrimu¹⁵⁴.

¹⁴⁹ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 238.

¹⁵⁰ DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 11.

¹⁵¹ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 61.

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319- 511/2017.

¹⁵³ Lietuvos teismo ekspertizės centro autotechninių ekspertizių rekomendacija: atliekant tyrimus dėl eismo įvykių, matomumo eksperimentą atlikti iškart po atliktų pirminių veiksmų įvykio vietoje, nes įvykio metu buvusių „išskirtinių“ oro sąlygų (pavyzdžiui, lietus, šlapdriba, plikledis, rūkas, mėnulio fazė ir pan.) bei matomumo gali tekti labai ilgai laukti (autorės pastaba iš darbo praktikos).

¹⁵⁴ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 124.

Kriminalistikos literatūra¹⁵⁵ nurodo, kad ne mažiau svarbus yra ir eksperimento dalyvių nustatymas bei jų dalyvavimo užtikrinimas. P. Danisevičius pažymi, kad eksperimente dažniausiai dalyvauja tie asmenys, kurie nusikalstamą veiką darė ar ją suvokė įvykio metu (liudytojai, nukentėjusieji ar įtariamieji) ir kartais be jų tyrimo veiksmo apskritai negalima atlikti¹⁵⁶. Tokius atvejus savo nutartyje apibrėžė LAT, pasakęs, kad: „*Eksperimento metu turi dalyvauti pats įvykyje dalyvavęs ir parodymus duodantis asmuo, nes kiekvieno asmens gebėjimas matyti, girdėti ar suvokti reiškinius yra individualus. Eksperimentas turi būti atliekamas su keliais asmenimis, įskaitant ir patį įvykyje dalyvavusį ir parodymus duodantį asmenį*“¹⁵⁷. Taigi darytina išvada, kad tikrinant subjektyvų asmens suvokimą ar galimybę atlikti tam tikrą veiksmą, pastarasis turi asmeniškai dalyvauti atliekant eksperimentą. Be jau aptartų eksperimento procedūros dalyvių, gali dalyvauti atitinkamos srities specialistai, vertėjai, vaiko teisių atstovai, „dubleriai“, ar, kaip imperatyviai numatyta BPK 197 str. 2 d., įtariamojo prašymu turi dalyvauti jo gynėjas.

Galiausiai, prieš išvykstant į eksperimento atlikimo vietą, būtina pasirūpinti reikalingais atliekant eksperimentą, daiktais (manekėnai, nusikaltimo įrankių kopijos, muliažai, smėlio maišeliai ir kt.), prietaisais (sekundmačiai, prožektoriai, mobilieji telefonai), parinkti būtinas technines – kriminalistines priemones¹⁵⁸. Kalbant apie pastarąsias, verta paminėti, kad greta įprastų fiksavimo priemonių – fotoaparato ar vaizdo kameros – šiuolaikinės technologijos, antai dronai ir 3D skeneriai, gali reikšmingai praplėsti eksperimento atlikimo galimybes, nes leistų itin tiksliai fiksuoti aplinką, kurti detalius erdvinis modelius ir analizuoti situaciją iš įvairių, anksčiau „sunkiai prieinamų“ rakursų.

Atvykus į eksperimento atlikimo vietą atliekami šis stadijos taktiniai ir procesiniai veiksmai, o būtent: nustatoma, ar nepasikeitė aplinka ir esant būtinumui bei galimybėms atliekama jos rekonstrukcija; patikrinama, ar eksperimento sąlygos atitinka tiriamojo įvykio sąlygas; dalyviams išaiškinamos jų teisės ir pareigos, esant būtinumui pastarieji

¹⁵⁵ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 124-125.

¹⁵⁶ DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, p. 14.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174- 303/2023.

¹⁵⁸ Pavyzdžiui, atliekant eksperimentą dėl eismo įvykio su pėsčiuoju, vairuotojas važiuoja apie 10 km/h greičiu, pro atidarytą langą laiko maišelį su smėliu ir kai pradeda matyti kliūtį (stovintį pėsčiąjį), išmeta maišelį, nuo kuriuo iki kliūties išmatuojamas atstumas. Tuo pat metu vairuotojas iš savo vietos atlieka fotografavimus, vėliau nuotraukos perkeliamos į fotolentelę (autorės pastaba iš darbo praktikos).

įspėjami dėl galimos atsakomybės, duomenų negarsinimo¹⁵⁹. Svarbų akcentą nurodo G. Goda ir G. Jasaitis, kad pareigūnas turi pareigą, prieš atliekant eksperimentą, jo dalyviai turi būti supažindinami kuriam tikslui tai daroma ir instruktuojami dėl pastarųjų vaidmenų, tačiau apie būsimų bandymų turinį informuoti tik pačiais bendriausiais bruožais¹⁶⁰. Po ko pereinama prie eksperimento atlikimo etapo.

Kaip jau minėta, atliekant eksperimentą būtina sudaryti kuo panašesnes sąlygas į tas, kurios buvo tiriamo įvykio metu – ta pati vieta, laikas, apšvietimas ar kitos aplinkybės, o pagrindiniai eksperimento atlikimo taktiniai ypatumai priklauso nuo jo rūšies. Svarbu pažymėti, kad bandomieji veiksmai būtų kartojami, nes tik pasikartojantys rezultatai laikomi patikimais¹⁶¹. Tai atitinka bendrą mokslinių eksperimentų principą, reiškiantį siekį eliminuoti atsitiktinumą. Pažymėtina, kad atliekamų bandymų skaičius nėra reglamentuotas, nes tai priklauso nuo kiekvieno eksperimento tikslų ir uždavinių (kokius duomenis reikia nustatyti eksperimento pagalba)¹⁶², o LAT, savo ruožtu, pažymėjo, kad: „Eksperimentas (bandymai) turi būti atliekamas kelis kartus ir tomis pačiomis, ir specialiai pakeistomis sąlygomis, kad būtų panaikinta atsitiktinumo galimybė ir kad būtų padidintas eksperimento rezultatų patikimumas bei įtikinamumas“¹⁶³. Be to, eksperimento taktika pasižymi situaciniu pobūdžiu – taktiniai sprendimai priklauso nuo konkrečios tyrimo situacijos, todėl negali būti taikomi mechanškai¹⁶⁴. Taip pat svarbus gebėjimas persiorientuoti, tyrėjas turi gebėti keisti veiksmų eigą priklausomai nuo naujų aplinkybių. Neturi būti pamirštas ir teisėtumo aspektas, procesiniai veiksmai turi būti atliekami laikantis įstatymo, vadovaujantis taktikos taisyklėmis ir nepažeidžiant asmenų teisinių garantijų.

¹⁵⁹ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 187-188.

¹⁶⁰ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV daly (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 533.

¹⁶¹ BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras, p. 187-188.

¹⁶² Pavyzdžiui, eksperimento tiriant eismo įvykį su pėsčiuoju, ikiteisminio tyrimo medžiagoje nėra duomenų apie pastarojo judėjimą per kelią. Tokiu atveju pėsčiasis fiksuojamas minimaliai trijose pozicijose – dešiniame ir kairiame kelio važiuojamosios dalies kraštuose bei per vidurį. Gali prireikti atlikti bandymus pėsčiąjį statant kas 1 metrą per visą kelio plotį, arba atlikti bandymus su automobiliu iš priešpriešos ar be jo. Minimo pavyzdžio aspektu verta paminėti, kad pėsčiasis turi būti apsirengęs tokio pat tamsumo rūbais kaip dalyvavęs įvykyje, panašaus kūno sudėjimo ir pan. (autorės pastaba iš darbo praktikos).

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319- 511/2017.

¹⁶⁴ KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 93.

Eksperto eigos ir rezultatų fiksavimui, kaip ir kitų proceso veiksmų, tame tarpe ir jau minėtų parodymo atpažinti bei parodymų patikrinimo vietoje, taikomos BPK 179 straipsnio nuostatos, todėl rašomas protokolai. Jame nurodomos sąlygos, eiga, bandymai ir jų rezultatai, o prireikus pridedami vaizdo ar garso įrašai¹⁶⁵. Eksperto metu pažeidus procesinius ar taktinius reikalavimus, kyla grėsmė veiksmo atlikimo metu gautus rezultatus nepripažinti įrodymais.

Apibendrinant galima teigti, kad ne mažiau svarbi yra ir eksperto taktika. Tinkamas pasirengimas, sąlygų atkūrimas, bandomųjų veiksmų pakartojimas ir situacijos vertinimas lemia eksperto rezultatų patikimumą. Ekspertas turi būti atliekamas planingai ir kryptingai, nuosekliai ir lanksčiai, prisitaikant prie konkrečios tyrimo situacijos. Tik laikantis visų teisinių ir taktinių reikalavimų, eksperto metu gauti duomenys gali būti pripažinti patikimais ir turinčiais įrodomąją reikšmę. Taigi, ekspertas yra neatsiejama efektyvaus ir objektyvaus nusikalstamų veikų tyrimo dalis.

4.3. Eksperto problematika

Atlikus eksperto taikymo analizę galima konstatuoti, kad dažniausiai ekspertas atliekamas ikiteisminiuose tyrimuose dėl nusikalstamų veikų transporto eismo saugumui bei nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai. Be to, nemaža dalis skundų grindžiama neatliktais ikiteisminio tyrimo veiksmais, tame tarpe ir dėl neatlikto eksperto¹⁶⁶. Ir nors yra nemažai teisinių bei kriminalistikos literatūros, skirtos ekspertui, praktikoje pasitaiko klaidų. Teismų praktikos analizė padėjo išskirti kelis probleminius aspektus, kurie aptarti žemiau.

Viena iš pirmųjų taisyklių, numatytų pasirengimo iki išvykstant į eksperto darymo vietą, yra susipažinimas su ikiteisminio tyrimo medžiaga ir eksperto turinio (tikrintinos aplinkybės) nustatymas. Tačiau teismų praktika iliustruoja, kad ne visada yra laikomasi šios taisyklės. Pavyzdžiui, byloje dėl fizinio skausmo sukėlimo ir turto prievartavimo, nukentėjusiojo parodymai proceso metu keitėsi ir tapo prieštaringi. Jis teigė atpažinęs R. K. iš balso, tačiau kartu pripažino nei matęs jo veido, nei aiškiai

¹⁶⁵ ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 126.

¹⁶⁶ Žiūrėti, pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85-851/2025; Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-583-844/2024.

girdėjęs, ką jis sakė, todėl neaišku, kuo remiantis identifiko asmenį. Be to, apie R. K. dalyvavimą jis nenurodė nei pirminiuose parodymuose, nei BPC skambučio metu, o įvykio vietą nurodė prie parduotuvės „Iki“, kuri eksperimento atlikimo metu jau neegzistavo. Aptartų aplinkybių kontekste teisėjų kolegija konstatavo, kad *„byloje esantis eksperimento atlikimo protokolas, kuriuo buvo nustatyta, kad: nukentėjusysis T. K., būdamas devintojo aukšto balkone <...>, galėjo matyti ir girdėti asmenį, buvusį prie prekybos centro <...>, negali nei patvirtinti, nei paneigti bylai reikšmingų aplinkybių, kadangi eksperimento metu nustatinėtos aplinkybės neatitinka byloje nustatytų aplinkybių“*¹⁶⁷.

Anksčiau minėta, kad eksperimento atlikimui dažniausiai reikalinga tą pati įvykio vieta ir joje esančios sąlygos, o to nesant, ji turi būti atkurta taikant „kuo įmanoma panašiau“ kriterijų. Tačiau praktikoje to neretai nepaisoma. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje dėl fizinio skausmo sukėlimo ar nežymaus sveikatos sutrikdymo, buvo atliktas eksperimentas siekiant patikslinti nukentėjusios parodymus, kad ją pastūmus, ji neliesdama laiptų paviršiaus nukrito į laiptinės aikštelę, esančią tarp dviejų namo aukštų, atliko eksperimentą (išvada – neįmanoma neliesti laiptų), bet pirmosios instancijos teisme eksperimento rezultatais nebuvo remtasi. Nagrinėjant apeliacinį skundą teisėjų kolegija konstatavo: *„<...> eksperimentas darytas iš dalies kitoje vietoje <...> negu byloje nagrinėjamo įvykio metu <...>, kitu metu ir paros laiku <...> negu byloje nagrinėjamas įvykis <...>, taigi esant skirtingoms vietos apšvietimo sąlygoms (taip pat skirtingoms matomumo sąlygoms), <...>, manekeno svoris nebuvo identiškas nukentėjusiosios svoriui, o ūgis iš vis nenustatytas. Taip pat labai svarbu tai, kad eksperimente nedalyvavo pats L. M., manekenas nuo laiptų buvo stumiamas kito asmens ir neaišku, ar šio asmens ūgis ir svoris buvo identiški L. M. ūgiui ir svoriui. <...> Taigi eksperimento metu nebuvo atkurta byloje nagrinėjamo įvykio situacija, aplinka, asmenų veiksmai ir kitos aplinkybės, kaip to reikalauja BPK 197 straipsnis“*¹⁶⁸. Kitoje byloje dėl eismo įvykio, ikiteisminio tyrimo metu nebuvo atliktas eksperimentas, teismo nagrinėjimo metu nutartimi buvo paskirta atlikti eksperimentą, tačiau eksperimentas buvo atliktas neišjungus gatvės apšvietimo, neatkūrus eismo įvykio esminių sąlygų, pavedus pakartotinai atlikti eksperimentą, to dėl objektyvių priežasčių - nebuvo oro sąlygų, kurios būtų analogiškos

¹⁶⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 28 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-110-627/2023.

¹⁶⁸ Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66-616/2022.

buvusioms eismo įvykio metu, atlikti nepavyko. Byloje teismas šio eksperimento duomenimis nesivadovavo, nes eksperimentas neatitiko įstatymo nuostatų¹⁶⁹.

Analizuojant teismų praktiką teko pastebėti atvejus, kai, nors eksperimento rezultatai dažniausiai buvo priimti ir vertinti, teismas akcentavo, pavyzdžiui: „<...> eksperimentas atliktas ne visai identiškomis sąlygomis kaip eismo įvykio metu, tačiau, kaip apygardos teisme pažymėjo ir prokurorė, sukurti visiškai atitinkančias meteorologines sąlygas yra sudėtinga, šiuo atveju visgi buvo derinamasi pagal tamsos laiką“¹⁷⁰, ar „<...> atliekant eksperimentą buvo siekiama tikrojo įvykio sąlygų panašumo, tačiau dėl objektyvių priežasčių nebuvo galima atkurti identiškos situacijos. <...> eksperimento neįmanoma atlikti identiškomis, tik maksimaliai panašiomis buvusiam eismo įvykiui sąlygomis“¹⁷¹, ar „eksperimentas atliktas praėjus mėnesiui nuo byloje nagrinėjamų įvykių, esant viena valanda vėlesniam saulės laidos laikui, o kartu ir gerokai vėliau trunkančioms sutemoms (dangaus skliauto apšvietimui po saulėlydžio)“¹⁷². Todėl šiame kontekste verta atkreipti dėmesį ir galimai įtraukti į taktikos taisykles rekomendaciją dėl eksperimento atlikimo laiko, kaip antai: esant pagrįstam pagrindui manyti, kad nuo įvykio praėjus tam tikram laiko tarpui, gali būti netiesiogiai daroma įtaka eksperimento rezultatui, kas sumažins pastarojo galimą įrodomąją galią, bei esant galimybei ir sąlygoms, eksperimento veiksmą atlikti iškart po atliktų pirminių ikiteisminio tyrimo veiksmų.

Sulaukia dėmesio ir dar vienas eksperimento taktinis aspektas, o būtent: proceso dalyviai. Pasak LAT: „Eksperimentas turi būti atliekamas su keliais asmenimis, įskaitant ir patį įvykyje dalyvavusį ir parodymus duodantį asmenį“¹⁷³, kas suponuoja ne tik liudytojo ar nukentėjusiojo, bet ir įtariamąjo privalomumą dalyvauti atliekant eksperimentą. Tačiau, remiantis pavyzdžiu: „<...> atliekant eksperimentą, L. T. specialiai taikė ne į tas vietas, kur buvo sužalotas R. B.“¹⁷⁴, verta žinoti ir numatyti, kad įtariamasis, siekdamas apginti savo poziciją, gali bandyti įtakoti eksperimento rezultatus, todėl

¹⁶⁹ Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-317/2023.

¹⁷⁰ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. sausio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-360/2020.

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2013.

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174-303/2023.

¹⁷³ *ibid.*

¹⁷⁴ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-253-468/2018.

sprendimą dėl pastarojo dalyvavimo reikia priimti lanksčiau, o eksperimento rezultatus vertinti kritiškai, atsižvelgiant į tyrimo objektyvius faktinius duomenis.

Galiausiai identifikuota ir dar viena problema, tai yra pareigūno pareiga, prieš atliekant eksperimentą, supažindinti dalyvius dėl jo tikslo bei instruktuoti dėl pastarųjų veiksmų. Ir čia dažnai pasitaiko, kad dalyviai informuojami neapsiribojant bendraisiais bruožais, o sukonkretinant tikslus, veiksmus, žodžius ir kitas aplinkybes. Pavyzdžiui, vienoje iš bylų pažymėta: „Iš bylos matyti, kad eksperimento dalyvis (statistas) buvo iš anksto įspėtas apie būsimą kliūtį kelyje, o tai reiškia, kad jis atidžiai stebėjo kelią ir specialiai koncentravo dėmesį, kad pamatyti jam iš anksto žinomai pasirodysiantį objektą, kai tuo tarpu realiomis sąlygomis, paprastai vairuotojas dėmesio nekoncentruoja tik į vieną tašką, o stebi visumą“¹⁷⁵. Kitoje byloje akcentuota: „<...> eksperimento dalyvis T. S. buvo iš anksto įspėtas, kokius veiksmus jo metu turės atlikti, ir atidžiai stebėjo iš anksto žinomą objektą – narą, o realiomis medžioklės sąlygomis galimybės taip koncentruoti dėmesį yra ribotos, egzistuoja netikėtumo veiksnys“¹⁷⁶. Pateikti pavyzdžiai labai gerai iliustruoja, kad supažindinimo ir instruktavimo pareigos vykdymo metu pareigūnas privalo griežtai laikytis taktikos taisyklių ir pateikti tik bendro pobūdžio informaciją, nes priešingu atveju kyla pagrindas abejoti eksperimento rezultatų patikimumu.

Apibendrinant galima teigti, kad eksperimentas yra reikšmingas ikiteisminio tyrimo veiksmas, leidžiantis praktiškai atkurti tiriamo įvykio aplinkybes, patikrinti parodymus, versijas bei kitus duomenis ir, prireikus, gauti naujos tyrimui svarbios informacijos. Jo svarba atsiskleidžia per gebėjimą pereiti nuo subjektyvių duomenų prie objektyvaus jų įvertinimo, taip prisidedant prie faktinių bylos aplinkybių nustatymo. Eksperimento veiksmingumą lemia ne tik jo tikslas, bet ir tinkamai parinkta taktika – kruopštus pasirengimas, sąlygų atkūrimas, veiksmų pakartojimas bei nuoseklus ir lankstus vykdymas laikantis teisinių principų ir kriminalistikos taktikos. Tik tokiu atveju gauti rezultatai gali turėti įrodomąją reikšmę. Kartu pabrėžtina, kad eksperimento duomenys negali būti vertinami izoliuotai – jie turi būti analizuojami sistemiškai, derinant su kitais byloje surinktais įrodymais, siekiant objektyvios tiesos nustatymo.

¹⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319-511/2017.

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174-303/2023.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Visi parodymų patikrinimo veiksmai yra sistemiškai sujungti į vieną BPK skirsnį ir sudaro svarbią tyrimui reikšmingų duomenų rinkimo dalį. Šį institutą sudaro trys savarankiški procesiniai veiksmai – parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas, kurie evoliucijos procese buvo tobulinami, papildomi ir tikslinami, tačiau išlaikė aiškų reglamentavimą atskiruose BPK straipsniuose bei yra glaudžiai susiję su kriminalistikos principais. Parodymo atpažinti metu siekiama nustatyti objekto tapatumą su anksčiau suvoktu vaizdiniu, todėl svarbūs tiek atpažįstančiojo gebėjimai, tiek kruopštus pasirengimas (išankstinė apklausa, dalyvio psichologinis parengimas, panašių objektų parinkimas) ir objektyvi atlikimo eiga. Parodymų patikrinimas vietoje skirtas parodymams patikrinti ar patikslinti, juos sugretinant su aplinkybėmis vietoje, o jo efektyvumą lemia tinkami taktiniai sprendimai ir dalyvių psichologinės būsenos įvertinimas. Eksperimentas leidžia atkurti įvykio sąlygas ar veiksmus ir taip patikrinti parodymus ar versijas, o jo rezultatyvumą lemia nuoseklus pasirengimas, tikslus sąlygų atkūrimas, pakartotiniai bandymai ir kritinis rezultatų vertinimas.
2. Atlikus Lietuvos ir kitų valstybių teisinio reguliavimo bei teisės doktrinos analizę nustatyta, kad visoms nagrinėtoms šalims būdingas parodymų patikrinimo veiksmų panašumas – šie veiksmai įvairiomis formomis yra įtvirtinti ir taikomi tiriant nusikalstamas veikas. Analizės metu taip pat paaiškėjo, kad Lietuvoje vykdomų parodymų patikrinimo veiksmų teisinis reglamentavimas labiausiai artimas Italijos modeliui, abi sistemos yra labiau formalizuotos ir aiškiai struktūruotos, o esminis skirtumas išryškėja Vokietijos sistemoje, kur procedūrinis apibrėžtumas yra gana siauras, o praktiniai aspektai daugiausia perkelti į kriminalistinės taktikos rekomendacijas.
3. Teismų praktikos analizė atskleidė, kad parodymo atpažinti pagrindiniai sunkumai kyla dėl ne visada tinkamo šio veiksmo įforminimo, taip pat pastebimo formalaus vykdymo, kai atpažinimas iš nuotraukų taikomas ne išimtinai, o kaip įprasta praktika, bei nevienareikšmio socialinių tinklų vaidmens vertinimo ir jų naudojimo keliamų rizikų, neužtikrinant procesinių dalyvių garantijų. Siekiant didesnio aiškumo ir patikimumo, tikslinga detaliau reglamentuoti įforminimo reikalavimus ir asmenų atrankos kriterijus, aiškiai apibrėžti atpažinimo iš nuotraukų taikymo ribas bei nustatyti

- nuoseklias socialinių tinklų duomenų naudojimo taisykles, taip stiprinant įrodymų patikimumą ir užtikrinant nuoseklesnę, skaidresnę teisės taikymo praktiką.
4. Svarbiausi parodymų patikrinimo vietoje pažeidimai yra dėl taktinių aspektų ir BPK 196 straipsnio reikalavimų nesilaikymo, dėl ko kyla abejonės įrodymų patikimumu, be to pasitaiko atvejai, kai toks proceso veiksmas atliekant tyrimą yra išvis ignoruojamas.
 5. Eksperimento atlikimo atžvilgiu išryškėjo, kad pasiruošimo metu ne visada įvertinamas turimų duomenų pakankumas, atlikimo metu vengiama reikalavimo atkurti autentiškas įvykio aplinkybes ar netinkamai taikomos taktikos taisyklės, antai bandymų pakartotinumą nesilaikymas. Todėl tikslinga BPK 197 str. įtvirtinti privalomą bandymų kartojimą. Taip pat numatyti rekomendacijas dėl eksperimento atlikimo laiko, pavyzdžiui: „kai yra pagrindo manyti, kad praėjęs laiko tarpas gali netiesiogiai paveikti eksperimento rezultatus ir taip sumažinti jo įrodomąją vertę, bei esant galimybei, eksperimentą atlikti nedelsiant po pirminių ikiteisminio tyrimo veiksmų“.
 6. Kaip nagrinėta magistro darbe, svarbus taktinis ir psichologinis aspektas yra asmens, kurio parodymai tikrinami, elgesio stebėjimas, tačiau pareigūnai dažnai neturi pakankamų psichologinių žinių ir negali tinkamai vertinti parodymus duodančio asmens elgesio ar kūno kalbos, todėl tikslinga parengti metodinę priemonę, padedančią geriau suprasti parodymus duodančio asmens elgesį atliekant parodymų patikrinimo veiksmus ir taikyti psichologines žinias, kai reikia padėti proceso dalyviui prisiminti seniai įvykusias aplinkybes, vertinti proceso dalyvių psichologines savybes, siekiant užmegzti tinkamą santykį, išvengti konfliktinių situacijų ir sumažinti psichologinio spaudimo riziką.
 7. Parodymų patikrinimo veiksmai pasižymi sudėtingumu ir reikalauja kruopštaus pasiruošimo. Norint užtikrinti jų efektyvumą ir teisėtumą, būtina nuosekliai tobulinti taikomą taktiką, atsižvelgiant į mokslo pasiekimus, praktinę patirtį ir šiuolaikines technologijas. Tobulinimas turėtų apimti tris pagrindines kryptis: pasirengimą veiksmui, jo atlikimo taktinius aspektus bei rezultatų fiksavimo ir vertinimo procesus. Be to, pareigūnai turėtų būti parengti mokėti vertinti proceso dalyvių psichologines savybes, todėl nuolat turi būti suteikiamos ir gilinamos pastarųjų psichologinės žinios. Atsižvelgiant į tai, tikslinga nuolat organizuoti specializuotus mokymus ikiteisminio tyrimo pareigūnams.

8. Galiausiai, šiuolaikinės technologijos, tokios kaip „Google maps“, dronai ir 3D skeneriai, galėtų reikšmingai padidinti parodymų patikrinimo vietoje bei eksperimento efektyvumą ir rezultatų tikslumą, nes jos leidžia ne tik fiksuoti nusikalstamos veikos vietą, bet ir palengvina sudėtingų situacijų analizę, todėl tikslinga šias technologijas integruoti į parodymų patikrinimo veiksmus, numatant jų taikymą kriminalistikos rekomendacijose bei institucijų vidaus teisės aktuose.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 40-987.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341.
4. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos 1961 m. birželio 26 d. įstatymas dėl Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo. *Vyriausybės žinios*, 1961, Nr. 18-148.

Užsienio šalių teisės aktai:

5. Vokietijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (vok. *Strafprozeßordnung* (StPO)) (1950). [interaktyvus]. <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/StPO.pdf>.
6. Italijos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (ital. *Codice di procedura penale*) (1988). [interaktyvus]. <https://www.legaltools.org/doc/aee4e8/>.

Specialioji literatūra:

7. ANCELIS, Petras (2007). *Baudžiamojo proceso ikiteisminis etapas*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
8. ANCELIS, Petras; ALEKSONIS, Gediminas; BUČIŪNAS, Gediminas ir kt. (2011). *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
9. BUČIŪNAS, Gediminas; GRUODYTĖ, Edita; ŠALČIUS, Marijus (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Registrų centras.
10. ARLAUSKAITĖ-RINKEVIČIENĖ, Ugnė (2007). *Įrodymų sampratos reglamentavimo baudžiamojo proceso kodekse trūkumai. Jurisprudencija: mokslo darbai*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, Nr. 4 (94), p. 74-80.

11. BURDA, Ryšardas; KRIKŠČIŪNAS, Rolandas; LATAUSKIENĖ, Eglė ir kt. (2004). *Kriminalistikos taktika ir metodika*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
12. DANISEVIČIUS, Petras (1989). *Parodymų patikrinimas vietoje*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
13. DANISEVIČIUS, Petras (1987). *Tardymo eksperimentas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
14. FERRUA, Paolo (2018). *La prova dichiarativa nel processo penale*. Rivista italiana di diritto e procedura penale, p. 81-128, [interaktyvus]. <https://doi.org/10.22197/rbdpp.v4i1.130>.
15. GODA, Gintaras (1997). *Užsienio šalių baudžiamojo proceso pagrindai*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
16. GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUČONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
17. GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis ir KUČONIS, Pranas (2011). *Baudžiamojo proceso teisė: vadovėlis. 2-oji patal. ir papild. laida*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
18. GUBI-KELM, Silvia et al., (2024). *Falsche Fahrten bei Distraktorauswahl*. [interaktyvus]. DOI:10.1026/0939-9062/a0000005.
19. GÜSTROW, Holger Roll (2017). *Grundlagen der kriminalistischen Tatortarbeit*. [interaktyvus]. <https://www.kriminalpolizei.de/ausgaben/2017/detailansicht-2017/artikel/grundlagen-der-kriminalistischen-tatortarbeit.html>.
20. IVANOVA, Liliya; IVANOV, Dmitrij (2018). *Presentation for identification (psychological aspect)*. Bulletin of the South Ural State University. Law, vol. 18, Nr. 1, p. 21-25 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.14529/law180203>.
21. JURKA, Raimundas; AŽUBALYTĖ, Rima ir kt. (2020). *Baudžiamojo proceso tarptautiškumas: patirtis ir iššūkiai*. Vilnius.
22. KAZLAUSKAS, Marcelis ir kt. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis.

23. KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MALEVSKI, Hendryk; PALSKYS, Eugenijus; KUKLIANSKIS, Shmuel (1998). *Kriminalistikos technikos pagrindai: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas.
24. KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2012). *Kriminalistika: teorija ir technika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
25. KURAPKA, Vidmantas Egidijus; MATULIENĖ, Snieguolė; BILEVIČIŪTĖ, Eglė ir kt. (2013). *Kriminalistika: taktika ir metodika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
26. LANGBEIN, John H. (1977). *Langbein, Torture and the Law of Proof*. Chicago: University of Chicago Press.
27. LANGBEIN, John H. (1996). *Historical foundations of the law of evidence: A view from the Ryder sources*. Columbia Law Review 96(5), p. 1168-1202.
28. PALSKYS, Eugenijus; KAZLAUSKAS Marcelis; DANISEVIČIUS, Petras (1985). *Kriminalistika*. Vilnius: Mintis.
29. PETERS, Edward (1988). *The Inquisition*. New York: Free Press.
30. SMITH, William (1875). *Falsum*. In: *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray.
31. TASIĆ, Marija (2020). Current legal and criminalistics possibilities in eyewitness identification procedure – a comparative analysis of German and Serbian standards [interaktyvus]. <https://doi: 10.5937/bezbednost2002141T>.
32. АХМЕДШИН, Рамиль; ЧАДНОВА, Ирина (2016). *Процессуальная и криминалистическая природа проверки показаний на месте*. Уголовная юстиция (Russian Journal of Criminal Law), Nr. 2(8), с. 109-115, [interaktyvus]. <https://doi: 10.17223/23088451/8/17>.
33. ЕГЕРЕВ, Иван (2010). *Криминалистическая идентификация по мысленному образу и особенности реализации ее процессуальной формы*. Монография. Москва, РАП.
34. ИЩЕНКО, Евгений (2007). *Криминалистика: Курс лекций*. М.: Юридическая фирма "Контракт", АСТ-Москва.
35. ИВАНОВ, Александр (2009). *Процессуальные и тактические проблемы предъявления для опознания живых лиц в суде*. Известия Саратовского

университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право. Т. 9, вып. 1, с. 75-78 [interaktyvus]. <https://doi: 10.18500/1994-2540-2009-9-1-75-78>.

36. ОБРАЗЦОВ, Виктор et al., (2011). *Следственные действия: психология, тактика, технология. Учебное пособие*. Москва: Проспект.
37. СОМОВА, Кристина (2016). *Проблемы, возникающие при производстве проверки показаний на месте и основные пути их решения*. Вестник магистратуры 12-1(63) [interaktyvus]. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-voznikayushchie-priproizvodstve-proverki-pokazaniy-na-meste-i-osnovnye-puti-ih-resheniya>.
38. СОМОВА, Кристина (2016-12-19). *Основания и виды проверки показаний на месте. Процессуальный порядок производства проверки показаний на месте*. Молодой ученый, Nr. 28 (132), с. 694-697. [interaktyvus]. <https://moluch.ru/archive/132/36957>.
39. ЯБЛОКОВ, Николай (2005). *Криминалистика: учебник*. М.: Юрист.

Teismų praktika:

40. *Baudžiamųjų bylų skyriaus Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga*. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“, Nr. 27 [interaktyvus].
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2013.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-25-942/2015.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-144-489/2015.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-431-746/2015.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-507/2016.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-319- 511/2017.

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69-719/2019.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-788/2022.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. vasario 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 2K-23-628/2023.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-174- 303/2023.
51. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. balandžio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-3-307/2016.
52. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. vasario 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-19-1076/2020.
53. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. spalio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-86-658/2022.
54. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 28 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-110-627/2023.
55. Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. lapkričio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-85-851/2025.
56. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-253-468/2018.
57. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. sausio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. Nr. 1A-14-497/2020.
58. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. sausio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-360/2020.
59. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-302-317/2020.
60. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. sausio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66-616/2022.
61. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-24-875/2022.
62. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-116-898/2022.

63. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. gegužės 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-212-317/2023.
64. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-583-844/2024.

Kiti šaltiniai:

65. AMBRAZAS, Vytautas (2006). *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
66. BABBIE, Earl (2013). *The Practice of Social Research*, 13th ed., p. 271-271 [interaktyvus].
https://pubhtml5.com/enuk/obvy/The_Practice_of_Social_Research_by_Earl_R._Babbie_%28z-lib.org%29/?utm_source=chatgpt.com.
67. DUIGNAN, Brian (2025-12-27). *Greek law*. Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. <https://www.britannica.com/topic/Greek-law>.
68. GAGARIN, Michael (1981). *Drakon and Early Athenian Homicide Law*. New Haven: Yale University Press. [interaktyvus].
https://archive.org/details/drakonearlyathen0000gag/page/n21/mode/1up?utm_source.
69. GAVIN, Helen (2014). *Criminological and Forensic psychology*. London: SAGE Publications.
70. GOLDSMITHS, Tim Valentine (2008). *Forensic Psychology*. University of London, United Kingdom.
71. INFOLEX (n.d.). [interaktyvus]. <https://infolex.lt/>.
72. *Criminal procedure in Ancient Athens and in the trial of Socrates* [interaktyvus].
<https://www.famous-trials.com/socrates/830-criminalprocedure>.
73. LOFTUS, Elizabeth F.; LOFTUS, Geoffrey R.; MESSO, Jane (1987). *Some facts about “weapon focus”*. Law and Human Behavior, 11 (1), p. 55-62.
74. OUTLINE — LECTURE 9 (n.d.). *Romano-canonical Procedure* [interaktyvus].
<https://amesfoundation.law.harvard.edu/CLH/lectures/outl09.pdf>.
75. OSAKWE, Christopher (n.d.). *Tulane law review*. [interaktyvus].
<https://www.tulanelawreview.org/pub/volume57/issue3/modern-soviet-criminali-procedure-a-critical-analysis>.

76. RODLEY, Nigel S. (2026-02-20). *Torture*. Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. <https://www.britannica.com/topic/torture>.
77. *The trial that saved Athens: Orestes at the Areopagus* [interaktyvus]. <https://spokenpast.com/articles/orestes-at-the-areopagus/>.
78. Studio Legale Delalla. *Mezzi di prova nel processo penale*. [interaktyvus]. <https://www.studiolegaledelalla.it/mezzi-prova-processo-penale/>.
79. Studio Legale Delalla (2013). *Il riconoscimento dell'indagato e la ricognizione dell'imputato*. [interaktyvus]. <https://www.studiolegaledelalla.it/riconoscimento-indagato-ricognizione-imputato-2/>.
80. TRECCANI (n.d.). *Esperimento giudiziale*. [interaktyvus]. <https://www.treccani.it/enciclopedia/esperimento-giudiziale/>.
81. Vokietijos kriminalinės policijos (Kriminalpolizei) informacinis portalas [interaktyvus]. <https://www.kriminalpolizei.de/>.
82. Žodynas internete (n.d). [interaktyvus]. <https://www.zodynas.lt/>.

SANTRAUKA

Parodymų patikrinimo veiksmai: procesinė kriminalistinė charakteristika ir problematika

Irina Konenkova

Magistro darbe yra analizuojamas parodymų patikrinimo veiksmų institutas, apimantis tokius savarankiškus baudžiamojo proceso veiksmus, kaip parodymas atpažinti, parodymų patikrinimas vietoje ir eksperimentas, kurie skirti įrodymų patikimumui patikrinti ir reikšmingoms bylos aplinkybėms nustatyti. Jų metu siekiama patvirtinti ar paneigti asmens ryšį su nusikalstama veika, įvertinti parodymų atitikimą faktinei situacijai bei nustatyti tam tikrų aplinkybių galimumą konkrečiomis sąlygomis. Parodymų patikrinimo veiksmų samprata nagrinėjama analizuojant jų istorinę raidą bei lyginant juos su Vokietijos Respublikos kriminalistikos mokslo doktrina, nes analogiški proceso veiksmai nėra kodifikuoti ir Italijos Respublikos norminiais - teisiniais aktais, kuriuose panašiai įtvirtinti šie procesiniai veiksmai.

Darbe analizuojant teisinę ir mokslinę literatūrą atskleidžiami parodymų patikrinimo veiksmų tikslai, procesinė kriminalistinė charakteristika ir praktinio taikymo teisiniai bei taktiniai iššūkiai. Pasitelkus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir žemesnių pakopų teismų praktikos pagalbą, išryškinami probleminiai parodymų patikrinimo veiksmų aspektai bei pateikiami siūlymai, kuriais, tobulinant procesinius reikalavimus bei papildant kriminalistinės taktikos rekomendacijas, siekiama užtikrinti objektyvų ir visapusišką nusikalstamos veikos tyrimą, prisidedant prie įrodymų patikimumo užtikrinimo ir sudarant prielaidas pagrįsto procesinio sprendimo priėmimui.

SUMMARY

Testimony Verification Actions: Procedural Forensic Characteristics and Problematics

Irina Konenkova

In the Master's thesis is analyzed the institution of testimony verification procedures, which encompasses such independent criminal procedure actions as identification, on-site testimony verification and investigative experiments, all of which are intended to verify the reliability of evidence and establish the relevant circumstances relevant of the case. These procedures aim to confirm or refute a person's connection to a criminal act, assess the consistency of testimony with the factual situation and determine the possibility of certain circumstances under specific conditions. The concept of testimony verification actions is examined through an analysis of their historical development and by comparing them with the doctrine of criminalistics in the Federal Republic of Germany, as analogous procedural actions are not codified in the legislative acts and of the Italian Republic, where these procedural actions are established in a similar manner.

In the thesis analyzing legal and academic literature, reveals the objectives of testimony verification actions, their procedural forensic characteristics and the legal and tactical challenges of their practical application. Drawing on the case law of the Supreme Court of Lithuania and lower courts, problematic aspects of testimony verification actions are highlighted, and proposals are presented, aimed at improving procedural requirements and supplementing recommendations of criminalistic tactics in order to ensure an objective and comprehensive investigation of the case, contributing to the reliability of evidence and creating the preconditions for the adoption of a well-founded procedural decision.